

*Razlika med demokritsko
in epikurejsko filozofijo narave*

z dodatkom

Karl Heinrich Marx

doktor filozofije

Differenz der
demokritischen und epikureischen
Naturphilosophie
nebst einem Anhang

Svojemu zvestemu očetovskemu prijatelju,

|||

tajnemu vladnemu svetniku

gospodu

LUDWIGU VON WESTPHALNU

iz Trier

posveča pisec

te vrstice kot znamenje spoštljive ljubezni

IV] Oprostite, moj dragi očetovski prijatelj, če Vaše ime, ki mi je tako ljubo, postavljam na začetek neke nepomembne brošure. Sem preveč nepotrpežljiv, da bi počakal na drugo priložnost, da bi Vam lahko dal vsaj majhen dokaz svoje ljubezni.

Ko bi mogli biti vsi, ki dvomijo o idejah, tako srečni kakor jaz, 5 da lahko občudujejo mladostno krepkega starca, ki sleherni napredek časa pozdravlja z navdušenjem in s preudarnostjo resnice in se s tistim globoko prepričanim sončno svetlim idealizmom, ki pozna edino resnično besedo, pred katero se prikazujejo vsi duhovi sveta, nikoli ni zdrznil pred ostrimi sencami retrogradnih strahov, pred 10 pogosto mračnim oblačnim nebom časa, temveč je vedno z božansko energijo in moško zanesljivim očesom zrl preko vseh zabubkov v empirej, ki žari v srcu sveta. Vi, moj očetovski prijatelj, ste mi bili zmeraj živ argumentum ad oculos¹, da idealizem ni domišljija, temveč resnica. 15

Za Vaše telesno zdravje in počutje mi ni treba biti v skrbeh. Duh je veliki čarodejni zdravnik, kateremu ste se zaupali.

1-17 Pričujoče posvetilo je treba tiskati z večjimi črkami. *Opomba na levem robu.*
15 temveč resnica.

(Upam, da bom sam prišel za tem slom ljubezni, ki Vam ga pošiljam (, ter da bom ob Vaši strani ponovno prepešal naše čudovite slikovite gore in gozdove).) Za Vaše 17 Duh in narava sta velika čarodejna zdravnika, katerima > Duh je veliki čarodejni zdravnik, kateremu

¹ očitni dokaz

Predgovor

IV]

Forma te razprave bi bila po eni strani bolj strogo znanstvena, po drugi pa v marsikaterih izpeljavah manj natančna, če njen prvotni namen ne bi bil ta, da je doktorska disertacija. K temu, da jo vseeno v tej obliki dajem 5 v tisk, so me spodbudili znani razlogi. Razen tega mislim, da sem le rešil neki do zdaj nerešeni problem zgodovine grške filozofije.

Tisti, ki se na to spoznajo, vedo, da za predmet te obravnave ni nobenih kolikor toliko uporabnih pripravljanih del. Kar sta kvasila Cicero in Plutarh, so blebetali za njima prav do današnjega dneva. V svojih prikazih 10 nudi Gassendi, ki je Epikura osvobodil interdikta cerkvenih očetov in vsega srednjega veka, dobe realizirane nerazumnosti, le en zanimiv moment. Svojo katoliško vest skuša prilagoditi svoji poganski vednosti, Epikura pa cerkvi, kjer pa je bil trud seveda zaman. To je tako, kot če bi kdo hotel vedro cvetoče telo grške Laide odeti v krščansko nunsko haljo. Gassendi se 15 veliko bolj uči filozofije in Epikura, kot pa da bi nas mogel poučiti o Epikurovi filozofiji.

V tej razpravi je treba videti le pripravo za večji spis, v katerem bom izčrpno prikazal ciklus epikurejske, stoiške in skeptične filozofije v njeni povezavi s celotno grško spekulacijo. Formalne in druge pomanjkljivosti te 20 razprave bodo tam odpadle.

Hegel je sicer pravilno določil občost omenjenih sistemov, vendar pa se je bilo kljub občudovanja vrednemu velikemu in drznemu načrtu njegove zgodovine filozofije, od katere sploh šele lahko datiramo zgodovino filozofije, deloma nemogoče lotevati posamičnosti, deloma pa je tega velikega 25 misleca oviral njegov nazor o tem, kar je imenoval spekulativno par excellence, da bi tem sistemom priznal velik pomen, ki ga imajo za zgodovino grške filozofije in za grškega duha sploh. Ti sistemi so ključ za resnično zgodovino grške filozofije. O njihovi povezanosti z grškim življenjem najdemo prodornejše napotilo v spisu mojega prijatelja Köppena 30 »Friderik Veliki in njegovi nasprotniki«.

14 (: krščansko :)

Do dodatka kritike Plutarhove polemike proti Epikurovi teologiji je prišlo, ker ta polemika ni nič osamljenega in posameznega, temveč predstavlja neko espèce², ko na zelo posrečen način prikazuje razmerje teologizirajočega razuma do filozofije.

[VIII] Kritika se med drugim ne dotakne niti tega, kako napačno je v splošnem Plutarhovo stališče, če filozofijo obtožuje pred forumom religije. Tu naj namesto vsakršnega povzemanja zadošča citat iz Davida Huma:

»Gotovo nekako žalimo filozofijo, katere *suveren ugled* bi moral biti vsepovsod priznan, če ob vsaki priložnosti od nje zahtevamo, naj se zagovarja zaradi svojih sklepov in se opravičuje vsaki posebni veščini in znanosti, ki bi se mogla spotakniti ob njej. *Tu se spomnimo na kralja, ki je bil obtožen veleizdaje do svojih podložnikov.*«

[IX] Filozofija pa bo, dokler še kaka kaplja krvi utripa v njenem popolnoma svobodnem srcu, ki obvladuje svet, vedno z Epikurorom klicala svojim nasprotnikom:

»Ἀσεβῆς δὲ οὐχ ὁ τοῦς τῶν πολλῶν θεοῦς ἀναιρῶν, ἀλλ' ὁ τὰς τῶν πολλῶν δόξας θεοῖς προσάπτων.«³

Filozofija tega ne skriva. Prometejevo spoznanje in prepričanje:

»ἄπλῳ λόγῳ, τοὺς πάντας ἐχθαίρω θεοῦς«⁴

je njeno lastno prepričanje, njena lastna sodba o vseh nebeških in zemeljskih bogovih, ki človeškega samozavedanja ne priznavajo kot vrhovno božanstvo. Poleg samozavedanja ne sme biti nikogar.

Turobnim velikonočnim zajcem, ki se radostijo zaradi dozdevno poslabšane družbenega položaja filozofije, pa spet odgovarja, kot je Prometej odgovoril Hermesu, strežniku bogov:

»τῆς σῆς λατρείας τὴν ἐμὴν δυσπραξίαν, σαφῶς ἐπίστασ', οὐκ ἂν ἀλλάξαιμ' ἐγώ. κρείσσον γὰρ οἶμαι τῆδε λατρεύειν πέτρα ἢ πατρὶ φῦναι Ζηνὶ πιστὸν ἄγγελον.«⁵

Prometej je prvi in najpomembnejši svetnik in mučenec v filozofskem koledarju.

Berlin, marca 1841

33 (: (Berlin, v marcu 1841.) Berlin, v marcu 1841 :) *Dopolnilo z vijoličastim črnulom.*

² vrsta

³ »Asebès dè ouch ho toùs tôn pollón theòus anairòn, all' ho tàs tôn pollón dóksas theòis prosáptòn.« [Brezbožen pa ni tisti, ki odpravlja bogove večine ljudi, temveč tisti, ki tem bogovom pripisuje predstave večine ljudi.]

⁴ »haplói lógôi, toùs pántas echthairò theòús« [Odkrito ti povem, da sovražim prav vse bogove]

⁵ »tès sès latrefas tèn emèn dyspraksfan saphòs epístas', ouk àn alláksaim' egó. kreísson gàr oímai téide latréuein pétrai, è patrì phýnai Zēni pistòn ággelon« [Jasno se zavedaj, da nikakor ne bi mogel zamenjati svoje nesreče s tvojim hlapčevanjem. Menim namreč, da je več vredno hlapčevati teje skali, kakor postati zaupen sel očetu Zeusu.]

[Fragment novega predgovora]

[PREDGOVOR

Razprava, ki jo s tem izročam javnosti, je staro delo in bi morala nastopiti šele v nekem celovitem prikazu epikurejske, stoiške in skeptične filozofije, toda politično in filozofsko delo čisto drugačne vrste me odvrča od njene izvedbe.

Šele zdaj je nastopil čas, ko bomo razumeli sisteme epikurejcev, stoikov in skeptikov. To so *filozofije samozavedanja*. Te vrstice bodo pojasnile vsaj to, kako slabo je ta naloga zdaj rešena.]

3 publikli > javnosti

3-4 (1) bi morala → filozofije,

5 filozofije, (Ker pa mi poklicna oprav[ila] » (moja poklicna dejavnost, kakor tudi (pomembnejša in » druga dnev[na vprašanja] (tako politična kakor filozofska (a) aktualna vprašanja (b) dela tokrat bolj neposrednega interesa) za zdaj preprečujejo (a) dovršitev (b) rešitev one večje naloge), (da bi dokončal (a) prikaz (b) celovit prikaz onih filozofij,) okupirajo mojo dejavnost, (ker ne vem, kdaj (a) me bo naključje znova privedlo nazaj k tej temi (b) je priložnost, da bi uresničil ono temo) (in ne vem, kdaj me naključje) zato se zadovoljujem » (2) in bi morala → filozofije. izvedbe.

6 (Verjemem pa, da celo to »

(Epikurejska, stoiška, skeptična filozofija, filozofija samozavedanja (lahko šele zdaj) (a) ki so jih dosedanje šolske filozofije zavrgele kot nespekulativne (b) ki so jih zapostavljali kot nespekulativne tako dosedanji filozofi kakor tudi učeni (a) zgodovnopisci filozofije (b) šolniki, ki pišejo *tudi* zgodovino, kot (propad » nepojmljivo prazne »

8 prispevale k temu > pojasnile

9 slabo je (še) ta

Predgovor

O razliki med demokritsko
in epikurejsko filozofijo narave

- 5 Prvi del: Razlika med demokritsko in epikurejsko filozofijo narave
v splošnem
- I. Predmet razprave
 - II. Sodbe o razmerju med demokritsko in epikurejsko fiziko
 - III. Težave z identiteto demokritske in epikurejske filozofije narave
- 10 IV. Obča načelna razlika med demokritsko in epikurejsko filozofijo narave
- V. Rezultat

Drugi del: Razlika med demokritsko in epikurejsko filozofijo narave v posameznem

Prvo poglavje: Deklinacija atoma od ravne črte

- 15 *Drugo poglavje:* Kvalitete atoma
Tretje poglavje: ἄτομοι ἀρχαί⁶ in ἄτομα στοιχεῖα⁷
Četrto poglavje: Čas
Peto poglavje: Meteorji
-

⁶ átomoi archai – nedeljivi principi

⁷ átona stoicheia – nedeljivi elementi

Dodatek
Kritika Plutarhove polemike
proti Epikurovi teologiji

Uvodna opomba

I. Človekovo razmerje do boga		5
1. Strah in onostransko bitje		
2. Kult in posameznik		
3. Previdnost in degradirani bog		
II. Individualna nesmrtnost		
1. O religioznem fevdalizmu. Pekel ljudstva		10
2. Hrepenenje množice		
3. Ošabnost izbranih		
-

Razlika med demokritsko in epikurejsko
filozofijo narave v splošnem.

I. Predmet razprave.

5 Zdi se, da je grško filozofijo doletelo to, kar se v dobri tragediji ne sme pripetiti, namreč medel zaključek. Zdi se, da se je z Aristotelom, Aleksandrom Makedonskim grške filozofije, objektivno dogajanje filozofije v Grčiji ustavilo in da se celo moško krepkim stoikom ni posrečilo, kar se je posrečilo Špartancem v njihovih svetiščih, čvrsto prikleniti Ateno na Herakla, da ni mogla zbežati.

10 Epikura, stoike in skeptike obravnavajo kot skoraj nedostojen dodatek, ki naj bi ne bil v nobenem razmerju do svojih mogočnih premis. Epikurejska filozofija naj bi bila sinkretični agregat demokritske fizike in kirenaiške morale, stoicizem nekakšna spojina heraklitske spekulacije o naravi, kiniško-nravstvenega svetovnega nazora, nemara tudi aristotelske logike, skeptici-
15 zem pa slednjič nujno zlo, ki je nastopilo zoper te dogmatizme. Na ta način te filozofije nezavedno povezujejo z aleksandrijsko, s tem da jih naredijo za neki le bolj enostranski in bolj tendenčni eklekticizem. Končno so v

7-9 zaključek (, nekoherentni finale). Zdi se,
I (1-3) Po Aristotelu, Aleksandru Makedonskem grške filozofije, (1-2) se zdi, da se Minervini sovi povesejo (1) peruti (2) peruti (a) krila (3) se Minervini sovi povesejo krila: (1) in zdi se (2-3) Zdi se, (1-3) da celo moško krepkim stoikom (1) ni uspelo (2-3) ni uspelo (a) ne uspeva
II (4) Z Aristotelom, Aleksandrom Makedonskim grške filozofije naj bi se objektivno dogajanje (a) filozofije kon[čalo] > (b) grš[ka] filozofija > (c) filozofija v Grčiji > (5) Zdi se, da se je z Aristotelom, Aleksandrom Makedonskim grške filozofije, objektivno dogajanje filozofije v Grčiji ustavilo in da se celo moško krepkim stoikom ni posrečilo

10 Minervo > Ateno
13 antecedenc > premis
19 (: le :)

aleksandrijski filozofiji videli popolno zanesenjaštvo in razkroj, zmedo, v kateri bi bilo treba poznati kvečjemu univerzalnost načrta.

To je zdaj sicer zelo trivialna resnica: nastajanje, razcvetanje in minevanje so jekleni krog, v katerega je ujeta vsaka človeška stvar, skozi katerega mora vsaka človeška stvar. Tako ni bilo nič nenavadnega, da je grška filozofija, potem ko je z Aristotelom dosegla največji razcvet, nato ovenela. Toda junakova smrt je enaka sončnemu zahodu, ne pa razpoku napihnjene žabe.

In potem: nastajanje, razcvetanje in minevanje so čisto obče, povsem nedoločene predstave, v katere je sicer mogoče vse uvrstiti, s katerimi pa ni mogoče ničesar doumeti. Propad sam je preformiran v živem; njegovo podobo bi bilo zatorej ravno tako treba dojeti v specifični svojevrstnosti, recimo, kot podobo življenja.

Končno pa, če se ozremo v zgodovino, ali so epikureizem, stoicizem in skepticizem posebne prikazni? Ali niso pratipi rimskega duha, podoba, v kateri se je Grčija preselila v Rim? Ali po svojem bistvu niso tako značilni, intenzivni in večni, da bi jim celo sodobni svet moral priznati polno duhovno državljansko pravico?

To poudarjam le zato, da bi spomnil na zgodovinski pomen teh sistemov; vendar tukaj ne obravnavamo njihovega občega pomena za kulturo sploh, temveč gre za njihovo povezanost s starejšo grško filozofijo.

Ali ne bi zaradi tega stanja moral nazor, da se grška filozofija konča z dvema različnima skupinama eklektičnih sistemov, izmed katerih je ena ciklus epikurejske, stoiške in skeptične filozofije, drugo pa obsega ime aleksandrijske spekulacije, vsaj spodbuditi k ponovnemu raziskovanju? Ali ne bi morali biti razen tega pozorni na pojav, da po platonskih in aristoteljskih filozofijah, raztezajočih se do totalnosti, nastopijo novi sistemi, ki se ne opirajo na te bogate duhovne podobe, temveč se, zroč še bolj nazaj, obračajo k najbolj preprostim šolam – v fiziki k filozofom narave, v etiki k sokratski šoli? Kaj je torej razlog, da sistemi, ki sledijo Aristotelu, najdejo svoje temelje v preteklosti tako rekoč izdelane in da se Demokrita usklajuje s kirenaiki, Heraklita s kiniki? Ali je naključje, da so v epikurejcih, stoiških in skeptičnih prikazani vsi momenti samozavedanja, le da sleherni moment kot posebna eksistenca, da vsi ti sistemi skupaj tvorijo popolno konstrukcijo samozavedanja? Končno, značilnost, da se grška filozofija mitično začenja s sedmimi modrimi, ki jo tako rekoč kot njeno središče uteleša Sokrat kot njen demiurg, vprašam, ali se značilnost modrega – σοφός – v omenjenih sistemih naključno uveljavlja kot dejanskost resnične znanosti?

Če so zgodnejši sistemi pomembnejši in bolj zanimivi za vsebino grške filozofije, potem se mi zdi, da je poaristoteljski ciklus, predvsem ciklus epikurejskih, stoiških in skeptičnih šol, pomembnejši in bolj zanimiv za njeno subjektivno obliko, za njeno naravo. Toda prav posebna subjektivna oblika, duhovni nosilec filozofskih sistemov, je bila doslej skoraj čisto pozabljena zaradi njihovih metafizičnih določb.

3 To je zdaj sicer (1) nemogoče zanikati (2) preveč trivialna (3) preveč nenavadna (4) zelo trivialna

Prikaz epikurejske, stoiške in skeptične filozofije v celoti ter njihovem celotnem razmerju do prejšnje in poznejše grške spekulacije bom prihranil za kako izčrpnjšo obravnavo.

Tukaj naj zadošča, da to razmerje razvijem tako rekoč na enem zgledu, pa tudi le po eni strani, namreč glede na zvezo s prejšnjo spekulacijo.

Za tak zgled sem vzel razmerje epikurejske filozofije narave do demokritske. Nisem prepričan, da je to najugodnejša navezna točka. Kajti z ene strani se je uveljavil star predsodek o enačenju demokritske in epikurejske fizike, tako da v Epikurovih spremembah vidijo le samovoljne domisleke; z druge strani pa sem prisiljen, da se pri posameznem spuščam v dozdevne mikrologije. Toda prav zato, ker je tisti predsodek tako star kakor zgodovina filozofije, ker so razlike tako prikriti, da se odkrijejo tako rekoč le z mikroskopom: bo še toliko bolj pomembno pokazati neko bistveno razliko med demokritsko in epikurejsko fiziko, ki kljub njuni povezanosti sega do najmanjše podrobnosti. Kar je mogoče pokazati v majhnem, bo še lažje pokazati tam, kjer so razmerja zajeta v večjih razsežnostih, narobe pa čisto obča razpravljanja vzbudijo dvom, ali bo rezultat mogoče potrditi v posameznem.

II. Sodbe o razmerju med demokritsko in epikurejsko fiziko.

Kako se moj pogled v splošnem nanaša na prejšnje, se bo pokazalo že, če bežno pregledamo sodbe starih o razmerju med demokritsko in epikurejsko fiziko.

Stoik Posidonius, Nikolaos in Sotion očitajo Epikuru, da je demokritski nauk o atomih in Aristipov nauk o zadovoljstvu prikazoval kot svojo lastnino¹⁾. Akademik *Cotta* vpraša pri Ciceronu: »Kaj naj bi bilo v Epikurovi fiziki, kar ne bi pripadalo Demokritu? Nekaj sicer spreminja, večino pa ponavlja za njim.«²⁾ Tako pravi sam *Ciceron*: »V fiziki, kjer se Epikur najbolj hvali, je popoln tujec. Večina pripada Demokritu; kjer od njega odstopa, kjer hoče izboljšati, skazi in poslabšuje.«³⁾ Čeravno so z mnogih strani Epikuru očitali, da je sramotil in žalil Demokrita: pa vendar Leonteus po Plutarhu, prav narobe, trdi, da je Epikur spoštoval Demokrita, ker je pred njim zagovarjal resnični nauk, ker je prej odkril principe narave⁴⁾. V spisu »De placitis philosophorum« je Epikur imenovan filozofirajoči po Demokritu⁵⁾. V svojem Kolotesu gre Plutarh še dlje. S tem da Epikura zaporedoma primerja z Demokritom, Empedoklom, Parmenidom, Platonom, Sokratom, Stilponom, s kirenaiki in akademiki, poskuša priti do rezultata, »da naj bi si Epikur iz celotne grške filozofije prisvojil napačno, resničnega pa ne razumel«⁶⁾, kakor je tudi razprava »De eo, quod secundum Epicurum non beate vivi possit« polna sovražnih namigov podobne vrste.

40 njegova razprava > razprava

Tako nenaklonjeni kot starejši pisci so bili tudi cerkveni očetje. V opombi navajam samo neko mesto iz Klementa Aleksandrijskega⁷⁾, cerkvenega očeta, ki ga moramo omeniti v zvezi z Epikurom predvsem zato, ker je [10] svarilo apostola Pavla pred filozofijo sploh spremenil v svarilo pred epikurejsko filozofijo kot tisto, ki o previdnosti ipd. niti sanjala ni.⁸⁾ Splošno nagnjenost k temu, da Epikura dolžijo plagiata, ki jo najbolj izrazito kaže [5] *Sextus Empiricus*, saj hoče nekatera docela neprimerna mesta iz Homerja in Epiharma preožigosati v glavne vire epikurejske filozofije⁹⁾. Znano je tudi, da vsi pisci nimajo Epikura kot filozofa narave za nič drugega kot plagiariusa Demokrita. Njihovo sodbo naj v splošnem tukaj [10] reprezentira *Leibnizov* izrek: »Nous ne savons presque de ce grand homme (Démocrite) que ce qu'Épicure en a emprunté, qui n'était pas capable d'en prendre toujours le meilleur.«¹⁰⁾ Če torej Ciceron dopušča, da Epikur poslabša demokritski nauk, pri čemer mu priznava vsaj voljo, da ga [15] izboljšuje, in oko, da vidi njegove pomanjkljivosti; če Plutarh pripisuje Epikuru dosledno¹¹⁾ in predeterminirano nagnjenje k slabšemu, torej sumnič [11] tudi njegovo voljo: mu Leibniz odreka celo sposobnost, da bi Demokrita vsaj spretno ekscerpiral.

Vsi pa soglašajo v tem, da si je Epikur fiziko sposodil od Demokrita.

[12] III. Težave z identiteto demokritske in epikurejske filozofije narave. 20

Razen historičnih pričevanj govori še marsikaj v prid identiteti demokritske in epikurejske fizike. Principi – atomi in praznina – so nesporno isti. Le ob posameznih določilih se zdi, da gre za samovoljen, torej nebitven razloček.

S tem pa smo pred nenavadno uganko, ki je ni mogoče rešiti. Dva filozofa učita docela isto znanost, docela na enak način; toda – kako nedosledno! – [25] diametralno nasprotna sta si v vsem, kar zadeva resnico, gotovost, uporabo te znanosti, nasploh razmerje med mislijo in dejanskostjo. Pravim, da sta si diametralno nasprotna in to bom zdaj poskušal dokazati. [30]

A) Zdi se, da je težko dognati, kaj je Demokrit sodil o resnici in gotovosti [13] človeške vednosti. Obstajajo protislovna mesta, ali bolje, ne nasprotujejo si mesta, temveč Demokritovi nazoru. Kajti Trendelenburgova trditev v komentarju k Aristotelovi psihologiji, da so takšno protislovje opazili šele [35] poznejši pisatelji, ne pa Aristoteles, je dejansko napačna. V Aristotelovi psihologiji namreč beremo: »Demokrit postavlja dušo in razum kot eno in

30 (: nasploh :)

¹ »O tem velikem človeku (Demokritu) ne vemo skoraj nič drugega kakor to, kar si je od njega sposodil Epikur, ki ni bil zmožen od njega vzeti vedno najboljše.«

isto, kajti resnično je fenomen,«¹⁾ nasprotno pa v *Metafiziki*: »Demokrit trdi, da nič ni resnično, ali pa nam je prikrito.«²⁾ Ali si ta mesta iz Aristotela ne nasprotujejo? Če je resnično fenomen, kako more biti prikrito? Skritost se začenja šele, kjer se fenomen in resnica razhajata. *Diogenes Laertius* pa [5] poroča, da so Demokrita prištevali k skeptikom. Naveden je njegov izrek: »V resnici ne vemo ničesar, kajti resnica leži v breznu vodnjaka.«³⁾ Podobne reči najdemo pri *Sekstu Empiriku*⁴⁾.

Ta skeptični, negotovi in notranje nasprotujoči si Demokritov nazor je nato naprej razvit glede na način, kako je *določeno razmerje med atomom in čutno prikazujočim se svetom*. [10]

Z ene strani samim atomom ne pripada čutno prikazovanje. To ni [14] objektivno prikazovanje, temveč subjektivni videz. »Resnični principi so atomi in prazno, vse drugo je mnenje, videz.«⁵⁾ »Le za mnenje je hladno, za mnenje toplo, v resnici pa atomi in prazno.«⁶⁾ Zato v resnici eno ne [15] postane iz veliko atomov, temveč »se za vsako stvar zdi, da postane eno s povezovanjem atomov.«⁷⁾ Zato je z umom mogoče uzreti edinole principe, ki so že zaradi svoje majhnosti nedostopni čutnemu očesu; zato se imenujejo celo *ideje*.⁸⁾ Vendar pa je z druge strani čutno prikazovanje edini resnični [20] objekt, in *αἰσθησις*¹⁾ je *φρόνησις*²⁾, to resnično pa je spremenljivo, nestalno, fenomen. To, da je fenomen resnično, je v navzkrižju s seboj.⁹⁾ Torej je zdaj ena, zdaj druga stran spremenjena v subjektivnost in v objektivnost. Tako je videti, da se protislovje razčlenjuje s tem, da je razdeljeno na dva [15] svetova. Zato je pri Demokritu čutna dejanskost subjektivni videz; zdaj pa zavedanju, v katerem se sovražno srečujeta pojem atoma in čutni nazor. [25]

Demokrit antinomiji torej ne ubeži. Na tem mestu je še ne moremo pojasniti. Zadostuje, da njene eksistence ni mogoče zanikati.

Zdaj pa poslušajmo Epikura.

Modrec, pravi, se obnaša *dogmatično, ne skeptično*.¹⁰⁾ Saj ga prav to [30] odlikuje pred vsemi, da prepričano ve.¹¹⁾ »Vsi čuti so glasniki resničnega.«¹²⁾ »Nič ne more ovreči čutne zaznave; niti istovrstna istovrstne, saj sta enakovredni, niti neistovrstna neistovrstne, saj ne sodita o istem, niti pojma, saj je pojem odvisen od čutnih zaznav,«¹³⁾ beremo v Kanonu. Če je torej [35] za Demokrita čutni svet subjektivni videz, pa je za Epikura objektivno prikazovanje. In v tem se zavestno loči; saj trdi, da uporablja *iste principe*, da pa čutnih kvalitete nima za nekaj *zgolj-zamišljenega*.¹⁴⁾

Če je torej bila ravno čutna zaznava Epikurov kriterij, ji ustreza objektivno [16] prikazovanje: tako lahko vidimo kot pravilno posledico prav tisto, o čemer Ciceron skomigne z rameni. »Sonce se zdi Demokritu veliko, ker je

3 (: Če → razhajata :)

¹ αἰσθήσις – zaznavanje

² φρόνησις – razum

³ zum Nur-Gemeinten

znanstvenik in v geometriji popolnoma podkovan mož; za Epikura pa meri približno dva čevlja, saj sodi, da je tako veliko, kot se kaže.«¹⁵

B) Ta razlika med teoretičnimi sodbami Demokrita in Epikura o zanesljivosti znanosti in resnici njenih predmetov se udejanji v *disparatni znanstveni energiji* in *praksi* obeh mož.

Demokritu, ki se mu princip ne prikazuje, ki ostaja brez dejanskosti in eksistence, pa stoji nasproti kot realni in vsebinski svet, *svet čutnega zaznavanja*. Ta je sicer subjektivni videz, vendar je ravno s tem odtrgan od principa, puščen v svoji samostojni dejanskosti; ker je hkrati edini realni objekt, ima *kot tak* vrednost in pomen. Zato je Demokrita gnalo v *empirično opazovanje*. Nezačuden s filozofijo se vrže v objem *pozitivne vednosti*. Slišali smo že, da ga Ciceron imenuje vir eruditus⁴. Podkovan je v fiziki, etiki, matematiki, v encikličnih disciplinah, v sleherni umetnosti.¹⁶ Že katalog knjig pri Diogenu Laertiju priča o njegovi učenosti.¹⁷ Ker pa je za učenost značilno, da gre v širino in zbira ter proučuje od zunaj, zato Demokrit *prepotuje pol sveta*, da bi si nabral izkušnje, spoznanja, opazovanja. »Jaz,« se hvali, »sem izmed svojih sodobnikov preblodil največji del Zemlje, raziskujoč najbolj oddaljeno; in videl največ nebesnih področij in dežel ter slišal največ učenih mož; in v sestavi daljic me ni nihče prekosil, tudi tako imenovani arsepedonapti⁵ Egipčanov ne.«¹⁸

Demetrius v *δμῶνύμοις*⁶ ter *Antisthenes* v *διαδοχαίς*⁷ pripovedujeta, da je potoval v Egipt k svečenikom, da bi študiral geometrijo, ter h kaldecem v Perzijo in da je prispel do Rdečega morja. Nekateri trdijo, da je srečal tudi gimnosofiste v Indiji in da je bil v Etiopiji¹⁹. Z ene strani mu *veselje do znanja* ne da miru; hkrati pa ga *nezadovoljnost z resnično, tj. filozofsko vednostjo* žene v širino. Vednost, ki jo ima za resnično, je brezvsebinska; vednost, ki mu daje vsebino, je brez resnice. Anekdota starih je morda pravljica, ki pa je resnična, ker upodablja protislovnost njegovega bistva. Demokrit naj bi se oslepil, zato da mu *čutni vid* ne bi omračil *duhovne ostrine*.²⁰ Gre za istega človeka, ki je, kakor pravi Ciceron, prepotoval pol sveta. Toda ni našel, kar je iskal.

Čisto nasprotna podoba pa je Epikur.
Epikur je v *filozofiji zadovoljen in blažen*. »Filozofiji,« pravi, »moraš služiti, če naj prideš do resnične svobode. Ni treba čakati tistemu, ki se ji je podredil in predal; takoj bo emancipiran. Kajti ravno to, služiti filozofiji, je svoboda.«²¹ »Niti naj se mladenič,« uči zato, »ne obotavlja filozofirati, niti naj starec ne neha filozofirati: Kajti nihče ni preveč nezrel, niti preveč zrel, da ne bi duševno ozdravel. Kdor pa pravi, da še ni nastopil čas filozofiranja ali pa da je minil, je podoben tistemu, ki trdi, da za srečnost

16 vso neskončnost > pol sveta

⁴ učen mož

⁵ V rkp.: arsipendonapti

⁶ homónymoi – spis o pesnikih in filozofih z istim imenom

⁷ diadochai – spis o zaporedju filozofskih šol in o njihovih sholarjih

še ni čas ali pa da ga ni več.«²² Če se Demokrit, nezadovoljen s filozofijo, vrže v naročje empirični vednosti, pa *Epikur zaničuje pozitivne znanosti*, saj ničesar ne bi prispevale k *resnični popolnosti*.²³ Zato so ga imenovali *sovražnika znanosti*, zaničevalca gramatike.²⁴ Očitali so mu celo nevednost; »toda,« pravi neki epikurejec pri Ciceronu, »brez erudicije ni bil Epikur, temveč so nepoučeni tisti, ki sódijo, naj celo starec ponavlja tisto, kar je sramotno, če ne ve deček.«²⁵

Če se je torej *Demokrit* skušal učiti od *egipčanskih svečenikov, perzijskih kaldecjev in indijskih gimnosofistov*, se *Epikur hvali* s tem, da ni imel *nobenega učitelja*, da je *avtodidakt*.²⁶ Nekateri, pravi po Seneki, se borijo za resnico brez vsakršne pomoči. Med temi si je sam utrl pot. In te, avtodidakte, najbolj hvali. Drugi naj bi bili drugorazredne glave.²⁷ Če Demokrita nekaj žene na vse strani sveta, Epikur komaj dvakrat ali trikrat zapusti svoj vrt v Atenah in potuje v Jonijo, a ne zato, da bi nadaljeval z raziskavami, temveč da bi obiskal prijatelje.²⁸ Če na koncu Demokrit, obupujoč nad vednostjo, oslepi samega sebe, pa Epikur, ko začuti, da se bliža smrtna ura, stopi v toplo kopel, zahteva čistega vina ter priporoča svojim prijateljem, naj bodo zvesti filozofiji.²⁹

C) Teh pravkar razvitih razločkov ne smemo pripisovati naključni individualnosti obeh filozofov; gre za dve nasprotni usmeritvi, ki se utelešata. Kar se zgoraj izraža kot razlika teoretične zavesti, vidimo kot razliko praktične energije.

Slednjič bomo proučevali *refleksijsko obliko*, ki *upodablja odnos misli do biti, njuno razmerje*. V občem razmerju, med svetom in mislijo, kot ga razume filozof, se objektivno pokaže le to, kako se njegova posebna zavest vede do realnega sveta.

Kot refleksijska forma dejanskosti pa pri Demokritu nastopa *nujnost*.³⁰ Aristoteles pravi o njem, da vse speljuje na nujnost.³¹ Diogenes Laertius poroča, da je Demokritova nujnost vrtnec atomov, iz katerega vse nastaja.³² Bolj zadovoljivo govori o tem auctor De placitis philosophorum: Nujnost je po Demokritu usoda in pravo in previdnost in stvariteljica sveta. Substanca te nujnosti pa je antitipija⁸ ter bivanje in utrip materije.³³ Podobno mesto najdemo v *Stobajevih*³⁴ fizičnih eklogah ter v 6. knjigi *Eusebijeve Praeparatio evangelica*.³⁵ V *Stobajevih* etičnih eklogah je ohranjena tale Demokritova sentenca³⁶, ki je skoraj dobesedno ponovljena v *Eusebijevi* 14. knjigi³⁷, namreč: Ljudje si domišljajo varljivo podobo naključja – manifestacijo lastne zbežanosti; kajti *naključje se bije z močnim mišljenjem*. Prav tako *Simplicius* prenaša na Demokrita neko mesto, kjer Aristoteles govori o starem nauku, ki odpravlja naključje.³⁸

40 Nasprotno Epikur:

15 na koncu (toliko popotujoči) Demokrit

40 Nasprotno pa poslušajmo Epikura > Nasprotno Epikur

⁸ iz gr. ἀντιτυπία – odboj, medsebojno odbijanje

- [23] »Nujnost, ki jo nekateri vpeljujejo kot vladarico vsega, *ne obstaja*, temveč je nekaj *naključnega*, drugo pa je odvisno od naše *samovolje*. Nujnosti se ne da pregovoriti, naključje pa je nestalno. Bilo bi bolje slediti mitu o bogovih, kot pa biti sluga εἰσαγωμένη⁹ fizikov. Kajti drugo dopušča upanje na usmiljenje, če se bogove časti, prvo pa je le neizprosna nujnost. Treba pa je sprejeti *naključje*, *ne boga*, kakor verjame množica.«³⁹ »Nesreča je živeti v nujnosti, ni pa nujno živeti v nujnosti. Vsepovsod so odprte poti v svobodo, mnoge, kratke, lahke poti. Zahvalimo se torej bogu, da nihče ne more biti zadržan v življenju. Ukrotiti samo nujnost je dovoljeno.«⁴⁰
- [24] Tako Epikur *zanikuje* celo *disjunktivno sodbo*, da mu ne bi bilo treba priznati nobene nujnosti.⁴²
- [25] Deloma v tem vidimo golo izpeljevanje posledic krščanskega škofa *Dionisija*, deloma pa, kjer se začne obče in božansko, se Demokritov pojem nujnosti ne razlikuje več od naključja.
- [26] Kadar nekoga žeja in pije ter ozdravi: Demokrit ne bo navedel naključja za vzrok, temveč žejo. Kajti četudi se zdi, da je za stvarjenje sveta vpeljal naključje: vseeno trdi, da naključje v posameznem ni vzrok ničesar, temveč

1 navajajo > vpeljujejo [gr. εἰσαγωμένη, eisagōménē]
29 gotovostjo > razdraženostjo

⁹ heimarménē – usoda, determinizem

- [27] pelje nazaj k drugim vzrokom. Tako naj bi bilo npr. kopanje vzrok za najdbo zaklada ali rast oljke.^{10 45} Navdušenje in resnost, s katero Demokrit vpelje takšen način pojasnjevanja narave, pomen, ki ga pripisuje težnji po utemeljevanju, je naivno dorečeno v izpovedi: »Rajši bi našel novo etiologijo kakor dosegel perzijsko kraljevsko čast.«⁴⁶
- [28] Epikur Demokritu spet neposredno nasprotuje. Naključje je dejanskost, ki ima le vrednost možnosti. *Abstraktna možnost* pa je ravno *antipod realne*. Slednjo, tako kot razum, ograjujejo ostre meje; prva pa je brezmejna kakor domišljija. Realna možnost skuša utemeljiti nujnost in dejanskost svojega objekta; abstraktni se ni treba ukvarjati z objektom, ki se pojasnjuje, temveč s subjektom, ki pojasnjuje. Predmet mora biti le možen, predstavljen. Kar je abstraktno možno, kar se dá misliti, ne ovira mislečega subjekta, ni njegova meja, ne kamen spotike. Ali je ta možnost tudi dejanska, je vseeno, kajti interes se tukaj ne razširi na predmet kot predmet.
- [29] Tako pravi *Seneca* v svojih *Questiones naturales*: Epikur trdi, da so vsi tisti vzroki mogoči in poleg tega poskuša še več drugih razlag, *graja* tiste, ki trdijo, da gre za kateri koli določen vzrok med njimi, ker da je tvegano apodiktično soditi o tem, o čemer je treba sklepati le iz konjunktur.⁴⁸
- [29] Vidimo, da ni nobenega zanimanja za raziskovanje realnih osnov objektov: gre zgolj za pomiritev pojasnjujočega subjekta. S tem da je dopuščeno kot možno vse mogoče, kar ustreza naravi abstraktne možnosti, je očitno le *naključje biti*, prevedeno v *naključje mišljenja*. Edino pravilo, ki ga Epikur predpisuje, »da razlaga *ne sme nasprotovati* čutni zaznavi,« se razume samo po sebi; kajti abstraktno možno je prav v tem, da ni protislovno, kar je torej treba preprečiti.⁴⁹ Končno Epikur prizna, da je cilj njegovega načina razlage le *ataraksija samozavedanja*, *ne pa spoznanje narave na sebi in za sebe*.⁵⁰
- Nobene druge razlage ne potrebujemo za to, da bi videli, kako docela nasproten je torej tudi tukaj Demokritu.

14 se (tudi) tukaj

¹⁰ Najbrž napaka. Lahko bi se glasilo: »rast vzrok oljke.« Prim. op.⁴⁵ k 3. pogl. 1. dela disertacije.

¹¹ brezbriznost, apatija, nonšalantnost

[30] Vidimo torej, kako si oba moža korak za korakom nasprotujeta. Eden je skeptik, drugi dogmatik; eden ima čutni svet za subjektivni videz, drugi za objektivno prikazen. Tisti, ki ima čutni svet za subjektivni videz, se vrže v empirično naravoslovje in pozitivno znanje ter je podoba nemir preizkušajočega povsod učečega se opazovanja, ki blodi v širino. Drugi, ki ima 5 pójavni svet za realen, zaničuje empirijo; v njem sta utelešena mir v sebi zadovoljnega mišljenja, samostojnost, ki svojo vednost črpa ex principio interno¹². Toda protislovje se še pogloblja. *Skeptik* in *empirik*, ki ima čutno naravo za subjektivni videz, jo opazuje z vidika *nujnosti* ter skuša pojasniti in dojeti realno eksistenco stvari. Nasprotno pa *filozof* in *dogmatik*, ki ima 10 prikazen za realno, povsod vidi le *naključje*; in njegov način pojasnjevanja poteka prej tako, da ukine vsako objektivno realnost narave. Zdi se, da je v teh nasprotjih določena sprevrnjenost.

Komajda je še mogoče domnevati, da bi ta moža, ki si v vsem nasprotujeta, imela skupen en in isti nauk. Pa vendar se zdi, da sta priklenjena drug 15 na drugega.

Dojeti njuno razmerje v občem je naloga naslednjega poglavja.

9–10 dojeti in podvomiti > pojasniti in dojeti

¹² iz notranjega načela

Drugi del

[[31]]

O razliki med demokritsko in epikurejsko fiziko v posameznem.

PRVO POGlavJE

5

Deklinacija atoma od ravne črte.

Epikur predpostavlja *trojno* gibanje atomov v praznem.¹⁾ Eno je gibanje padanja v ravni črti; drugo nastane tako, da atom *odstopa od ravne črte*; tretje pa je postavljeno z *repulzijo mnogih atomov*. Domneva prvega in zadnjega gibanja je Demokritu in Epikuru skupna, po *deklinaciji atoma od ravne črte* pa se razlikujeta.²⁾

10

Ob tem deklinacijskem gibanju so se dosti zabavali. Predvsem *Ciceron* je neutruđen, kadar se loteva te teme. Tako med drugim pri njem beremo: »Epikur trdi, da atome teža žene navzdol v ravni črti; to gibanje naj bi bilo naravno gibanje teles. Toda v oči bije, da ne bi, če bi vse gnalo od zgoraj navzdol, neki atom nikoli mogel zadeti drugega. Mož se je zato zatekel k laži. Dejal je, da se atom čisto malo odkloni, kar pa je povsem nemogoče. Iz tega bi nastale kompleksije, kopulacije in adhezitacije atomov med seboj, iz teh pa svet in vsi deli sveta ter vse, kar je na njem. Ne samo da je celotna stvar otročja izmišljotina, niti svojega namena ne doseže.«³⁾ Drugačen zasuk najdemo pri *Ciceronu* v 1. knjigi spisa »O naravi bogov«: »Ker je Epikur uvidel, da nič ne bi bilo v naši moči, če bi atome njihova lastna teža gnala navzdol, ker je njihovo gibanje določeno in nujno, je odkril način, kako se izogniti nujnosti, ki ga je Demokrit spregledal. Pravi, da se atom, čeprav ga teža in težnost ženeta od zgoraj navzdol, čisto malo odklanja. Bolj sramotno je, da to trdi, kot da ne zna zagovarjati tistega, kar hoče.«⁴⁾

20

25

13 zadnjem > deklinacijskem

[[32]]

[[33]]

Podobno sodi *Pierre Bayle*: »Avant lui (c.-à-d. Épicure) on n'avait admis dans les atomes que le mouvement de pesantement et celui de réflexion. Épicure supposa, que même au milieu du vide les atomes déclinaient un peu de ligne droite; et de là venait la liberté, disait-il... Remarquez en passant, que ce ne fut [pas] le seul motif, qui le porta à inventer ce mouvement de déclinaison; il le fit servir aussi à expliquer la rencontre des atomes, car il vit bien, qu'en supposant, qu'ils se mouvaient avec une égale vitesse par des lignes droites, qui tendaient toutes de haut en bas, il ne ferait jamais entendre, qu'ils eussent pu se rencontrer, et qu'aussi la production du monde aurait été impossible. Il fallut donc, qu'ils s'écartaient de la ligne droite.«⁹¹

Za zdaj puščam prepričljivost teh refleksij ob strani. Toliko lahko vsakdo mimogrede opazi, da je *Schaubach*, najnovejši kritik Epikura, Cicerona napačno razumel, ko pravi: »Zaradi težnosti bi vse atome gnalo navzdol, torej po fizičnih zakonih paralelno, toda zaradi medsebojnega odbijanja bi se začeli drugače gibati, po Ciceronu (*De nat. deor.* I, 25) bi zaradi naključnih vzrokov prišlo do nekega poševnega gibanja, in sicer od večnosti.«⁹² Ciceron na navedenem mestu sprva nima odbijanja za razlog poševne usmeritve, temveč prej poševno usmeritev za razlog odbijanja. Drugič, ne govori o naključnih vzrokih, temveč nasprotno, graja, da vzroki sploh niso navedeni, kot da je samo na sebi in za sebe protislovno vzeti za razlog prečne usmeritve odbijanje in hkrati nič manj naključne vzroke. Se pravi, da bi lahko govorili kvečjemu o naključnih vzrokih odbijanja, ne pa o prečni usmeritvi.

Sicer pa je neka posebnost v Ciceronovih in Baylovih refleksijah preveč očitna, da je ne bi takoj poudarili. Epikuru namreč podtikata nagibe, ki se medsebojno ukinjajo. Enkrat naj bi Epikur deklinacijo atomov predpostavil zato, da bi pojasnil repulzijo, drugič zato, da bi razložil svobodo. Če pa se atomi *ne* srečajo brez deklinacije: je deklinacija za utemeljitev svobode odveč; saj se, kakor vidimo iz *Lukrecija*⁹³, prav z determinističnim in nasilnim srečevanjem atomov začenja nasprotje svobode. Če pa se atomi srečujejo *brez* deklinacije, je deklinacija odveč za utemeljitev repulzije. Pravim, da pride do tega protislovja takrat, kadar razloge za deklinacijo atomov od ravne črte pojmujejo tako zunanje in nekoherentno, kakor to počneta Ciceron in Bayle. Globlji prikaz bomo našli pri *Lukreciju*, ki je izmed vseh antičnih avtorjev sploh edini doumel epikurejsko fiziko.

35 Poseben > Globlji

¹ »Pred njim (se pravi, pred Epikurum) so v atomih dopustili samo gibanje težnosti in gibanje refleksije [odbojnosti]. Epikur je predpostavil, da se celo sredi praznine atomi nekoliko odklanjajo od ravne črte; in iz tega izvira svoboda, je rekel... Mimogrede pripomnimo, da to ni bil edini motiv, ki ga je napeljal na to, da se je domislil tega gibanja odklanjanja; to mu je rabilo tudi za pojasnitev srečanja atomov, saj je dobro vedel, da ne bi, če bi predpostavil, da se gibljejo z enako hitrostjo po ravnih črtah, ki bi teklo od zgoraj navzdol, nikoli mogel pojasniti, da so se lahko srečali, zaradi česar tudi produkcija sveta ne bi bila mogoča. Zato je bilo nujno, da se odmikajo od ravne črte.«

Zdaj se lotevam obravnave same deklinacije.

Kakor je točka ukinjena v črti: tako je vsako padajoče telo ukinjeno v ravni črti, ki jo opisuje. Tukaj sploh ne gre za² njegovo specifično kvaliteto. Pri padanju opiše jabolko ravno tako navpično črto kakor kos železa. Vsako telo, kolikor pada, ni torej nič drugega kakor gibajoča se točka, in sicer neka nesamostojna točka, ki v določenem gibanju – v ravni črti, ki jo opisuje – izgubi svojo posameznost. Glede na to Aristoteles upravičeno pripomni proti pitagorejcem: »Pravite, da je gibanje črte ploskev, gibanje točke črta, torej bodo tudi gibanja monad črte.«⁹⁴ Posledica tega bi torej bila tako pri monadah kakor atomih, ker se nenehno gibljejo,⁹⁵ da niti monada niti atom ne obstajata, temveč, narobe, propadeta v ravni črti; saj trdnosti atoma sploh še ni, če je atom dojet le kot padajoč v ravni črti. Zaenkrat, ko praznina nastopa kot prostorska praznina, je *atom neposredna negacija abstraktnega prostora*; torej *prostorska točka*. Trdnost, intenzivnost, ki se uveljavlja proti drugo-poleg-drugega³ prostora v sebi, se lahko pridruži le prek principa, ki prostor negira v vsej njegovi sferi, kakor ga negira dejanski naravni čas. Če pa je njegovo gibanje ravna črta, razen tega dovolj določen s prostorom, mu je predpisano relativno bivanje, njegova eksistenca pa je čisto materialna. Videli pa smo, da je en moment v pojmu atoma to, da je čista forma, negacija vsakršne relativnosti, vsakršnega odnosa do drugega bivanja. Hkrati pa smo opazili, da Epikur objektivira oba ta momenta, ki si sicer nasprotujeta, sta pa v pojmu atoma.

Kako torej Epikur udejanji čisto formalno določilo atoma, pojem čiste posameznosti, ki negira vsako bivanje, določeno z drugim bivanjem? Ker se giblje v polju neposredne biti, so vsa določila neposredna: Torej si nasproti postavljena določila nasprotujejo kot neposredne dejanskosti.

Toda tista *relativna eksistenca*, ki stopi nasproti atomu, *bivanje, ki ga mora negirati, je ravna črta*. Neposredna negacija tega bivanja je *neko drugačno gibanje*, torej *sámo* to gibanje, predpostavljeno prostorsko, *deklinacija od ravne črte*.

Atomi so popolnoma samostojna telesa, ali bolje, telo, mišljeno v absolutni samostojnosti, denimo, kot nebesna telesa. Zato se tudi kakor ta ne gibljejo v ravni črti, temveč po poševnih črtah. *Padanje je gibanje nesamostojnosti*.

Če torej Epikur v gibanju atoma po ravni črti prikaže njegovo materialnost, je v deklinaciji od ravne črte realiziral njegovo formalno določilo; in ta nasprotna določila so predstavljena kot neposredno nasprotna gibanja. *Lukrecij* zato upravičeno trdi, da deklinacija prebije fati foedera¹⁰⁴; in ker to takoj aplicira na zavest,¹⁰⁵ tako da se za atom lahko reče, da je deklinacija tisto nekaj v njegovih prsih, kar je zmožno bojovito nasprotovati ter se upirati.

² kommt es... an

³ Ausser-ein-ander

⁴ odloki usode, zakoni usode

[[40]] Ko pa Ciceron Epikuru očita: »Dosegel ni niti tega, zaradi česar si je to izmislil; kajti če bi deklinirali vsi atomi: potem se nekateri ne bi nikoli povezovali, ali pa bi se nekateri ogibali, druge pa bi njihovo gibanje gnalo naravnost naprej. Morali bi torej atomom vnaprej določiti nekakšne naloge, kateri naj bi se gibali naravnost in kateri poševno,«¹²⁾ je ta očitek upravičen 5 foliko, kolikor sta oba momenta, ki tičita v pojmu atoma, predstavljena kot neposredno različni gibanji, torej bi morala pripadati tudi različnim individuum; – nedoslednost, ki pa je dosledna, kajti sfera atoma je neposrednost. 10 Epikur prav dobro čuti protislovje, ki tiči v tem. Zato skuša deklinacijo prikazati kolikor mogoče *nečutno*. Deklinacija ni

Nec regione loci certa, nec tempore certo,¹³⁾

dogaja se v kar se da majhnem prostoru.¹⁴⁾ 15 Dalje Ciceron¹⁵⁾ in po Plutarhu več antičnih avtorjev¹⁶⁾ grajajo trditev, da do deklinacije atoma pride *brez vzroka*; in kaj sramotnejšega, pravi Ciceron, se nekemu fiziku ne more pripetiti.¹⁷⁾ Vendar pa bi, prvič, fizični vzrok, kakršnega hoče Ciceron, deklinacijo atoma vrgel nazaj v red determinizma, iz katerega bi se ravno morala dvigniti. *Torej atom sploh še ni dovršen, dokler ga ne opredeli deklinacija*. Spraševati po vzroku te opredelitve torej pomeni spraševati po vzroku, ki je atom naredil za princip – vprašanje, ki je očitno nesmiselno za tistega, ki mu je atom vzrok vsega, torej sam brez vzroka. 20

[[41]] Če končno Bayle,¹⁸⁾ oprt na avtoriteto Avgušтина¹⁹⁾, za katerega je Demokrit atomom pripisal duhovni princip – avtoriteto, ki pa je sicer v nasprotju z Aristotelom in drugimi antičnimi avtorji čisto nepomembna – očitno Epikuru, da si je namesto tega duhovnega principa izmislil deklinacijo: 25 tedaj bi v nasprotnem primeru z dušo atoma dobili zgolj besedo, z deklinacijo pa je prikazana dejanska duša atoma, pojem abstraktne posameznosti. 30

[[42]] Preden si ogledamo posledice deklinacije atoma od ravne črte, je treba poudariti še neki izredno pomemben, doslej povsem prezrt moment. 35

Deklinacija atoma od ravne črte ni namreč nobeno posebno določilo, ki bi v epikurejski fiziki naključno nastopalo. Zakon, ki ga izraža, teče namreč skozi vso epikurejsko filozofijo, vsekakor pa tako, kot je tudi samoumevno, da je določenost njegove prikazni odvisna od področja, na katerem nastopa. 40

Abstraktna posameznost namreč lahko svoj pojem, svoje formalno določilo, čisto zasebstvo, neodvisnost od neposrednega bivanja, ukinjenost vsakršne relativnosti, uveljavi le tako, da *abstrahira od bivanja, ki ji stopa nasproti*; kajti da bi ga resnično premagala, bi ga morala idealizirati, česar je zmožna samo občost. 45

[[43]] Kakor se torej atom osvobodi svoje relativne eksistence, ravne črte, tako da abstrahira od nje, se odmakne od nje, tako se celotna epikurejska 40

⁵ določena niti z mestom v prostoru niti časovno

filozofija izogne omejujočemu bivanju povsod tam, kjer je treba pojem abstraktne posameznosti, samostojnost in zanikanje vsakršnega odnosa do drugega prikazati v njegovi eksistenci.

5 Tako je smoter delovanja abstrahiranje, izogibanje bolečini in zmedi, ataraksija.²⁰⁾ Tako je dobro beg pred slabim,²¹⁾ tako je užitek umikanje pred bolečino.²²⁾ Končno, kjer se abstraktna posameznost prikazuje v najvišji svobodi samostojnosti, v svoji totalnosti, tam je na dosleden način *vse bivanje* tisto bivanje, ki se mu izogibamo; *zato se bogovi umaknejo svetu* in se ne menijo zanj ter prebivajo zunaj sveta.²³⁾ 10

Zasramovali so te Epikurove bogove, ki podobno kot ljudje prebivajo v intermundijih dejanskega sveta, nimajo telesa, temveč kvazi-telo, nimajo krvi, temveč kvazi-kri²⁴⁾, ter vztrajajoč v blaženem miru, ne uslišijo nobene prošnje, brezbrizni so do nas in do sveta, čaščeni pa so zaradi svoje lepote, svojega veličanstva in svoje odličnejše narave, ne zaradi dobička. 15

Pa vendar ti bogovi niso Epikurova izmišljotina. Obstajali so. *To so plastični bogovi grške umetnosti. Ciceron, Rimljan, jih upravičeno persiflira,*²⁵⁾ toda Plutarh, Grk, je čisto pozabil grški nazor, če misli, da ta nauk o bogovih odpravlja strah in praznoverje, ne daje pa veselja in naklonjenosti bogov, temveč nam ponuja tisto razmerje do njih, ki ga imamo do hirkanskih rib, od katerih ne pričakujemo niti škode niti koristi.²⁶⁾ Teoretični mir je glavni moment narave grških bogov, kot pravi tudi Aristoteles: »Kar je najboljše, ne potrebuje nobenega dejanja, saj je samo smoter.«²⁷⁾ 20

Sedaj obravnavamo *posledico*, ki neposredno izhaja iz deklinacije atoma. V njej je izraženo to, da atom negira vsakršno gibanje in odnos, v katerem ga drugi določa kot posebno bivanje. To je prikazano tako, da atom abstrahira od bivanja, ki mu stopa nasproti, ter se prav temu odteguje. Tisto, kar je v tem, *njegova negacija vsakršnega odnosa do drugega*, mora biti udejanjeno, pozitivno postavljeno. To se lahko dogaja le tako, da *bivanje, na katerega se nanaša, ni nič drugega kakor on sam*, torej ravno tako *en atom*, ker pa je on sam neposredno določen, *mnogi atomi*. Tako je repulzija mnogih atomov nujno udejanjenje *lex atomi*⁶⁾, kakor Lukrecij imenuje deklinacijo. Ker pa je tukaj vsako določilo postavljeno kot posebno bivanje: se kot tretje gibanje prejšnjim pridruži repulzija. Upravičeno pravi Lukrecij: če atomi ne bi deklinirali, ne bi prišlo niti do njihovih odbojev in do njihovih srečanj in svet ne bi bil nikoli ustvarjen.²⁸⁾ Kajti atomi so *sami sebi svoj edini objekt, lahko se nanašajo le na sebe*, torej, prostorsko izraženo, *srečajo se* tako, da je negirana vsaka relativna eksistenca, v kateri bi se nanašali na drugo; in ta relativna eksistenca je, kot smo videli, njihovo prvotno gibanje, padanje v ravni črti. Torej se srečujejo šele zaradi deklinacije od ravne črte. Ne gre za zgolj materialno razdrobitev.²⁹⁾ 30

In v resnici: neposredno bivajoča posameznost je po svojem pojmu udejanjena šele, če se nanaša na nekaj drugega od same sebe, četudi drugo stopa nasproti v obliki neposredne eksistence. Tako človek neha biti naravni 40

⁶ zakon atoma

DRUGO POGLAVJE

Kvalitete atoma.

proizvod šele, kadar drugo, na kar se nanaša, ni različna eksistenca, temveč je ravno posamezni človek, četudi še ni duh. Da pa bi človek postal svoj edini dejanski objekt, je moral v sebi zlomiti svoje relativno bivanje, moč želje in gole narave. *Repulzija je prva oblika samozavedanja; zato ustreza samozavedanju, ki se dojema kot neposredno-bivajoče, abstraktno-posamezno.*

V repulziji je torej udejanjen pojem atoma, glede na katerega je abstraktna forma, toda nič manj njeno nasprotje, glede na katero je abstraktna materija; kajti to, na kar se nanaša, so sicer atomi, toda *drugi atomi. Če pa se do sebe samega vedem kot do nečesa neposredno drugega, tedaj je moje vedenje materialno.* To je največja zunanost, ki jo je mogoče misliti. V repulziji atomov sta torej sintetično združena njihova materialnost, ki je bila postavljena v padanju po ravni črti, ter njihovo določilo forme, ki je bila ponirana v deklinaciji.

V nasprotju z Epikurom ima *Demokrit* tisto, kar je bilo za Epikura udejanjanje pojma atoma, za nasilno gibanje, za dejanje slepe nujnosti. Že prej smo slišali, da kot substanco navaja vrtinec (*δίνη*)⁷, ki nastaja iz repeliranja in medsebojnega zadevanja atomov. V repulziji torej dojamemo samó materialno stran, razdrobljenost, spreminjanje, ne pa ideje, glede na katero se v odbijanju negira vsakršen odnos do drugega, gibanje pa je postavljeno kot samoodločanje. Iz tega jasno vidimo, da si povsem čutno zamišlja, da prazen prostor deli eno in isto telo na mnoga telesa, kakor zlato, ki je zlomljeno na kose.³⁰ Se pravi, da eno komajda dojame kot pojem atoma.

Aristoteles upravičeno polemizira proti njemu: »Zaradi tega sta morala *Levkíp* in *Demokrit*, ki sta trdila, da so se prva telesa vedno gibala v praznem in neskončnem, tudi reči, za kakšno gibanje gre in katero gibanje ustreza njihovi naravi. Kajti če vsak element nasilno povzroča gibanje drugega: tedaj je vendar nujno, da se vsak tudi naravno giblje, kar izključuje nasilno gibanje; to prvo gibanje pa ne sme biti nasilno, temveč naravno. Sicer pride do progressa v neskončnost.«³¹

Epikurejska deklinacija atoma je torej spremenila celotno notranjo konstrukcijo kraljestva atomov, tako da se je z njo uveljavilo določilo forme ter udejanjilo protislovje, ki tiči v pojmu atoma. Epikur je torej najprej, četudi v čutni podobi, dojel bistvo repulzije, *Demokrit* pa je poznal le njeno materialno eksistenco.

Iz tega vidimo, da Epikur uporablja tudi konkretnejše oblike repulzije; v političnem pomenu je to *pogodba*,³² v socialnem pa *prijateljstvo*, ki ga časti kot najvišje.

36–38 (: Iz tega → kot najvišje :)

višje in konkretnejše > konkretnejše

pogodba, v socialnem pa *prijateljstvo*³²) > *pogodba*³²), v socialnem pa *prijateljstvo* *prijateljstvo* (ne »

⁷ dīne

To, da bi atom imel lastnosti, je v protislovju z njegovim pojmom; kajti, kakor pravi Epikur, vsaka lastnost je spremenljiva, atomi pa se ne spreminjajo.³³ Kljub temu pa ni nič manj *nujna posledica*, da mu jih pripisujemo. Kajti številni atomi repulzije, ki so ločeni s čutnim prostorom, se morajo nujno *neposredno razlikovati drug od drugega ter od svojega čistega bistva*, se pravi, da morajo imeti *kvalitete*.

V nadaljevanju zato sploh ne upoštevam *Schneiderjeve* in *Nürnbergerske* trditve, »da Epikur atomom ni pripisoval nobenih kvalit, češ da so v §§ 44 in 54 v pismu Herodotu pri *Diogenu Laertiju* interpolirani«. Če bi bilo dejansko kaj na tem, kako bi mogli ovreči pričevanja *Lukrecija*, *Plutarha*, prav vseh pisateljev, ki poročajo o Epikuru? Razen tega *Diogenes Laertios* kvalitete atoma ne omenja v dveh paragrafih, temveč v desetih, namreč §§ 42, 43, 44, 54, 55, 56, 57, 58, 59 in 61. Razlog, ki ga omenjena kritika navajata, »češ da ne vesta, kako združiti kvalitete atoma z njegovim pojmom«, je zelo plehek. *Spinoza* pravi, da nevednost ni argument. Če bi vsak hotel izbrisati mesta, ki jih pri starih ne razume, bi zelo hitro dobili tabula rasa!

Ko dobi atom s kvalitetai eksistenco, ki je v protislovju z njegovim pojmom, je postavljen kot *povnanjeno*, od *svojega bistva ločeno bivanje*. To protislovje je tisto, kar najbolj zanima Epikura. Brž ko torej postavi neko lastnost in tako pride do posledice materialne narave atoma: že hkrati postavi nasproti določila, ki to lastnost spet izniči na njenem lastnem področju in proti njej uveljavijo pojem atoma. *Zato vse lastnosti določa tako, da so same s seboj v protislovju*. Nasprotno pa *Demokrit* nikjer ne proučuje lastnosti glede na atom sam, niti ne objektivira¹ protislovja med pojmom in njihovo eksistenco. Gre mu predvsem za to, da prikaže kvalitete atomov glede na konkretno naravo, ki naj bi bila ustvarjena iz njih. Kvalitete so mu zgolj hipoteza za razlago prikazujoče se raznolikosti. Zato pojem atoma nima nič opraviti z njimi.

Da bi dokazali našo trditev, je predvsem potrebno, da uskladimo vire, za katere se zdi, da si tukaj nasprotujejo.

V spisu »*De placitis philosophorum*« beremo: »Epikur trdi, da atomom pripada tole troje: velikost, oblika, teža. *Demokrit* je navajal le dvoje: velikost in obliko; Epikur je k temu kot tretje dodal težo.«³⁴ Isto mesto lahko dobesedno ponovljeno najdemo v *Eusebijevi Praeparatio evangelica*³⁵.

To mesto potrjujeta pričevanja *Simplicija*⁴ in *Filopona*⁵, po katerih se pri *Demokritu* atomi razlikujejo le po velikosti in obliki. Naravnost nasprotno pa *Aristoteles* v prvi knjigi »*De generatione et corruptione*« *Demokritovim*

¹ verobjectiviert

atomom pripisuje različno težo.⁶ Na nekem drugem mestu (v 1. knjigi *De coelo*) se *Aristoteles* ne odloči, ali je Demokrit atomom dodal težo ali ne, saj pravi: »Če imajo vsa telesa težo, potem ne bo nobeno telo absolutno težko; če pa imajo vsa lahkost, ne bo nobeno težko.«⁷ *Ritter* v svoji »Geschichte der alten Philosophie«, opirajoč se na Aristotelov ugled, zavže Plutarhove, Eusebijeve in Stobajeve navedbe⁸. *Simplicijevih* in *Filoponovih* pričevanj pa ne upošteva.

Pogledali bomo, ali si tista mesta dejansko tako zelo nasprotujejo. V navedenih citatih *Aristoteles* ne govori ex professo² o kvalitetah atoma. Nasprotno v 7. knjigi *Metafizike* beremo: »Demokrit postavlja tri razlike atomov. Kajti telo, ki je temelj, je po materiji eno in isto; razločuje pa se z *ῥυσμός*³, ki pomeni podoba, s *τροπή*⁴, ki pomeni položaj, ali z *διαδιγῆ*⁵, ki pomeni ureditev.«⁹ Teža ni omenjena kot lastnost Demokritovih atomov. Razdrobljeni kosi materije, ki jih ločuje praznina, morajo imeti posebne oblike, ki pa so čisto od zunaj prevzete iz opazovanja prostora. Še jasneje to izhaja iz tegale mesta pri Aristotelu: »Levkip in njegov tovariš Demokrit pravita, da sta elementa polno in prazno... Sta temelj bivajočega kot materije. Tako kot tisti, ki postavljajo eno in edino temeljno substanco, drugo ustvarjajo iz njenih afekcij, s tem da postavljajo redko in gosto kot principa kvalitete: na isti način učita tudi onadva, da so razlike atomov vzroki za drugo; kajti bit, ki je v temelju, se razločuje edinole s *ῥυσμός*, *διαδιγῆ* in *τροπή*⁶... A se namreč razlikuje od N po obliki, AN od NA po ureditvi, Z od N po položaju.«¹⁰

Iz tega mesta jasno izhaja, da Demokrit proučuje lastnosti atoma le glede na nastajanje razlik prikazujočega se sveta, ne pa glede na atom sam. Nadalje izhaja, da Demokrit ne poudarja teže kot neke bistvene lastnosti atomov. Prav tako celo velikost po njem ni temeljna kvaliteta. Velikost je akcidentalno določilo, ki je atomom dano že z likom. Le različnost likov – kajti nič več ni v podobi, položaju in razporeditvi – zanima Demokrita. Velikost, podoba, teža, kolikor nastopajo skupaj kakor pri Epikuru, so difference, ki jih ima atom sam na sebi; podoba, položaj, razvrstitev – razločki⁷, ki mu pripadajo v odnosu do nečesa drugega. Če torej pri Demokritu najdemo le hipotetična določila za razlago prikazanega sveta, bomo pri Epikuru videli posledico principa samega. Zato proučujemo njegova določila lastnosti atomov v posameznostih.

Prvič imajo atomi velikost.¹¹ Z druge strani je tudi velikost negirana. Nimajo namreč vsake velikosti¹², temveč je treba predpostaviti le nekakšne

13 ureditev.«⁹ (Demokrit ne postavlja (a) razločka (b) protislovja med kvaliteto atoma in njegovim pojmom.) Teža

² izrecno kot o glavni temi

³ *rhymós* – oblika

⁴ *tropé* – smer, obrat

⁵ *diathigé* – stik, srečanje

⁶ oblika, stik in obrat

⁷ V *rkp.*: razvrstitev, razločki

menjave velikosti med njimi.¹³ Treba jim je pripisati celo samo negacijo velikega, majhno¹⁴, toda tudi ne minimuma, saj bi bilo to čisto prostorsko določilo, temveč neskončno majhno, ki izraža protislovje.¹⁵ Zato *Rosinius* v svojih adnotacijah k Epikurovim fragmentom napačno prevede neko mesto in docela prezre drugo, ko pravi: »Huiusmodi autem tenuitatem atomorum incredibili parvitate arguebat Epicurus, utpote quas nulla magnitudine praeditas ajebat teste Laertio X, 44.«¹⁶ Zdaj sploh ne bom upošteval, da je po *Eusebiju* šele Epikur atomom pripisal neskončno majhnost,¹⁷ da pa pri Demokritu nastopijo tudi največji atomi – *Stobaios* pravi celo¹⁸ veliki kot svet.

Z ene strani je to v protislovju z *Aristotelovim* pričevanjem,¹⁹ z druge *Eusebius*, ali, natančneje, aleksandrijski škof *Dionizij*, ki ga ekscerpira, samemu sebi nasprotuje; kajti v isti knjigi pravi, da je Demokrit kot principe narave postavil nedeljiva, z umom dojemljiva telesa.²⁰ Toliko pa je jasno, če se Epikur zanima predvsem za to protislovje, ga Demokrit ne privede do zavesti; niti se z njim ne ukvarja.

Druga lastnost Epikurovih atomov je podoba²¹. Toda tudi to določilo je v protislovju s pojmom atoma in postaviti je treba njegovo nasprotje. Abstraktna posamičnost je abstraktna-sebi-enakost in zato brez podobe. Razlike med podobami atomov so zato sicer nedoločljive,²² niso pa absolutno neskončne²³. Ostaja namreč neko določeno in končno število podob, po katerih se atomi razlikujejo.²⁴ Iz tega izhaja samo po sebi, da ne obstaja toliko različnih likov, kolikor je atomov²⁵, Demokrit pa postavlja ravno neskončno veliko likov²⁶. Če bi vsak atom imel posebno podobo, potem bi morali obstajati atomi z neskončno velikostjo²⁷, kajti na sebi bi jim pripadala neskončna razlika, razlika od vseh drugih, kakor pri Leibnizovih monadah. Leibnizova trditev, da dve stvari nista med seboj enaki, je torej obrnjena; razen tega obstaja neskončno veliko atomov z isto podobo²⁸, s čimer je očitno znova negirano določilo podobe; kajti podoba, ki se ne razlikuje od druge, ni podoba.

Končno je nadvse pomembno, da Epikur navaja kot tretjo kvaliteto težo²⁹, kajti v težišču⁹ ima materija idealno posameznost, ki je glavno določilo atoma. Ko so torej atomi prestavljeni v kraljestvo predstave, morajo imeti tudi svojo težo.

Vendar pa tudi teža neposredno nasprotuje pojmu atoma; kajti teža je posamičnost materije kot idealna točka, ki je zunaj nje. Atom pa je sam ta posameznost, tako rekoč težišče, predstavljeno kot posamezna eksistenca.

30 podoba. (Epikur je torej tudi tu protislovje spremenil v nekaj objektivnega, medtem ko Demokrit, ki ohranja le materialno stran, ne omogoča več, da bi v nadaljnjih določilih prepoznali konsekvence principa več.)

[59] Končno

(: torej :)

⁸ »Toda Epikur je predpostavil takšno tankost neverjetno majhnih atomov, da je trdil po Laertijevem pričevanju X, 44, da nimajo nobene velikosti.«

⁹ Schwerpunkt

Torej za Epikura obstaja teža le kot različna teža, atomi sami pa so substancialna težišča, kakor nebesna telesa. Če to uporabimo na konkretnem: pride samo po sebi do tega, kar se staremu Bruckerju zdi tako čudovito³⁰ in kar nam zagotavlja Lukrecij,³¹ da namreč zemlja nima središča, h kateremu vse teži, in da antipodi ne obstajajo. Ker torej teža pripada le atomu, ki se od drugega razlikuje, torej povnanjenemu in z lastnostmi obdarjenemu atomu, se razume, da določilo težnosti odpade tam, kjer atomi niso mišljeni kot mnogi v medsebojnem razlikovanju, temveč le v odnosu do praznega. Atomi, naj se še tako razlikujejo po masi in obliki, se torej v praznem prostoru gibljejo enako hitro.³² Zato pri Epikuru nastopa teža le v repulziji in v sestavih, ki izhajajo iz repulzije, kar je bilo povod za trditev, da imajo teža le konglomeracije atomov, ne pa atomi sami.³³

Že Gassendi hvali Epikura, da je zgolj z umom anticipiral izkustvo, da so vsa telesa, kadar padajo od zgoraj navzdol, vendarle enako hitra, čeprav so po teži in bremenu nadvse različna³⁴.

S proučevanjem lastnosti atomov torej pridemo do istega rezultata kakor s proučevanjem deklinacije, namreč da je Epikur v pojmu atoma objektiviral protislovje med bistvom in eksistenco ter tako ustvaril znanost atomistike, pri Demokritu pa se princip sam ne realizira, temveč je ohranjena le materialna stran ter so predložene hipoteze v prid empiriji.

TRETJE POGlavJE

Ἄτομοι ἀρχαί¹ in ἄτομα στοιχεῖα².

V svoji že omenjeni razpravi o Epikurovih astronomskih pojmih Schaubach trdi:

»Epikur je z Aristotelom razlikoval med začetki (ἄτομοι ἀρχαί Diogen. Laert. X, 41) in elementi (ἄτομα στοιχεῖα Diogen. Laert. X, 86). To so atomi, ki jih je mogoče spoznati z razumom, in ne izpolnjujejo prostora¹. Imenujejo se atomi, vendar ne zato, ker so najmanjša telesa, ampak zato, ker se v prostoru ne morejo več deliti. Po teh predstavah bi morali misliti, da Epikur atomom ni pripisoval nobenih prostorskih lastnosti.² V pismu Herodotu (Diogen. Laert. X, 44, 54³) pa atomom ne prisojajo le teže, temveč

- 11–12 povod (da bi jo opazovali kot vzrok zanjo in) za
12 konglomeracija > konglomeracije
13 (: Že :)
15 različna³⁴. (Tej hvali smo dodali razumevanje iz Epikurovega principa.)
S proučevanjem

¹ Atomoí archaí – nedeljiva počela, nedeljivi principi

² átoma stoicheía – nedeljivi elementi

³ V rkp.: 45

tudi velikost in podobo . . . Zato štejem te atome k drugemu rodu [atomov], ki so nastali iz onih, vendar pa jih imamo spet za elementarne delce teles.«³

Oglejmo si natančneje to mesto, ki ga Schaubach citira iz Diogena Laertija. Glasi se: »Οἷον ὅτι τὸ πᾶν σῶμα καὶ ἀναφῆς φύσις ἐστίν· ἢ ὅτι ἄτομα στοιχεῖα καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα.«⁴ Tukaj Epikur poučuje Pitokla in mu piše, da se nauk o meteorjih razlikuje od vseh drugih fizičnih naukov, npr. da je vse telo in prazno, da obstajajo nedeljive temeljne snovi. Vidimo, da sploh ni razloga za domnevo, da gre tu za neki sekundarni rod atomov. Morda se zdi, da je v disjunkciji med »τὸ πᾶν σῶμα καὶ ἀναφῆς φύσις«⁷ ter »ὅτι τὰ ἄτομα στοιχεῖα«⁸ neka razlika med σῶμα in ἄτομα στοιχεῖα, kjer bi, denimo, σῶμα pomenilo atome prve vrste in nasprotju z ἄτομα στοιχεῖα. Ampak na to sploh ni misliti. Σῶμα⁹ pomeni telesno v nasprotju s praznim, ki se zato tudi imenuje ἀσώματον⁵¹⁰. V σῶμα so torej zajeti tako atomi kakor tudi sestavljena telesa. Tako npr. v pismu Herodotu beremo: »Τὸ πᾶν ἐστὶ σῶμα . . . εἰ μὴ ἦν, ὁ κενὸν καὶ χώραν καὶ ἀναφῆ φύσιν ὀνομάζομεν . . . Τῶν σωμάτων τὰ μὲν ἐστὶ συγκρίσεις, τὰ δ' ἐξ ὧν αἱ συγκρίσεις πεποιήνται. Ταῦτα δὲ ἐστὶν ἄτομα καὶ ἀμετάβλητα . . . Ὅστε τὰς ἀρχὰς ἀτόμους ἀναγκαῖον εἶναι σωμάτων φύσεις«⁶¹² Epikur torej na omenjenem mestu najprej govori o telesnem sploh za razliko od praznega, nato o posebnem telesnem, atomih.

- 6–7 (1) npr. od nauka, po katerem je vse telo in prazno ali po katerem obstajajo nedeljive temeljne snovi (2) npr., da je vse telo in prazno, da obstajajo nedeljive temeljne snovi atomov. (Z isto pravico in krivico bi iz tega mesta »ἀρχὴ δὲ τούτων οὐκ ἐστίν, αἰτίων τῶν ἀτόμων οὐσῶν«⁵ skleпали, da je Epikur privzel neko tretjo vrsto – ἄτομα αἰτία⁶) Morda
45.20– atomih. (Ἄτομα στοιχεῖα nimajo pri sami stvari nobenega drugega pomena kakor
46.1 ἄτομα φύσεις¹³, o katerih je bilo na nazadnje alegiranem mestu rečeno, da so ἀρχαί¹⁴.)
Ravno

⁴ Ὅμοιον ὅτι τὸ πᾶν σῶμα καὶ ἀναφῆς φύσις ἐστίν; ἢ ὅτι ἄτομα στοιχεῖα καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα. [Na primer, da je vesolje telo ter neotipljiva narava; ali da so nedeljivi elementi ter vse takšne stvari.]

⁵ ἀρχὴ δὲ τούτων οὐκ ἐστίν, αἰτίων τῶν ἀτόμων οὐσῶν [princip teh stvari pa ne biva, saj so atomi vzroki]

⁶ átoma aítia – vzročni atomi

⁷ »τὸ πᾶν σῶμα καὶ ἀναφῆς φύσις« [vesolje je telo in neotipljiva narava]

⁸ »ὅτι τὰ ἄτομα στοιχεῖα« [da bivajo nedeljivi elementi]

⁹ sōma – telo

¹⁰ asómaton – netelesno

¹¹ V rkp.: ἐστὶ τὸ

¹² »Τὸ πᾶν ἐστὶ σῶμα . . . εἰ μὲ ἦν, ὁ κενὸν καὶ χώραν καὶ ἀναφῆ φύσιν ὀνομάζομεν . . .

Τῶν σωμάτων τὰ μὲν ἐστὶ συγκρίσεις, τὰ δ' ἐκς ἡὸν αἱ συγκρίσεις, πεποήνται. Ταῦτα δὲ ἐστὶν ἄτομα καὶ ἀμετάβλητα . . . Ὅστε τὰς ἀρχὰς ἀτόμους ἀναγκαῖον εἶναι σῶμάτων φύσεις.«

[Vesolje je telo . . . Če ne bi bivalo, kar imenujemo prazno in prostor in neotipljiva narava . . . Izmed teles so nekatera sestavi, druga pa to, iz česar so sestavi proizvedeni. Le-ta pa so nedeljiva in nespremenljiva . . . Tako da je nujno, da so počela nedeljive narave teles.]

¹³ átomoí phýseis – nedeljive narave

¹⁴ archaí – principi

Ravno tako malo dokazuje *Schaubachovo* sklicevanje na Aristotela. Razliko med ἀρχή¹⁵ in στοιχείον,¹⁶ ki jo zahtevajo predvsem stoiki⁷⁾, najdemo sicer tudi pri Aristotelu⁹⁾; toda Aristoteles nakaže tudi identiteto obeh izrazov⁹⁾. Celó izrecno uči, da στοιχείον označuje predvsem atom.¹⁰⁾ Prav tako tudi Demokrit in Leukip imenujeta πλήρης καὶ κενόν¹⁷ »στοιχείον«. ¹¹⁾

Pri Lukrecu, v Epikurovih pismih pri Diogenu Laertiju, v Plutarhovem Kolotesu¹²⁾, pri Sekstu Empiriku¹³⁾ so lastnosti pripisane samim atomom, zaradi česar so ravno bile določene za to, da same sebe ukinjajo.

Če pa velja kot antinomija, da pripadajo prostorske kvalitete zgolj z umom zaznavnim telesom; potem je še veliko večja antinomija to, da je same prostorske kvalitete mogoče percipirati le z razumom.¹⁴⁾

Za nadaljnjo utemeljitev svojega nazora *Schaubach* končno navaja tole Stobajevo mesto: »Ἐπικούροσ ... τὰ πρῶτα (sc. σώματα) δὲ ἀπλά, τὰ δὲ ἐξ ἐκείνων συγκρίματα πάντα βάρουσ ἔχειν.«¹⁸ Temu mestu pri Stobaju bi lahko¹⁹ dodali še tale, kjer so άτομα στοιχεῖα²⁰ omenjena kot posebna vrsta atomov: (Plutarh.) *De placit. philosoph.* I, 246 in 249 in *Stob. Eclog. phys.* I, str. 5.¹⁵⁾ Sicer pa ta mesta nikakor ne trdijo, da so prvotni atomi brez velikosti, podobe in teže. Govor je namreč le o teži kot neki razločevalni značilnosti, o άτομοι ἀρχαί²¹ in άτομα στοιχεῖα. Toda že v prejšnjem poglavju smo opozorili, da teža nastopa samo pri repulziji in pri konglomeracijah, ki zaradi nje nastajajo.

Z izmišljanjem άτομα στοιχεῖα tudi nič ne pridobimo. Preiti od άτομοι ἀρχαί k άτομα στοιχεῖα je prav tako težko, kakor jim kar naravnost pripisati lastnosti. Kljub temu pa tega razločevanja ne zanikam popolnoma. Zanikam le dve različni fiksni vrsti atomov. To so namreč razločena določila ene in iste vrste.

Preden bom razčlenil to razliko, opozarjam še na neko Epikurovo posebnost. Epikur namreč različna določila enega pojma rad postavlja kot različne samostojne eksistence. Tako kot je atom njegov princip, je atomističen tudi sam način njegove vednosti. Vsak moment razvijanja se mu pod roko takoj preobrazi v neko trdno dejanskost, ki je od svojega sklopa ločena tako rekoč s praznim prostorom; vsako določilo privzame podobo izolirane posameznosti.

To posebnost bomo pojasnili s temle zgledom.

10 torej > pa

¹⁵ arché – princip

¹⁶ stoicheion – element

¹⁷ plêres kai kenón – polno in prazno

¹⁸ »Ἐπικούροσ ... τὰ πρῶτα (sc. σώματα) δὲ ἀπλά, τὰ δὲ ἐξ ἐκείνων συγκρίματα πάντα βάρουσ ἔχειν.« [Epikuros ... da so prvotna (sc. telesa) enostavna, sestavi iz njih pa imajo vsi težo.]

¹⁹ V *rkp.*: so mogli

²⁰ άτομα stoicheia – nedeljivi elementi

²¹ άτομοι αρχαί – nedeljivi principi

Pri Epikuru nastopa od časa do časa neskončno τὸ ἄπειρον²² ali infinitio, kakor prevaja Ciceron, kot neka posebna narava. Še celo ravno na istih mestih, kjer so στοιχεῖα²³ določena kot fiksna substanca, ki leži v temelju, najdemo osamosvojen tudi ἄπειρον.¹⁶⁾

Toda neskončno po Epikurovih lastnih določitih ni niti posebna substanca niti nekaj zunaj atomov in praznega, temveč narobe, [njihovo] akcidentalno določilo. Najdemo namreč tri pomene ἄπειρον.

Prvič ἄπειρον Epikuru pomeni neko kvaliteto, ki je skupna atomom in praznemu. Neskončnost veselja tako pomeni nekaj, kar je neskončno zaradi neskončnega mnoštva atomov, zaradi neskončne velikosti praznega.¹⁷⁾

Drugič je ἀπειρία²⁴ mnoštvo atomov, tako da praznemu ni nasproti postavljen atom, temveč neskončno veliko atomov.¹⁸⁾

Končno, če smemo sklepati iz Demokrita na Epikura, ἄπειρον pomeni tudi ravno nasprotno, neomejeno praznino, ki je v nasprotju z atomom, ki je v sebi določen in s samim seboj razmejen.¹⁹⁾

V vseh teh pomenih – in ti so edini, celo edino možni za atomistiko – je neskončno zgolj določilo atomov in praznega. Kljub temu pa je osamosvojeno v posebno eksistenco, celo postavljeno kot specifična narava poleg principov, katerih določenost izraža.

Naj je torej Epikur sam utrdil določilo, po katerem atom postane στοιχείον, kot samostojno, izvirno vrsto atoma, do česar sicer ni prišlo, če sklepamo po historični prevladi enega vira nad drugim; ali naj je šele Epikurov učenec Metrodor preobrazil razločeno določilo v razločeno eksistenco²⁰⁾, kar se nam zdi bolj verjetno: osamosvojitev posameznih momentov moramo pripisati subjektivnemu načinu atomistične zavesti. S tem da različnim načinom prisodimo obliko različne eksistence, ne zapopademo njihove razlike.

Atom ima pri Demokritu le pomen nekega στοιχείον, nekega materialnega substrata. Razlikovanje med atomom kot ἀρχή in στοιχείον kot principom in podlago je Epikurovo. Njihov pomen se bo pokazal v nadaljevanju.

Protislovje med eksistenco in bistvom, med materijo in formo, ki je v pojmu atoma, obstaja poleg samega posameznega atoma, ki so mu pripisane kvalitete. S kvaliteto je atom odtujen svojemu pojmu, hkrati pa se z njo dokonča njegova konstrukcija. Iz repulzije in z njo povezanih konglomeracij s kvalitetami opremljenih atomov nastane nato prikazujoči se svet.

Pri tem prehodu iz sveta bistva v svet prikazovanja se očitno najbolj kričeče udejanji protislovje v pojmu atoma. Kajti atom je po svojem pojmu absolutna, bistvena forma narave. *Ta absolutna forma je zdaj degradirana v absolutno materijo, v brezoblični substrat prikazujočega se sveta.*

11 je (ἄπειρον ali) ἀπειρία

19-20 izraža. (Ta primer je prepričljiv.)

Naj je

²² τὸ ἄπειρον – neomejeno

²³ stoicheia – elementi

²⁴ apeiria – neomejenost

Atomi so sicer substanca narave²¹, iz katere vse vznikne, v katero se vse razreši²²; toda nenehno uničevanje prikazujočega se sveta ne daje rezultata. Tvorijo se nove prikazni; atom sam pa kot usedlina vedno ostaja temelj.²³ Kolikor je torej atom mišljen v svojem čistem pojmu, je njegova eksistenca prazen prostor, izničena narava; kolikor napreduje k dejanskosti, se potopi v materialno bazo, ki – kot nosilec sveta raznovrstnih odnosov – nikoli ne eksistira drugače kakor v formah, ki so ravnodušne in zunanje glede na dejanskost. Ta posledica je nujna, ker atom, predpostavljen kot abstraktno –posamezno in izgotovljeno, ni zmožen delovati kot idealizirajoča in presegajoča²⁵ moč raznovrstnosti.

Abstraktna posameznost je svoboda od bivanja, ne svoboda v bivanju. Ni zmožna sijati v svetlobi bivanja. To je element, v katerem izgublja svojo naravo in postaja materialnost. Atom se torej bodisi ne prikazuje²⁴, ali pa se potopi v materialno bazo, kjer se prikazuje. Atom kot tak obstaja le v praznem. Tako je smrt narave postala njena nesmrtna substanca; in upravičeno Lukrec vzklikne:

Mortalem vitam mors immortalis ademit.²⁶

Po tem, da Epikur to protislovje dojame in opredmeti v njegovi najbolj zaostreni obliki, ko loči atom, kjer postane baza prikazovanja, kot στοιχείον od atoma, kot eksistira v praznem, kot ἀρχή, se filozofsko loči od Demokrita, ki opredmeti le en moment. To je prav tista razlika, ki Epikura ločuje od Demokrita v svetu bistva, kraljestvu atomov in praznega. Ker pa je šele s kvalitetami opremljen atom popoln, ker lahko prikazujoči se svet izhaja šele iz popolnega in svojemu pojmu odtujenega atoma: pokaže Epikur to tako, da šele kvalitativno opredeljen atom postane στοιχείον, ali da je šele ἄτομον στοιχείον²⁷ opremljen s kvalitetami.

ČETRTO POGlavJE

Čas.

Ker je materija v atomu kot čisti odnos do sebe prosta¹ vsakršne spremenljivosti in relativnosti: iz tega neposredno izhaja, da je čas treba

15 formi > praznem
22 na > v

²⁵ übergreifende

²⁶ Nesmrtna smrt je vzela smrtno življenje.

²⁷ ἄτομον στοιχείον – nedeljiv element

¹ enthoben

izključiti iz pojma atoma, sveta bistva. Kajti materija je večna in samostojna samo, kolikor abstrahiramo od časovnega momenta v njej. Glede tega soglašata tudi Demokrit in Epikur. Razhajata pa se glede vrste in načina, kako je zdaj določen čas, ki je odstranjen iz sveta atoma, in kam je premeščen.

Pri Demokritu čas nima za sistem nobenega pomena in nobene nujnosti. Razloži ga, da bi ga ukinil. Določen je kot večni, da bi s tem, kakor pravita Aristoteles⁹ in Simplicius⁹; iz atomov odstranili nastajanje in minevanje, torej časovno². On sam, čas, naj bo dokaz, da ni nujno, da mora vse imeti neki izvor, neki moment začetka.

V tem je treba videti nekaj globljega. Imaginirajoči razum, ki ne zapopade samostojnosti substance, sprašuje po njenem časovnem nastajanju. Vendar ne opazi, da hkrati s tem, ko substanco naredi za nekaj časovnega, čas naredi za nekaj substancialnega in tako ukine njegov pojem; kajti absolutiziran³ čas ni več časoven.

Z druge strani pa je ta rešitev nezadovoljiva. Čas, ki je izključen iz sveta bistva, je premeščen v samozavedanje filozofirajočega subjekta, ne zadeva pa sveta samega.

Drugače Epikur. Čas, ki je izključen iz sveta bistva, mu postane absolutna forma prikazovanja. Čas je namreč določen kot accidens accidensa. Accidens je sprememba, ki se v sebi reflektira, sprememba kot sprememba. Čas je zdaj ta čista forma sveta, ki se prikazuje.³

Sestavljenost je zgolj pasivna forma konkretne narave, čas njena aktuozna forma. Če opazujem sestavino glede na njeno bivanje: tedaj atom eksistira zadaj za njo, v praznem, v domišljiji; če opazujem atom glede na njegov pojem, tedaj sestavina ali sploh ne obstaja ali pa obstaja le v subjektivni predstavi; kajti sestavljenost je odnos, v katerem se samostojni, vase zaprti, drug do drugega tako rekoč brezinteresni atomi prav tako ne nanašajo drug na drugega. Nasprotno pa je čas, premena končnega, s tem da je postavljena kot premena tako dejanska forma, ki prikazovanje ločuje od bistva, ga postavi kot prikazovanje, kot tudi forma, ki prikazovanje pelje nazaj k bistvu. Sestavljenost izraža zgolj materialnost tako atomov kakor tudi narave, ki vznikne iz njih. Nasprotno pa je čas v svetu prikazovanja, kar je pojem atoma v svetu bistva, namreč abstrakcija, izničenje in reduciranje vsega določenega bivanja v zasebnosti⁴.

Iz teh razmišljanj izhajajo tele posledice. Prvič razume Epikur protislovje med materijo in formo kot značilnost prikazujoče se narave, ki tako postaja komplementarna podoba bistvene narave, atoma. To se zgodi takrat, ko nasproti prostoru postavi čas, nasproti pasivni formi prikazovanja aktivno formo. Drugič je šele pri Epikuru prikazovanje dojeta kot prikazovanje, se pravi, kot odtujitev bistva, ki v svoji dejanskosti samo sebe udejanja kot takšno odtujitev. Nasprotno pa pri Demokritu, ki mu je sestavljenost edina

² das Zeitliche

³ die absolut gemache

⁴ das Für-sich-sein

forma prikazuje se narave, prikazovanje ne kaže samo na sebi, da je prikazovanje, nekaj od bistva razločenega. Torej je bistvo glede na svojo eksistenco povsem konfundirano s prikazovanjem, glede na svoj pojem pa je povsem ločeno od njega, tako da pade v subjektivni videz. Do svojih bistvenih temeljev se sestav vede ravnodušno in materialno. Nasprotno pa je čas ožen bistva, ki večno požira prikazen in ji vtiskuje pečat odvisnosti in nebitvenosti. Če je po Epikuru čas premena kot premena, refleksija prikazovanja v sebi, je končno prikazujoča se narava upravičeno postavljena kot objektivna, čutna zaznava upravičeno dojeta kot realni kriterij konkretne narave, čeprav je mogoče njen fundament, atom uzreti le z umom.

Ker je namreč čas abstraktna forma čutnega zaznavanja, se mora v skladu z atomističnim postopkom epikurejske zavesti fiksirati v naravi kot eksistirajoča posebna narava. Spremenljivost čutnega sveta kot spremenljivost, njegova menjava kot menjava, ta refleksija prikazovanja v sebi, ki je pojem časa, pa ima zdaj svojo posebno in ločeno eksistenco v zavestni čutnosti. Človekova čutnost je torej utelešen čas, eksistirajoča refleksija čutnega sveta v sebi.

Tako kot to neposredno izhaja iz pojmovne določitve časa pri Epikuru, je mogoče tudi povsem določno pokazati v posameznem. V Epikurovem pismu Herodotu⁴ je čas določen tako, da nastane, kadar so čutno percipirane akcidence teles mišljene kot akcidence. Vir časa in čas sam je torej tukaj v sebi reflektirana čutna percepcija. Zato časa ne smemo določati po analogiji, niti ne smemo o njem reči kaj drugega, temveč moramo zadržati enargijo⁵ samo; kajti čas je sam v sebi reflektirana čutna percepcija, ki je zato ne smemo prekoračiti.

Nasprotno pa je pri Lukreciju, Sekstu Empiriku in Stobaju⁶ določen kot čas accidens accidenta, v sebi reflektirano spreminjanje. Refleksija akcidence v percepciji čutov in njihova refleksija v njih samih sta torej postavljeni kot eno in isto.

S to medsebojno povezanostjo časa in čutnosti se bolj dosledno umestijo tudi εἶδωλα⁶, ki nastopajo tudi pri Demokritu.

Εἶδωλα so forme naravnih teles, ki se tako rekoč kot povrhnjice odlepijo od njih in prenašajo v prikazovanje.⁶ Te forme stvari nenehno odtekajo od njih, prodirajo v čute in prav s tem omogočajo prikazovanje objektov. Pri poslušanju torej narava sliši samo sebe, pri vohanju voha samo sebe, pri gledanju vidi samo sebe⁷. Človeška čutnost je torej tisti medij, v katerem se kot v nekem fokusu reflektirajo naravni procesi ter zažarijo kot svetloba prikazovanja.

Pri Demokritu je vse to nedosledno, saj je prikazovanje zgolj subjektivno; pri Epikuru pa nujna posledica, ker je čutnost refleksija prikazujočega se sveta v sebi, njegov utelešeni čas.

Končno se povezanost čutnosti in časa kaže tako, da sta časnost stvari in njihovo prikazovanje za čute postavljena kot eno na njih samih. Kajti telesa

⁵ enargija – iz gr. ἐνάργεια – evidenca

⁶ εἶδωλα – podobe, simulakri

minevajo prav s tem, da se prikazujejo čutom.⁸ S tem, da se namreč εἶδωλα nenehno ločujejo od teles in pritekajo v čute, s tem, da imajo svojo čutnost zunaj sebe kot neko drugo naravo, ne sama na sebi, se torej vrnejo nazaj iz diremcije: s tem razpadejo in preminejo.

Kakor torej atom ni nič drugega kakor naravna forma abstraktnega, posameznega samozavedanja: tako je čutna narava samo opredmeteno empirično, posamezno samozavedanje; in to je čutno. Čuti so zato edini kriterij v konkretni naravi, kakor je abstraktni um edini kriterij v svetu atomov.

PETO POGLAVJE

Meteorji.

Demokritovi astronomski nazori so morda ostroumni s stališča njegovega časa. Filozofsko pa niso zanimivi. Niti ne zapustijo področja empirične refleksije niti niso bolj določno notranje povezani z naukom o atomih.

Nasprotno pa je Epikurova teorija o nebesnih telesih in z njimi povezanimi procesi ali o meteorjih (s tem izrazom vse to povzema) v nasprotju ne le z Demokritovim nazorom, temveč z nazorom grške filozofije. Čaščenje nebesnih teles je kult, ki ga slavijo vsi grški filozofi. Sistem nebesnih teles je prva naivna in naravno določena eksistenca dejanskega uma. V kraljestvu duha ima isti položaj grško samozavedanje, ki je duhovni sončni sistem. Grški filozofi so zato v nebesnih telesih častili svojega lastnega duha.

Sam Anaksagoras, ki je najprej nebo razlagal fizično in ga tako – v nekem drugem smislu kakor Sokrates – približal zemlji, je odgovoril, ko so ga vprašali, zakaj je rojen: εἰς θεωρίαν ἡλίου καὶ σελήνης καὶ οὐρανοῦ.¹¹ Ksenofanes pa je zrl v nebo in rekel: Eno je bog². Znano je, da so imeli religiozni odnos do nebesnih teles pitagorejci, Platon in Aristotel.

Epikur pa se postavlja po robu nazoru celotnega grškega ljudstva. Sem pa tja se zdi, pravi Aristoteles, da pojem priča za pojave in pojavi za pojem. Tako imajo vsi ljudje neko predstavo o bogovih in božanskemu pripisujejo najvišji sedež, tako barbari kakor Heleni, sploh vsi, ki verujejo v bivanje bogov, očitno, povezujoč nesmrtno z nesmrtnim; saj drugače tudi ni mogoče. Če torej biva nekaj božanskega – kakor dejansko tudi je; tedaj je pravilna naša trditev o substanci nebesnih teles. To pa ustreza tudi čutni zaznavi, ki je torej v prid človeškemu prepričanju. Kajti na podlagi izmenoma tradiiranega spomina se zdi, da se v vsem preteklem času ni nič spremenilo niti na vsem nebu niti na katerem koli njegovem delu. Zdi se, da je tudi njegovo ime prevzeto od starih prav do zdajšnjega² sveta, kolikor

¹ εἰς θεωρίαν ἡλίου καὶ σελήνης καὶ οὐρανοῦ [za opazovanje sonca in meseca in neba]

² Jetztwelt

so mislili isto, kar trdimo tudi mi. Kajti ne enkrat, ne dvakrat, temveč neskončnokrat so do nas prišli isti nazori. Ker je namreč prvotno telo nekaj drugega poleg zemlje in ognja in zraka in vode, so vrhovno mesto imenovali »eter«, θεῖν ἀεὶ³, in ga imenovali večni čas.³ Nebo in gornji prostor pa so štari dodelili bogovom, ker je edino nebo nesmrtno. Sedanji nauk pa izpričuje, da je nebo neuničljivo, nenastalo, ne doleti ga nobena smrtna nesreča. Na ta način naši pojmi hkrati ustrezajo vedeževanju o bogu⁴. Da pa je nebo *eno*, je očitno. Predhodniki in stari sporočajo: poznejši rodovi so si v podobi mita predstavljali, da so nebesna telesa bogovi in da božansko obsega celotno naravo. Drugo je bilo mitično dodano, namenjeno verovanju mnogih, ker je bilo koristno za zakone in življenje. Bogove naredijo podobne ljudem in nekaterim drugim živim bitjem in si pri tem izmišljajo še mnogo drugih sorodnih stvari. Če se iz tega izloči vse, kar ostane, ter ohrani le prvo, njihovo verovanje, da so prve substance bogovi: tedaj moramo reči, da so temu rekli božansko in da so se potem – ko je bila, kot se je dogajalo, odkrita ter znova zgubljena vsaka možna umetnost in filozofija – ta mnenja kakor relikvije ohranila do današnjega sveta.⁵

Nasprotno pa *Epikur*:

K. vsemu temu je treba dodati še to, da največja zmedenost v človeški duši nastane zato, ker imajo nebesna telesa za blažena in neuničljiva, hkrati pa temu nasprotne želje in dejanja, in ker iz mitov črpajo sum in nezaupanje⁶. Kar pa zadeva meteorje, moramo verjeti, da v njih ne nastaja gibanje in položaj in eklipsis⁴ in vzhod in zahod in temu podobno zato, ker vlada in zapoveduje, ali je zapovedal eden, ki naj bi hkrati bil blažen in neuničljiv. Kajti dejavnost se ne ujema z blaženostjo, temveč nastaja kot slabost, strah in potreba, ki jim je najbolj sorodna. Ravno tako ne smemo domnevati, da se nekatera ognjena telesa, ki imajo to blaženost, hote podvržejo tem gibanjem. Če pa se s tem ne strinjamo: pomeni, da je prav to nasprotje vir največje zmedenosti v dušah⁷.

Če je zaradi tega *Aristoteles* očital starim njihovo prepričanje, da nebo potrebuje kot oporo Atlas⁸, ki: »πρὸς ἑσπέρους τόπους ἕστηκε κίον' οὐρανοῦ τε καὶ χθονὸς ὁμοίον ἐρείδων«⁵ (Aishil, Promet., verzi 348⁶ nsl.): pa Epikur narobe graja tiste, ki verjamejo, da človek potrebuje nebo; in

8 je eden nebo > je nebo *eno*

17 znanost > filozofija

22 materijo > meteorje

30 grajal pri starih > očital starim

31–32 Axem humero torquet stellis fulgentibus aptam > »πρὸς ἐρείδων« (Aeschyl. Prometh.

32 (: v. :) 348 sqq.)

³ thein aei – večno teči

⁴ iz gr. ἐκλειψις

⁵ »πρὸς ἑσπέρους τόπους ἕστηκε κίον' οὐρανοῦ τε καὶ χθονὸς ὁμοίον ἐρείδων« [stoji na zahodnih krajih, z rameni podpirajoč stebre neba in zemlje]

⁶ V rkp.: 318

Atlasa samega, na katerega se opira nebo, najde v človeški neumnosti in praznoverju. Tudi neumnost in praznoverje sta Titana.

Celotno Epikurovo pismo Pitoklu obravnava teorijo nebesnih teles, z izjemo zadnjega odstavka. Pismo sklene z etičnimi sentencami. Nauku o meteorjih ustrezajo dodane npravstvene maksime. Ta nauk je za Epikura stvar vesti. Naše proučevanje se bo zato opiralo predvsem na to pisanje Pitoklu. Dopolnili pa ga bomo s pismom Herodotu, na katerega se v Pitoklovem pismu sklicuje Epikur sam.⁹

Prvič ne smemo misliti, da je mogoče iz spoznavanja meteorjev, najsi bo dojeto v celoti ali v posebnem, doseči, kakor iz vsega drugega naravoslovja, drugi cilj kakor ataraksijo in trdno zaupanje.¹⁰ Naše življenje ne potrebuje ideologije in praznih hipotez, temveč to, da živimo brez vznemirjanja. Kakor je nasploh naloga fiziologije⁷, da razišče razloge najbolj temeljnega: tako je tudi tukaj blaženost v spoznanju meteorjev. Na sebi in za sebe ni v teoriji o zahodu in vzhodu, o položaju in eklipsi nobenega posebnega razloga za srečo: le da je groza tiste, ki vse to vidijo, ne da bi spoznali njihovo naravo ter njihove glavne vzroke¹¹. Doslej smo zanikali le *prednost*, ki naj bi jo teorija meteorjev imela pred drugimi znanostmi; ta teorija pa je postavljena na isto raven.

Toda teorija o meteorjih *se tudi specifično razločuje* tako od postopka etike kakor tudi od drugih fizičnih problemov, npr. da obstajajo nedeljivi elementi ipd., kjer fenomenom ustreza le ena sama razlaga. Kajti tega pri meteorjih ni.¹² Meteorji nimajo enostavnega vzroka nastanka, imajo pa več kakor *eno* kategorijo bistva, ki ustreza fenomenom. Kajti fiziologija se ne sme opirati na prazne aksiome in zakone¹³. Nenehno se ponavlja, da meteorjev ne smemo razlagati ἀπλῶς⁸ (enostavno, absolutno), temveč πολλαχῶς⁹ (na več načinov). Tako o vzhodu in zahodu Sonca in Meseca¹⁴, o naraščanju in pojemanju Meseca¹⁵, o videzu obraza na Mesecu¹⁶, o spreminjanju dolžine dneva in noči¹⁷ in drugih nebesnih prikaznih.

Kako naj bi torej to razložili?

Vsaka razlaga je dobra. Samo mitos naj bo odstranjen. Odstranjen pa bo, če sledimo fenomenom in iz njih sklepamo na nevidno¹⁸. Treba se je držati prikazovanja, čutnega zaznavanja. Torej je treba uporabiti analogijo. Tako si lahko pridemo na jasno¹⁰ glede strahu ter se ga osvobodimo, ko razložimo meteorje in vse drugo, kar se zmeraj dogaja in kar druge ljudi najbolj vznemirja.¹⁹

Množica razlag, mnoštvo možnosti naj ne pomirja samo zavesti in odstranjuje razloge za tesnobo, temveč naj hkrati zanika enotnost, samemu sebi

2 (: Tudi neumnost in praznoverje sta Titana. :)

5 niso le naključno > ustrezajo

20 nasprotuje > razločuje

⁷ v pomenu gr. φυσιολογία – naravoslovje, proučevanje narave

⁸ απλῶς – enostavno, absolutno

⁹ πολλαχῶς – mnogotero, na več načinov

¹⁰ wegerklären

enak in absoluten zakon nebesnih teles samih. Ta se lahko obnašajo včasih tako, včasih drugače; ta brezzakonska možnost naj bi bila značilna za njihovo dejanskost; vse v njih naj bi bilo omahljivo in nestalno.²⁰⁾ *Mnoštvo razlag mora hkrati ukiniti enotnost objekta.*

Če so pri *Aristotelu*, tako kot pri drugih grških filozofov, nebesna telesa večna in nesmrtna, ker se zmeraj vedejo enako; če jim Aristoteles pripisuje njihov lastni višji element, ki ni podvržen moči teže, pa *Epikur* trdi naravnost nasprotno, da je vse ravno narobe. Teorija meteorjev bi bila specifično razločena od vsakršnega siceršnjega fizikalnega nauka s tem, da se pri meteorjih vse dogaja na več načinov in neuravnano, da je vse v njih treba razložiti z raznovrstnimi, nedoločno veliko razlogi. Naravnost jezno in zelo goreče zavrača nasprotno mnenje: tisti, ki se oklepajo enega načina razlage in izključujejo vse druge, tisti, ki v meteorjih vidijo nekaj enotnega, torej večnega in božanskega, padajo v domišljavo pojasnjevanje in v suženjske umetnije astrologov; prekoračijo meje fiziologije in se vržejo v naročje mita; skušajo dovršiti nekaj nemogočega in se mučijo z nesmiselnim; niti tega ne vedo, kje je ogrožena sama ataraksija. Treba je zaničevati njihovo čvekanje.²¹⁾ Treba se je izogibati predsodku, da proučevanje tistih predmetov, kolikor meri le na našo ataraksijo in srečnost, ni dovolj temeljito in subtilno.²²⁾ Absolutna norma pa je, narobe, to, da neuničljivi in večni naravi ne more pripadati nič, kar bi motilo ataraksijo, kar bi jo ogrozilo. Zavest mora dojeti, da je to absolutni zakon.²³⁾

Epikurov sklep je torej: *Ker bi večnost nebesnih teles motila ataraksijo samozavedanja, je nujna stroga posledica, da niso večna.*

Kako naj torej razumemo ta svojevrstni Epikurov nazor?

Vsi avtorji, ki so pisali o epikurejski filozofiji, so ta nauk predstavili kot nezdružljiv s siceršnjo fiziko, z naukom o atomih. Zadostni razlog za to naj bi bil boj proti stoikom, praznoverju, astrologiji.

Mi pa smo videli, da Epikur sam ločuje *metodo*, ki je uporabljena v teoriji o meteorjih, od metode siceršnje fizike. Vprašanje pa je, v katerem določilu njegovega principa postane to ločevanje nujno? Zakaj mu to pride na misel?

Ne bojuje pa se le proti astrologiji, temveč proti astronomiji kot taki, proti večnemu zakonu in umu v nebesnem sistemu. Slednjič nasprotovanje stoikom ne razloži ničesar. Njihovo praznoverje in njihov celotni nazor sta bila že ovržena s tem, da so bila nebesna telesa opredeljena kot naključne kompleksije atomov, njihovi procesi pa kot naključna gibanja atomov. S tem je bila zanikana njihova večna narava – Demokrit se je zadovoljil s tem, da je iz gornje premise prišel do take posledice²⁴⁾. S tem je bilo ukinjeno celo bivanje nebesnih teles.²⁵⁾ Atomistik pa ni potreboval nobene nove metode.

V tem še ni vsa težava. Gre še za bolj skrivnostno antinomijo.

1 teoriji nebesnih teles > nebesnih teles samih
13 materiji > meteorjih
39 Trenutek > Atomistik
40 antinomijo (, ki je doslej še niso zaslutili).

Atom je materija v obliki samostojnosti, posameznosti, tako rekoč predstavljena teža. Najvišja dejanskost teže pa so nebesna telesa. V njih so rešene vse antinomije med formo in materijo, med pojmom in eksistenco, ki so bile razvoj atoma, v njih so udejanjena vsa določila, ki so jih zahtevali. Nebesna telesa so večna in nespremenljiva; svoje težišče imajo v sebi, ne zunaj sebe; njihovo edino dejanje je gibanje, in, ločena s praznim prostorom, se izogibajo ravne črte, tvorijo sistem repulzije in atrakcije, v katerem prav tako ohranjajo svojo samostojnost, ter končno iz samih sebe proizvedejo čas kot formo svojega prikazovanja. *Nebesna telesa so torej atomi, ki so postali dejanski.* V njih je materija vase sprejela posameznost. Tukaj je torej moral Epikur videti najvišjo eksistenco svojega principa, vrh in konec svojega sistema. Rekel je, da predpostavlja atome zato, da bi bili podlaga narave nesmrtni fundamenti. Rekel je, da mu gre za substancialno posameznost materije. Kjer pa trči na realnost svoje narave – saj ne pozna nobene druge kakor mehanične – na samostojno, neuničljivo materijo, v nebesnih telesih, katerih večnost in nespremenljivost je dokazala vera množice, sodba filozofije, pričevanje čutov: si prizadeva edino za to, da jo približa zemeljski minljivosti; tedaj se vneto obrne proti častilcem samostojne narave, ki ima v sebi središče¹¹⁾ posameznosti. To je njegovo največje protislovje.

Epikur torej čuti, da se njegove prejšnje kategorije tukaj zlomijo, da se metoda njegove teorije spreminja. *Najprodornejše spoznanje njegovega sistema, njegova najbolj pronicljiva posledica pa je v tem, da to čuti in zavestno izreče.*

Videli smo namreč, kako celotno epikurejsko filozofijo narave prežema nasprotje med bistvom in eksistenco, med formo in materijo. *V nebesnih telesih pa je to protislovje izbrisano*, nasprotujoči si momenti so pomirjeni. V celestičnem sistemu je materija sprejela vase formo, povzela vase posameznost in tako dosegla svojo samostojnost. *Na tej točki pa materija neha biti afirmacija abstraktnega samozavedanja.* V svetu atomov tako kot v svetu prikazovanja se je forma bojevala z materijo; eno določilo je ukinjalo drugo in prav v tem protislovju je abstraktno posamično samozavedanje čutilo opredmeteno svojo naravo. Ono samo je bilo abstraktna forma, ki se je bojevala z abstraktno materijo v podobi materije. Zdaj pa, ko se je materija pomirila s formo, ko je osamosvojena, posamezno samozavedanje izstopi iz svoje zabubljenosti, se okliče za resničen princip ter zasovraži¹²⁾ naravo, ki je postala samostojna.

Po neki drugi strani se to kaže takole: s tem, da je materija sprejela vase posameznost, formo, kakor pri nebesnih telesih, *je nehala biti abstraktna posameznost. Postala je konkretna posameznost, občost.* Abstraktno-posameznemu samozavedanju se torej v meteorjih nasproti blešči njegova

21 teorija njegove metode > metoda njegove teorije

¹¹ Punkt – center
¹² befeinden

postvarela¹³ ovržba, – obče, ki je postalo eksistenca in narava. Samozavedanje torej v njem spoznava svojega smrtnega sovražnika. Njim [sc. meteorjem] torej pripisuje, kakor to počne Epikur, vso tesnobo in zmedenost ljudi; kajti tesnoba in razkroj abstraktno-posameznega je ravno obče. Resnični Epikurov princip, abstraktno-posamezno samozavedanje, se torej tukaj nič več ne skriva. Izstopa iz svojega zakotja ter poskuša, osvobojeno od materialne zakrinkanosti, izničiti dejanskost osamosvojenega narave z razlago, opirajočo se na abstraktno možnost – kar je mogoče, je lahko tudi drugačno; pri možnem je mogoče tudi nasprotje. Zato polemizira proti tistim, ki razlagajo nebesna telesa ἀπλῶς¹⁴, tj. na določen način, saj je eno¹⁵ nujno in samostojno-v-sebi.

[[97]]

Dokler torej narava kot atom in prikazovanje izraža posamezno samozavedanje in njegovo protislovje, toliko časa subjektivnost samozavedanja nastopa le v formi same materije; kjer pa, nasprotno, narava postane samostojna, se samozavedanje reflektira v sebi, stopa ji nasproti v svoji lastni podobi kot samostojna forma.

Že na samem začetku bi morali reči, da bo Epikurov princip nehal biti dejanski tam, kjer se udejanji. Kajti, če bi bilo posamezno samozavedanje realiter določeno z naravo, ali narava določena s samozavedanjem, tedaj bi njegova določenost, tj. njegova eksistenca prenehala; saj se je le obče, ki se svobodno razločuje od sebe, zmožno hkrati zavedati svoje afirmacije.

V teoriji meteorjev se torej prikazuje duša epikurejske filozofije narave. Nič naj ne bo večno, kar izniči ataraksijo posameznega samozavedanja.

[[98]] Nebesna telesa motijo njegovo ataraksijo, njegovo enakost s seboj, ker so občost, ki eksistira, ker se je v njih narava osamosvojila.

Torej princip epikurejske filozofije ni *Arhestratova gastrologija*, kakor misli *Hrisipos*¹⁶, temveč absolutnost in svoboda samozavedanja, čeprav je samozavedanje dojetno le v obliki posameznosti.

Če je abstraktno-posamezno samozavedanje postavljeno kot absolutni princip: potem je sicer vsakršna resnična in dejanska znanost toliko ukinjena, kolikor posameznost ne vlada v naravi stvari samih. Toda zruši se tudi vse, kar je transcendentno glede na človeško zavest, kar torej pripada imaginirajočemu razumu. Če pa je samozavedanje, ki se zaveda le v obliki abstraktne občosti, povzdignjeno do absolutnega principa: tedaj so na stežaj odprta vrata praznoverni in nesvobodni mistiki. Historični dokaz za to lahko najdemo v stoiški filozofiji. Abstraktno-obče samozavedanje ima namreč v sebi nagon, da se potrjuje v stvareh samih, kjer pa se potrjuje samo tako, da jih negira.

[[99]]

4 (: kajti tesnoba in razkroj abstraktno-posameznega je ravno obče :)
20 obče le > le obče

¹³ sachlich gewordene

¹⁴ haplós – enostavno, absolutno

¹⁵ das Eine

Epikur je torej največji grški razsvetljenec, njemu upravičeno gre Lukrecova hvalnica²⁷⁾:

5 Humana ante oculos foede quum vita jaceret,
In terreis oppressa gravi sub religione,
Quae caput a coeli regionibus ostendebat,
Horribili super aspectu mortalibus instans:
10 Primum Grajus homo mortaleis tollere contra
Est oculos ausus, primusque obsistere contra;
Quem nec fama Deum nec fulmina nec minitanti
Murmure compressit coelum . . .
Quare religio pedibus subjecta vicissim
Obteritur, nos exaequat victoria coelo.¹⁶

Razlika med Demokritovo in Epikurovo filozofijo narave, ki smo jo postavili na koncu občega dela, se je potrdila in se nadalje razvija v vseh sferah narave. *Atomistika* z vsemi svojimi protislovji kot *naravoslovje samozavedanja*, ki je zase absolutni princip v obliki abstraktne posameznosti, je pri *Epikuru* izpeljana in dovršena prav do skrajne posledice, ki je njena razrešitev in zavestno nasprotje občega. Nasprotno pa je *Demokritu atom obči objektivni izraz empiričnega proučevanja narave nasploh*. Atom mu torej ostaja čista in abstraktna kategorija, hipoteza, ki je rezultat izkustva, ne njegov energični princip, ki se zato ne realizira, tako kot tudi ni realno raziskovanje narave v nadaljnjem z njo določeno.

[[100]]

11–12 (: Quare → coelo. :)

¹⁶ Gnusno očem je plazilo po tleh se življenje človeško, dokler dušila ljudi religije silna je teža: ta je molila glavo iz visokih nebesnih pokrajin, z groznim pogledom odzgor pretila ubogim zemljanom. Prvi si drznil je upreti v hudobo oči umrljive mož helenske krvi in postavil srčno se po robu: niso strašile ga bajke bogov, ne blisk ne grmljava, jezno grozeč od neba; . . . Zdaj za vračilo leži pod nogami premagana vera, v tla poteptana, a nas – do neba je povzdignila zmaga.

[Opombe]

Prvi del

[[1]]

Razlika med demokritsko
in epikurejsko filozofijo narave v splošnem.II. Sodbe o razmerju med demokritsko in
epikurejsko fiziko.

¹ Diogen. Laert. X, 4¹. Ἄλλὰ καὶ οἱ περ. Ποσειδώνιον τὸν Στωϊκὸν καὶ Νικόλαος καὶ Σωτίων τὰ δὲ Δημοκρίτου περὶ ἀτόμων καὶ Ἀριστίππου περὶ ἡδονῆς, ὡς ἴδια λέγειν (Ἐπίκουρον).

[¹ Diogenes Laertios X, 4. Toda tudi učenci stoika Posidiniija, pa Nikolaos in Sotion... Demokritov nauk o atomih in Aristipovega o užitku [hēdonē] Epikur razlaga, kot da je njegov lastni.]

² Cic. de Nat. Deor. I, 26. Quid est in physicis Epicuri non a Democrito? nam etsi quaedam commutavit... tamen pleraque dicit eadem.

[² Ciceron, De natura deorum, I, 26¹, 73¹. Kaj je v Epikurovi fiziki, kar ni od Demokrita? Kajti četudi je nekatere stvari spremenil... vendar večjidel trdi isto.]

³ (Id.) de Fin. I, 6. Ita, quae mutat, ea corrumpit; quae sequitur, sunt tota Democriti.

Ib.... in physicis, quibus maxime gloriatur, primum totus est alienus. Democrito adjicit, perpauca mutans, sed ita, ut ea, quae corrigere vult, mihi quidem depravare videatur... in quibus sequitur Democritum, non fere labitur.

[³ Isti, De finibus bonorum et malorum, I, 6¹, 17¹. Na ta način popači tisto, kar spreminja; čemur sledi, je vse Demokritovo.]

¹ V prepisu: 2

² V prepisu brez oklepaja

Isto, 117, 18/... V fiziki, s katero se najbolj ponaša, je najprej popoln tujec. Navezuje na Demokrita, zelo malo spreminja in še to tako, da se mi zdi, da to, kar hoče popraviti, poslabša... medtem ko tam, kjer sledi Demokritu, praviloma ne dela napak.]

5 ⁴ Plutarch. Colot. (ed. Xyl.) p. 1108. Λεοντεύς... τιμᾶσθαι φησι τὸν Δημόκριτον ὑπὸ Ἐπικούρου διὰ τὸ πρότερον ἄψασθαι τῆς ὀρθῆς γνώσεως... διὰ τὸ περιπεσεῖν αὐτὸν πρότερον ταῖς ἀρχαῖς περὶ φύσεως. Cf. *ib.* p. 1111.

[⁴ Plutarh, Adversus Colotem (izd. Xylander), str. 1108 /E/. Leonteus... trdi, da Epikur ceni Demokrita, ker se je prvi oprijel pravilnega spoznanja /gnōsis/... ker je najprej trčil na principe /archai/ narave. Prim. isto, str. 1111 /B/.]

⁵ (Id.) de placit. philos. zv. V. p. 235. ed. Tauchn. Ἐπίκουρος, Νεοκλέους, Ἀθηναῖος, κατὰ Δημοκρίτου φιλοσοφίας.

10 [⁵ (Isti) De placitis philosophorum, 5. zv., str. 235, Tauchnitzova izdaja, /= Aetios I, 3, 18/. Epikur, Neoklov sin, Atenec, filozofira na Demokritovi podlagi.]

⁶ Id. Colot. p. 1111, 1112, 1114, 1115, 1117, 1119, 1120 sqq.

20 [⁶ Isti, Adversus Colotem, str. 1111, 1112, 1114, 1115, 1117, 1119, 1120 nsl.]

⁷ Clemens Alex. Strom. VI. p. 629 ed. Col. Ἄλλὰ καὶ Ἐπίκουρος παρὰ Δημοκρίτου τὰ προηγούμενα ἐσκευώρηται δόγματα.

[⁷ Clemens Alexandrinus, Stromatum, VI, str. 629. Kölnska izdaja /= VI, 2, 27, 4./ Toda tudi Epikuros je najpomembnejše vzel od Demokrita.]

25 ⁸ Id. p. 295. Βλέπετε οὖν, μή τις ἔσται ὑμᾶς [ὁ] συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καὶ οὐ κατὰ Χριστόν. φιλοσοφίαν μὲν οὐ πάσαν, ἀλλὰ τὴν Ἐπικούρειον, ἧς καὶ μέμνηται ἐν ταῖς πράξεσιν τῶν Ἀποστόλων ὁ Παῦλος, διαβάλλων πρόνοιαν ἀναιρούσαν, καὶ εἰ δὴ τις ἄλλη [τὰ] στοιχεῖα ἐντετίμηκεν, μὴ ἐπιστήσασα τὴν ποιητικὴν αἰτίαν τούτοις· μηδὲ ἐφαντάσθη τὸν δημιουργόν.

30 [⁸ Isti, str. 296 /= I, 11, 50, 5-6/. »Glejte torej, da vas kdo ne zapelje s filozofijo v prazno prevaro, kolikor prihaja iz človeškega izročila in elementov /stoicheia/ sveta, ne pa od Kristusa.« Vendar Pavel ne zametuje vse filozofije, temveč Epikurovo – ki jo je tudi omenil v Apostolskih delih, ker odpravlja previdnost – ter tisto filozofijo, če je še katera taka, ki vidi le elemente sveta, ne da bi nadnje postavila proizvajalni vzrok /poiētikē aitia/ ali imela predstavo stvarnika /dēmiourgós/.]

40 ⁹ Sext. Empir. adv. Math. [p. 54] (ed. Col. Allobrog.) Ὁ δὲ Ἐπίκουρος φωρᾶται τὰ κράτιστα τῶν δογμάτων παρὰ ποιητῶν ἀνηρηπακῶς· τὸν τε γὰρ ὄρον τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν, ὅτι ἡ παντός ἐστι τοῦ ἀλγούντος ὑπεξαίρεσις, ἐξ ἑνὸς στίχου δέδεικται λαβῶν·

αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἔντο.

τὸν δὲ θάνατον, ὅτι οὐδὲν ἐστι πρὸς ἡμᾶς, Ἐπίχαρμος αὐτῷ προσμεμήνηκεν, εἰπὼν·

[[2]]

[[3]]

ἀποθανεῖν ἢ τεθνάναι οὐ μοι διαφέρει.
ὡς αὐτως δὲ καὶ τὰ νεκρὰ τῶν σωμάτων ἀναισθητεῖν, παρ' Ὀμήρου
κέκλοφε γράφοντος.

κωφὴν γὰρ δὴ γαῖαν ἀεικίζει μενεαίνων.

[⁹] Sextus Empiricus, *Adversus mathematicos* (Ženevska izdaja), str. 54 5
/I. 273/. Pokazalo se je, da je Epikur najpomembnejše nauke naropal pri
pesnikih; tako je namreč opredelitev jakosti užitkov, namreč izključitev
vsega bolečega, očitno vzel iz nekega verza:

»Kadar utešim v sebi željo do jedi in pijače« /II. I, 469/.

Opredelitev, da nas smrt ne zadeva, mu je odkril Epiharmos, ki je govoril: 10

»Umreti ali biti mrtev, vseeno mi je.« /DK 23 B 11/.

Enako je tudi misel, da mrtva telesa ne čutijo, ukradel Homerju, ki
pripoveduje:

»gluho, saj vendar zemljo trpinči, srdeč se« /II. XXIV, 54/.]

[¹⁰] *Lettre³ de Leibnitz à Mr. des Maizeaux, contenant éclaircissements sur* 15
l'explication etc. p. 66 [-67]. V. 2. éd. Dutens.

[¹⁰] *Leibnizovo pismo G. de Maizeauxu, z nekaj pojasnili o razlagi itn. /v:*
Opera omnia, str. 66 /in 67/, II. zv., izd. Dutens.]

[¹¹] Plutarch. *Colot.* p. 1111. Ἐγκλητέος οὖν ὁ Δημόκριτος, οὐχὶ τὰ 20
συμβαίνοντα ταῖς ἀρχαῖς ὁμολογῶν, ἀλλὰ λαμβάνων ἀρχὰς, αἷς ταῦτα
συμβέβηκεν. . . . εἰ μὲν οὖν τὸ⁴ οὐ λέγειν τοιοῦτόν ἐστι, οὐχ ὁμολογεῖ
(Ἐπίκουρος) τῶν εἰθισμένων τι ποιεῖ. καὶ γὰρ τὴν πρόνοιαν ἀναιρῶν,
εὐσέβειαν ἀπολιπεῖν λέγει: καὶ τῆς ἡδονῆς ἕνεκα τὴν φιλίαν αἰρούμενος⁵,
ὑπὲρ τῶν φίλων τὰς μεγίστας ἀλγηδόνας ἀναδέχεσθαι: καὶ τὸ μὲν πᾶν
ἄπειρον ὑποτίθεσθαι, τὸ δὲ ἄνω καὶ κάτω μὴ ἀναιρεῖν⁶. 25

[¹¹] Plutarh. *Adversus Colotem*, str. 1111 /AB/. Torej je Demokrita treba 30
obdolžiti, ne zato, ker se strinja z nasledki načel, temveč zato, ker sprejema
principe, ki imajo takšne nasledke. Če pa /jih/ tako zanikuje, ali tedaj
(Epikur) ne priznava, da dela nekaj, česar je že vajen? Saj namreč s tem,
ko ukinja previdnost, trdi, da ohranja pobožnost; in da, čeravno se odloči
za prijateljstvo zaradi užitka, vendar hoče za prijatelje vzeti nase največje
bolečine; da čeravno določa veselje kot neskončno /ápeiron/, ne ukinja
zgoraj in spodaj.]

³ V rkp.: Lettres

⁴ V rkp.: τούτω

⁵ V rkp.: ἀναιρεῖσθαι ἀναιρούμενος

⁶ V rkp.: ἀναιρεῖσθαι

III. Težave z identiteto demokrútske in epikurejske filozofije narave.

[[4]]

¹ Aristot. *de anim.* I, p. 8. (ed. Trendel.) Ἐκεῖνος (sc. Δημόκριτος) μὲν
γὰρ ἀπλῶς, ταῦτ' ὡς ψυχὴν καὶ νοῦν: τὸ γὰρ ἀληθὲς εἶναι τὸ φαινόμενον.

5 [¹] Aristoteles, *De anima*, I, str. 8 (Trendelenburgova izdaja) /404a 27-29/.
»Ta (se pravi, Demokritos) pa enostavno določa kot isto dušo in um;
resnično je namreč, kar se kaže.« /DK 68 A 101/.]

² Id. *Metaph.* IV, 5. Διὸ Δημόκριτός γε φησιν, ἦτοι οὐδὲν εἶναι ἀληθὲς,
ἢ ἡμῖν ἄδηλον. Ὅλως δὲ διὰ τὸ ὑπολαμβάνειν φρόνησιν μὲν τὴν αἴσθησιν,
10 ταύτην δ' εἶναι ἀλλοίωσιν, τὸ φαινόμενον κατὰ τὴν αἴσθησιν, ἐξ
ἀνάγκης ἀληθὲς εἶναι φασιν. Ἐκ τούτων γὰρ καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ
Δημόκριτος, καὶ τῶν ἄλλων, ὡς ἔπος εἰπεῖν ἕκαστος τοιαύταις δόξαις
γεγένηται ἔνοχοι.

[²] Isti, *Metaphysica* /III ali/ IV, 5 /1009 b 11-18/. Zato vsaj Demokritos
15 pravi, da ali nič ni resnično ali pa nam je prikrito. Sploh pa trdi, da je
prikazovanje, ki se opira na zaznavanje, nujno resnično, zato ker ima
zaznavanje za razum /phronēsis/, zaznavanje pa je spreminjanje. Zaradi tega
sta namreč takšnim nazorom ostala zavezana Empedokles in Demokritos
ter tako rekoč vsi drugi.] Sicer pa je na mestu same Metafizike izrečeno
20 protislovje.

³ Diogen. Laert. IX, 72. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ξενοφάνης καὶ Ζήνων ὁ
Ἐλεάτης καὶ Δημόκριτος κατ' αὐτοὺς σκεπτικοὶ τυγχάνουσιν. Δημόκρι-
τος. . . . καὶ πάλιν, αἰτίη δὲ οὐδὲν ἴδμεν: ἐν βυθῷ γὰρ ἡ ἀλήθεια.

[³] Diogenes Laertios, IX, 72. Pri vsem tem pa so po njihovem mnenju
25 skeptiki tudi Ksenofantes in Zenon Eleat ter Demokritos. Demokritos. . .
pa spet: »V resnici pa ničesar ne vemo; resnica je namreč v globini« /DK
86 B 117/.]

⁴ Cf. Ritter's² *Gesch. d. alt. Philos.* I, str. 579³ f.

[⁴] Prim. Ritterjevo *Geschichte der alten Philosophie*. 1. zv. str. 579 sl./ 2.
30 izboljšana izdaja, 1836, str. 619/.]

⁵ Diogen Laert. IX, [43-] 44. Δοκεῖ δὲ αὐτῷ (sc. Δημοκρίτῳ) τάδε: 55
ἀρχὰς εἶναι τῶν ὄλων ἀτόμους καὶ κενόν: τὰ δ' ἄλλα πάντα νενομίσθαι,
δοξάζεσθαι.

[⁵] Diogenes Laertios, IX, /43-/ 44. Njemu (se pravi, Demokritu) pa se
35 zdi takole: načela celot so atomi /átomoi/ in prazno /kenón/; o vsem drugem
sodimo, domnevamo.]

13 ἔνοχοι (Καὶ γὰρ Ἐμπεδοκλῆς μεταβάλλοντας τὴν ἔξιν καὶ μεταβάλλειν φησὶ
τὴν φρόνησιν.) Sicer pa

19 (: Sicer pa → protislovje :)

¹ V rkp.: κατ'

² (Saj tudi Empedokles trdi, da se s spremembo telesnega stanja spremeni mišljenje.)

³ V rkp.: 571

⁶ Id. *ib.* 72. Δημόκριτος δὲ τὰς ποιότητας ἐκβαλὼν ἵνα φηοί, Νόμῳ ψυχρὸν, νόμῳ θερμὸν αἰτήη δὲ ἄτομα καὶ κενόν.

[⁶ *Isti, isto*, 72. Demokrit pa /je skeptik/, ker je zavrgel kvalitete, saj trdi: »po zakonu toplo, po zakonu hladno, v bistvu pa atomi in prazno« /DK 68 B 117/.]

⁷ *Simplic. in Schol. ad Aristot.* (coll. Brandis) p. 488. Φύσιν μέντοι μίαν ἐξ ἐκείνων κατ' ἀλήθειαν, οὐδ' ἦντινα οὖν γεννᾶ (sc. Δημόκριτος) κομιδῆ γὰρ εὐήθης εἶναι τὰ δύο ἢ τὰ πλείονα γίνεσθαι ἂν ποτε ἔν.

P. 514. καὶ διὰ τοῦτο οὐδ' ἐξ ἑνὸς πολλὰ γίνεσθαι ἔλεγον (sc. Δημόκριτος καὶ Λεύκιππος) οὔτε ἐκ πολλῶν ἔν κατ' ἀλήθειαν συνεχῆς, ἀλλὰ τῇ συμπλοκῇ τῶν ἀτόμων ἕκαστον ἔν δοκεῖ γίνεσθαι.

[⁷ *Simplicius*, v *Scholia in Aristotelem* (zbral Brandis), str. 488 / = CAG VII, str. 295, 12–14/ . . . vendar pa ne dopušča (se pravi, Demokritos), da bi iz njih /namreč iz atomov/ v resnici nastala nikakršna enotna narava /phýsis/, kajti bilo bi povsem nespametno misliti, da bi dve ali več reči moglo postati kdaj nekaj enotnega /hén/ /prim. DK 68 A 37/.

Str. 514 / = CAG VII, str. 609, 22. 23–24/. Zaradi tega /zaradi nedeljivosti prateles/ pa sta trdila (namreč Levkipos in Demokritos), da niti iz enote ne nastaja mnoštvo . . . niti iz mnoštva resnična zvezna enota, temveč je videti, da sleherna enota nastaja s prepletom /symploké/ atomov /DK 67 A 15/.

⁸ *Plutarch. Colot* p. 1111. τὰς ἀτόμους ἰδέας ὑπ' αὐτοῦ (sc. Δημοκρίτου) καλουμένας.

[⁸ *Plutarh, Adversus Colotem*, str. 1111 /A/ . . ki jih je on sam (se pravi, Demokritos) imenoval nedeljive oblike /átomoi idéai/ /DK 68 A 57/.

⁹ Cf. *Aristot.* I. c.

[⁹ *Prim. Aristoteles*, n.n.m.]

¹⁰ *Diogen. Laert.* X, 121. δογματιεῖν τε (sc. σοφόν), καὶ οὐκ ἀπορήσειν.

[¹⁰ *Diogenes Laertios*, X, 121. Razlagal bo (namreč modri) načelne nauke /dógmata/, ne pa dvome /aporésein/.

¹¹ *Plutarch. Colot* p. 1117. ἔν γὰρ ἔστι τῶν Ἐπικούρου δογμάτων τὸ μηδὲν ἀμεταπίεστως πεπεισθαι μηδένα, πλὴν τον σοφόν.

[¹¹ *Plutarh, Adversus Colotem*, str. 1117 /F/. Eden izmed Epikurovih naukov je namreč, da nihče razen modreca ni o ničemer neovrgljivo prepričan.]

¹² *Cic. de Nat. Deor.* I, 25. *Omneis sensus veri nuntios dixit* (sc. Epicurus) esse.

Cf. *Id. de Fin.* I, 7.

[¹² *Plutarch.*] *de placit. philos.* IV, p. 287. Ἐπίκουρος πᾶσαν αἴσθησιν καὶ πᾶσαν φαντασίαν ἀληθῆ.

[¹² *Ciceron, De natura deorum*, I, 27 /, 70/. Rekel je (namreč Epikuros), da so vsa čutila glasniki /nuntii/ resničnega.

Prim. Isti, De finibus bonorum et malorum, I, 7, I, 221.

[*Plutarh.*] *De placitis philosophorum*, IV, str. 287 / = *Aetios IV*, Φ, 5.]

Po Epikuru sta vsaka zaznava in vsaka predstava /phantasá/ resnični /Us. fr. 248/.

¹³ *Diogen. Laert.* X, 31. Ἐν τοίνυν τῷ κανόνι λέγει ὁ Ἐπίκουρος, κριτήρια τῆς ἀληθείας εἶναι τὰς αἰσθήσεις καὶ τὰς προλήψεις καὶ τὰ πάθη Οὐδ' ἔστι τὸ δυνάμενον αὐτὰς διελεγεῖν. 32. Οὔτε γὰρ ἡ ὁμοιογενῆς αἰσθησις τὴν ὁμοιογενῆ, διὰ τὴν ἰσοσθένειαν οὔθ' ἡ ἀνομοιογενῆς τὴν ἀνομοιογενῆ. Οὐ γὰρ τῶν αὐτῶν εἰσι κριτικάι. Οὔθ' ἡ ἑτέρα τὴν ἑτέραν πάσαις γὰρ προσέχομεν. Οὔτε μὴν ὁ λόγος πᾶς γὰρ λόγος ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων ἤρτηται.

[¹³ *Diogenes Laertios*, X, 31. V Kanonu zato Epikur trdi, da so merila /kritéria/ resnice zaznave ter predstave in čustva /páthē/; . . . Ne obstaja namreč nič, kar bi jih moglo ovreči. 32. Niti namreč istovrstna zaznava istovrstno zaradi ekvivalentnosti; niti neistovrstna neistovrstno. Saj ne razlikujeta istih stvari. Niti druga druge; saj upošteevamo vse. Pa celo misel /lógos/ ne: vsaka misel je namreč odvisna od zaznav.]

¹⁴ *Plutarch. Colot* p. 1110–1111. Τὸ γὰρ νόμῳ χροίην εἶναι, καὶ νόμῳ γλυκὺ καὶ νόμῳ σύγκρισιν τὰς ἀτόμους εἰρημένον φησὶν ὑπὸ Δημοκρίτου ταῖς αἰσθήσεσι πρὸς τοῦτον ἀντειπεῖν μὲν οὐδὲν ἔχω τὸν λόγον, εἰπεῖν δὲ, ὅτι ταῦτα τῶν Ἐπικούρου δογμάτων οὕτως ἀχώριστά ἐστι, ὡς τὸ σχῆμα καὶ τὸ βάρος αὐτοῖ τῆς ἀτόμου λέγουσιν. Τί γὰρ λέγει Δημόκριτος; οὐσίας ἀπείρους τὸ πλῆθος, ἀτόμους τε⁴ καὶ διαφόρους, ἔτι δὲ ἀπίους καὶ ἀπαθείς ἐν τῷ κενῷ φέρεσθαι διεσπαρμένας, ὅταν δὲ πελάσωσιν ἀλλήλαις, ἢ συμπέσωσιν, ἢ περιπλακῶσι φαίνεσθαι τῶν ἀθροίζομένων τὸ μὲν πῦρ, τὸ δὲ ὕδωρ, τὸ δὲ φυτὸν, τὸ δὲ ἄνθρωπον εἶναι δὲ πάντας τὰς ἀτόμους ἰδέας ὑπ' αὐτοῦ καλουμένας, ἕτερον δὲ μηδὲν, ἐκ⁵ μὲν γὰρ τοῦ μὴ ὄντος οὐκ εἶναι γένεσιν ἐκ δὲ τῶν [ὄντων] μηδὲν ἂν γίνεσθαι. τῷ μῆτε πάσχειν, μῆτε μεταβάλλειν τὰς ἀτόμους ὑπὸ στερρότητος, ὅθεν οὔτε χροῖαν ἐξ ἀχρώστων, οὔτε φύσιν ἢ ψυχὴν ἐξ ἀποιῶν ὑπάρχειν. Ἐγκλητέος οὖν ὁ Δημόκριτος, οὐχὶ τὰ συμβαίοντα ταῖς ἀρχαῖς ὁμολογῶν, ἀλλὰ λαμβάνων ἀρχὰς, αἷς ταῦτα συμβέβηκεν Ὁ Ἐπίκουρός φησι, ἀρχὰς μὲν ὑποτίθεσθαι τὰς αὐτὰς, οὐ λέγειν δὲ νόμῳ χροίην καὶ τὰς ἄλλας ποιότητας.

[¹⁴ *Plutarh, Adversus Colotem*, str. 1110 /E/ – 1111 /B/. Kajti Demokritov stavek, da je barva po zakonu, ter po zakonu sladko in po zakonu /vsako/ spajanje, /dejansko pa prazno ter atomi/ /prim. DK 68 B 125/ trdi /namreč Kolotes/, /da je v protislovju/ z zaznavami . . . Temu dokazovanju ne morem sicer ugovarjati, lahko pa rečem, da vsega tega ni mogoče ločiti od Epikurovih naukov, kakor po njihovem lastnem nazoru ni mogoče ločiti oblike /shéma/ in teže od atomov. Kaj pravzaprav trdi Demokrit? Obstaja neskončna množica bitnosti, ki so tako nedeljive kakor tudi raznovrstne, razen tega pa brez lastnosti in nespremenljive, ki se raztresene premikajo po praznem; kadar pa se približajo druga drugi, ali se srečajo ali prepletajo,

⁴ V rkp.: τὰ Ἐπικούρου δόγματα

⁵ V rkp.: δὲ . . .

⁶ V rkp.: εἰ

se iz zbranega nekaj prikazuje kot ogenj, drugo kot voda, nekaj kot bilka, drugo kot človek; vse pa je on sam imenoval nedeljive oblike in nič drugega; saj namreč iz nebivajočega ni mogoče nastajanje; iz teh /namreč bivajočega/ pač ne bi moglo nič nastati, ker atomi zaradi trdnosti niti ne prestajajo sprememb niti se ne spreminjajo, zato pa ne... nastane... niti barva iz nebarvnega niti narava ali duša iz nečesa brez lastnosti... Torej je Demokrita treba obdolžiti, ne da pristaja na nasledke načel, temveč da sprejema principe, ki imajo takšne posledice... Epikur trdi, da predpostavlja ista načela, ne trdi pa, da je po zakonu barva ter po zakonu druge kvalitete.]

¹⁵ Cic. *de Fin.* I, 6. Sol Democrito magnus videtur, quippe homini erudito in geometriacque perfecto; huic (sc. Epicuro) bipedalis fortasse; tantum enim esse censet, quantus videtur. Cf. (Plutarch.)⁷ *de placit. philos.* II, p. 265.

¹⁵ Ciceron, *De finibus bonorum et malorum*, I, 6 /, 20/. Demokritu; vsekakor izobraženemu človeku ter podkovanemu v geometriji, se sonce zdi veliko /DK 68 A 87/; njemu (se pravi, Epikuru) morda dva čevlja široko: meni namreč, da je tolikšno, kolikršno se prikazuje. Prim. (Plutarh) *De placitis philosophorum* II, str. 265 /=*Aetios* II, 21, 5/.

¹⁶ Diogen. Laert. IX, 37. Τὰ γὰρ φυσικὰ καὶ τὰ ἡθικὰ, ἀλλὰ καὶ τὰ μαθηματικὰ καὶ τοὺς ἐγκυκλίους λόγους καὶ περὶ τεχνῶν πᾶσαν εἶχεν (sc. Δημόκριτος) ἐμπειρίαν.

¹⁶ Diogenes Laertios, IX, 37. Kajti v celoti je bil (se pravi, Demokrit) seznanjen s fiziko in etiko pa tudi z matematiko, bil je splošno izobražen /enkyklíous lógous/, poznal pa je tudi umetnosti.]

¹⁷ Cf. Diogen. Laert. [IX,] § 46[–49].

¹⁷ Prim. Diogenes Laertios, [IX,] § 46[–49].

[8] ¹⁸ Euseb. *Praepar. evang.* X, p. 472. Καὶ που σεμνυνόμενος περὶ ἑαυτοῦ⁸ φησιν (sc. Δημόκριτος)· «ἐγὼ δὲ τῶν κατ' ἑμαυτὸν ἀνθρώπων πλείστην γῆν διεπλανησάμην⁹, ἱστορέων τὰ μήκιστα, καὶ ἀέρας καὶ γαίας πλείστας εἶδον, καὶ λογίων ἀνθρώπων πλείστων ἐπήκουσα· καὶ γραμμέων συνθέσεις μετ' ἀποδείξεως οὐδεὶς, καὶ μὲν, παρήλλαξεν οὔτε Αἰγυπτίων οἱ καλούμενοι Ἀρσεπεδονάπται, οἷς ἐπὶ πᾶσιν ἐπ' ἔτα οὐδοήκοντα ἐπὶ ξένης ἐγενήθην.» Ἐπῆλθε γὰρ καὶ οὗτος Βαβυλωνά τε καὶ τὴν Περσίδα καὶ Αἴγυπτον, τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ τοῖς ἱερεῦσι μαθητεύων.

¹⁸ Eusebius, *Praeparatio evangelica* X, str. 472 /=*X*, 4, 23–24/. Poleg tega s ponosom (se pravi, Demokritos) nekje pravi sam o sebi. »Jaz sem izmed svojih sodobnikov prepotoval največji del Zemlje, raziskujoč najbolj oddaljene kraje; videl največ podnebni in dežel ter prislunhni največ izobraženim ljudem; razen tega pa me pri dokazovanju, predvsem v sestavi daljic, ni presegel nihče, niti tako imenovani arsepedonapti iz Egipta, pri katerih

12 esse videtur

⁷ V rkp.: brez oklepaja

⁸ V rkp.: τούτου

⁹ V rkp.: ἐπεπλανησάμην

sem bil nazadnje v gosteh pri osemdesetih letih.« /DK 68 B 299/ Prispel je namreč tako v Babilon kakor tudi v Perzijo ter v Egipt, kjer se je učil od Egipčanov in svečnikov.]

¹⁹ Diogen. Laert. IX, 35. Φησὶ δὲ Δημήτριος ἐν ὁμωνύμοις, καὶ Ἄντισθένης ἐν διαδοχαῖς, ἀποδηῆσαι αὐτὸν (sc. Δημόκριτον) καὶ εἰς Αἴγυπτον πρὸς τοὺς ἱερέας, γεωμετρίαν μαθησόμενον, καὶ πρὸς Χαλδαίους εἰς τὴν Περσίδα καὶ εἰς τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν γενέσθαι. Τοῖς τε Γυμνοσοφισταῖς φασὶ τινες συμμίζειν αὐτὸν ἐν Ἰνδία, καὶ εἰς Αἰθιοπίαν ἐλθεῖν.

¹⁹ Diogenes Laertios, IX, 35. Demetrios v »Ljudéh z enakimi imeni« ter Antistenes v »Zaporedju filozofov« trdita, da je (namreč Demokritos) odpotoval tudi v Egipt k svečnikom, da bi se naučil geometrije, ter h kaldejcem v Perzijo in da se je obrnil proti Rdečemu morju. Nekateri trdijo, da se je družil z gimnosofisti v Indiji ter da je prišel v Etiopijo.]

²⁰ Cic. *Quaest. Tusc.* V, 39. Democritus, luminibus amissis, ... Atque hic vir impediri animi etiam aciem ad aspectu oculorum arbitrabatur, et, quum alii saepe, quod ante pedes esset, non viderent, ille infinitatem peregrinabatur, ut nulla in extremitate consisteret.

²⁰ Id., *de Fin.* V, 27. Democritus ... qui ... dicitur oculis se privasse, certe ut quam minime animus a cogitationibus abduceretur.

²⁰ Ciceron, *Tusculanarum quaestionem* V, 39 /, 114/. Potem ko so Demokritu odpovedale oči, ... In ta mož je menil, da pogled oči celo ovira ostrino duha, in če drugi pogosto niso videli tega, kar je pred nogami, je Demokrit prepotoval neskončnost, ne da bi se ustavil pri kateri koli skrajnosti.

²¹ Isti, *De finibus bonorum et malorum* V, 27 /=*V*, 29, 87/. Demokrit, ... o katerem ... pravijo, da si je vzel oči, vsekakor zato, da ne bi bile duha odvrčale od razmišljanja.]

²¹ Luc. Ann. Senec. *Op.* II. epist. oct.¹⁰ p. 24. (ed. Amstel. 1672) Adhuc Epicurum replicamus ... philosophiae servias oportet, ut tibi contingat vera libertas. Non differtur in diem, qui se illi subjecit et tradidit; statim circumagitur. Hoc enim ipsum, philosophiae servire, libertas est.

²¹ Lucius Annaeus Seneca, *Dela* II, Ad Lucilium epistolae, 8. pismo /7/, str. 24. (Amsterdamska izdaja 1672). Še vedno listamo po Epikuru...: »Trebajo biti suženj filozofije, če hočeš doseči resnično svobodo. Kdor se ji je podredil in predal, svobode ne odlaga iz dneva v dan; pri priči je spreobrnjen in osvobojen. Prav to namreč, služiti filozofiji, je svoboda.«]

²² Diogen. Laert. X, 122. Μῆτε νέος τις ὦν μελλέτω φιλοσοφεῖν μήτε γέρων ὑπάρχων κοπιάτω φιλοσοφῶν. Οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδεὶς ἐστίν, οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαίνειν. Ὁ δὲ λέγων, ἢ μήπω τοῦ φιλοσοφεῖν ὑπάρχειν ὦραν, ἢ παρεληλυθέναι τὴν ὦραν, ὁμοίος ἐστὶ τῷ λέγοντι, πρὸς εὐδαιμονίαν ἢ μὴ παρεῖναι τὴν ὦραν, ἢ μηκέτι εἶναι.

¹⁰ V rkp.: art

Ὡστε φιλοσοφητέον καὶ γέροντι καὶ νέω[τῷ μὲν], ὅπως γηράσκων νεάζῃ τοῖς ἀγαθοῖς, διὰ τὴν χάριν τῶν γεγονότων· τῷ δὲ, ὅπως νέος ἅμα καὶ παλαιὸς ᾗ, διὰ τὴν ἀφοβίαν τῶν μελλόντων. Cf. Clemens Alex. IV, p. 501.

[²²] Diogenes Laertios, X, 122. Naj se mladenič ne obotavlja filozofirati, 5
niti naj se starec ne utruji filozofirati; za zdravje duše ni namreč nihče niti
nezrel niti prestar. Kdor pa pravi, ali da še ni napočil čas filozofije ali pa
da je njen čas minil, je podoben tistemu, ki pravi, da za srečnost ali še ni
napočil čas ali pa da ga ni več. Torej morata tako star kakor mlad človek 10
filozofirati; prvi zato, da se med staranjem pomlajuje z dobrinami darežljive
preteklosti; drugi pa zato, da bi bil mlad in hkrati star, ker se ne boji
prihodnosti. Prim. Clemens Alexandrinus, IV, str. 501 [= IV, 8, 69, 2–4.]

[10] [²³] Sext. Emp. adv. Math. p. 1. Τὴν πρὸς τοὺς ἀπὸ τῶν μαθημάτων 15
ἀντίρρησην κοινότερον¹¹ μὲν διατεθείσθαι δοκοῦσι οἱ περὶ τὸν Ἐπίκουρον
καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ Πύρρωνος οὐκ ἀπὸ τῆς αὐτῆς διαθέσεως, ἀλλ' οἱ μὲν περὶ
τὸν Ἐπίκουρον, ὡς τῶς μαθημάτων μηδὲν συνεργούντων πρὸς σοφίας
τελείωσιν.

[²³] Sextus Empiricus, *Adversus mathematicos*, str. 1 / = I, 1/. Zdi se, da je
ugovor privržencem znanosti skupen Epikuru in njegovim učencem ter Pirono-
vimo naslednikom, ne razlagajo pa ga iz iste naravnosti; epikurejci ugovar-
jajo namreč znanostim zato, ker nič ne prispevajo k dovršitvi modrosti.] 20

[²⁴] Id. p. 11. ἐν οἷς θετέον καὶ τὸν Ἐπίκουρον, εἰ καὶ δοκεῖ [τοῖς] ἀπὸ
[τῶν] μαθημάτων διεχθραίνειν.

Id. p. 54. τοὺς γραμματικῆς κατηγοροῦς, Πύρρωνα τε καὶ 25
Ἐπίκουρον.

Cf. Plutarch. *de eo, quod sec. Epicur. non beate vivi poss.* p. 1094.

[²⁴] Isti, str. 11 / = 1, 49/. Mednje je treba uvrstiti tudi Epikura, četudi se
zdi, da je zelo sovražen pozitivnim znanostim.

Isti, str. 54 / = 1, 272/. ... tožnika gramatike, Pirona in Epikura...

Prim. Plutarch, *De eo, quod secundum Epicurum non beate vivi 30*
possit,¹² str. 1049 /D–E/.]

[²⁵] Cic. *de Fin.* I, 21. Non ergo Epicurus ineruditus, sed ii indocti, qui, quae
pueros¹³ non didicisse turpe est, ea putent usque ad senectutem esse discenda.

[²⁵] Ciceron, *De finibus bonorum et malorum*, I, 21 /, 72/. Potemtakem ni
Epikur neizobražen, temveč so nepoučeni tisti, ki sodijo, da se je treba prav 35
do starosti učiti tistega, kar je sramotno, če se otroci niso naučili.]

[²⁶] Diogen. Laert. X, 13. Τοῦτον (sc. Ἐπίκουρον) Ἀπολλόδωρος ἐν
χρονικοῖς Λυσιφάνους ἀκούσαι φησὶ καὶ Πραξιφάνους· αὐτὸς δὲ οὐ φησι,
ἀλλ' ἑαυτοῦ, ἐν τῇ πρὸς Εὐρύδικον ἐπιστολῇ.

Cic. *de Nat. Deor.* I, 26. Quum quidem gloriaretur (sc. Epicurus), se 40
magistrum habuisse nullum, quod et non praedicanti tamen facile crederem.

¹¹ V rkp.: κοινότερον

¹² Dokaz, da po Epikuru ni mogoče živeti srečno

¹³ V rkp.: puero

[²⁶] Diogenes Laertios, X, 13. Zanj (se pravi, za Epikura) Apolodoros v
Kroniki trdi, da je poslušal Lisifana ter Praksifana; on sam pa v pismu
Evridiku to zanika, češ da je /učenec/ samega sebe.

Ciceron, *De natura deorum*, I, 26 /, 72/. Ko se je namreč hvalil, da
ni imel nobenega učitelja, kar bi lahko verjel, tudi če tega ne bi javno
razglašal.]

[²⁷] Senec. *Epist.* 52. p. [176–] 177. Quosdam, ait Epicurus, ad veritatem 5
sine ullo adjutorio contendere; ex iis se fecisse sibi ipsum viam. Hos maxime
laudat, quibus ex se impetus fuit, qui se ipsi protulerunt. Quosdam indigere 10
ope aliena non ituros, si nemo praecesserit, sed bene secuturos. Ex his
Metrodorum ait esse. Egregium hoc quoque, sed secundae sortis ingenium.

[²⁷] Seneca, *Ad Lucilium epistolae*, 52 /, 3/; str. /176–/177. Nekateri, trdi
Epikur, si prizadevajo za resnico brez vsakršne pomoči; med temi si je sam
utrl pot. Nato hvali tiste, ki jih je vodil lastni nagon /impetus/, ki so se sami
gnali naprej. Nekateri potrebujejo tuj vpliv; ne bi napredovali, če ne bi
nihče šel pred njimi, vneto pa bi sledili. Trdil je, da sodi mednje Metrodoros.
Tudi tak um je izjemen, je pa drugorazreden.]

[²⁸] Diogen. Laert. X, 10. Καὶ χαλεπωτάτων δὲ καιρῶν κατασχόντων
τηνικαῦτα τὴν Ἑλλάδα, αὐτόθι καταβίωνται, δις ἢ καὶ τρίς ἐπὶ τοὺς
περὶ τὴν Ἴωνίαν τόπους διαδραμόντα πρὸς τοὺς φίλους, οἱ καὶ πανταχό-
θεν πρὸς αὐτὸν ἀφικνοῦντο, καὶ συνεβίουσαν αὐτῷ ἐν τῷ κήπῳ, καθά φησι
καὶ Ἀπολλόδωρος· ὃν καὶ ὀγδοήκοντα μῶν πρίασθαι.

[²⁸] Diogenes Laertios, X, 10. In četudi so do tedaj Grčijo pestile najhujše
težave, je prebival v tej deželi, dvakrat ali trikrat pa je potoval skoz jonijske
kraje k prijateljem, ki so prav tako od vsepovsod prihajali k njemu, ter
živel skupaj z njimi na vrtu /kēpos/, kakor trdi tudi Apolodoros; vrt je tudi
kupil za osemdeset min.]

[²⁹] Id. X, 15 Ὅτε καὶ φησιν Ἑρμιππος ἐμβάντα αὐτὸν εἰς πύελον
χαλκῆν, κεκραμένην ὕδατι θερμῷ, καὶ αἰτήσαντα ἄκρατον ῥοφήσαι. §.
16. Τοῖς τε¹⁴ φίλοις παραγγείλαντα τῶν δογμάτων μεμνησθαι, τελευτ-
ῆσαι.

[²⁹] Isti, X, 15. ... V zvezi s tem tudi Hermippos pravi, da je stopil v
bakreno kad, napolnjeno s toplo vodo, zaprosil za nemešano vino ter ga
spil. § 16. Potem ko je prijateljem naročil, naj ohranijo v spominu njegove
nauke, je umrl.]

[³⁰] Cic. *de Fato* 10¹⁵. Epicurus vitari fati necessitatem, Democritus
accipere maluit, necessitate omnia fieri.

Cic. *de Nat. Deor.* I, 25. Invenit, quomodo necessitatem effugeret, 35
quod videlicet Democritum fugerat. [[12]]

Euseb. *Praepar. evang.* I, p. 23 sq. Δημόκριτος ὁ Ἀβδηρίτης
ἄνωθεν δὲ ὅλως ἐξ ἀπείρου χρόνου προκατέχεσθαι τῇ ἀνάγκῃ πάντα
ἀπλῶς τὰ γεγονότα καὶ ὄντα καὶ ἐσόμενα.

¹⁴ V prepisu: δὲ

¹⁵ V rkp.: X

[³⁰] Ciceron, *De Fato*, 10 /, 22, 23/. Epikur sodi, ... da se je mogoče izogniti nujnosti usode /fati necessitatem/; ... Demokrit je raje menil, da se vse dogaja po nujnosti.

Ciceron, *De natura deorum*, I, 25 /, 69/. Odkril je, kako bi ubežal nujnosti, česar Demokrit očitno ni videl.

Eusebius, *Praeparatio evangelica*, I, str. 23 sl. / = I, 8, 7./ Demokritos iz Abdere: ... od začetka in sploh od brezkončnega časa je naravnost po nujnosti določeno vse, kar je bilo, kar je in kar bo. /DK 68 A 39/.]

[³¹] Aristot. *de gen. an.* V, 8. Δημόκριτος πάντα ἀνάγει εἰς ἀνάγκην.

[³¹] Aristoteles, *De generatione animalium*, V, 8 / = 789 b 2–3/. Demokritos ... vse speljuje na nujnost /DK 68 A 66/.]

[³²] Diogen. Laert. IX, 45. Πάντα τε κατ' ἀνάγκην γίνεσθαι, τῆς δίνης αἰτίας οὐσῆς τῆς γενέσεως πάντων, ἣν ἀνάγκην λέγει (sc. Δημόκριτος).

[³²] Diogenes Laertius, IX, 45. Vse pa se dogaja po nujnosti, in sicer je vzrok nastanka vsega vrtnec /dínē/, ki ga /namreč Demokritos/ razume kot nujnost.]

[³³] (Plutarch.) *de placit. philos.* I, p. 252¹⁶. Παρμενίδης καὶ Δημόκριτος πάντα κατ' ἀνάγκη, τὴν δ' αὐτὴν εἶναι εἰμαρμένην καὶ δίκην καὶ πρόνοιαν καὶ κοσμοποιόν.

[³³] (Plutarch) *De placitis philosophorum* I, str. 252 / = *Aetios* I, 25, 3/. Parmenides in Demokritos: vse /se dogaja/ po nujnosti, ona sama pa je prav usoda in pravica in previdnost in stvariteljica sveta. /DK 28 A 32./]

[³⁴] Stob. *Eclog. phys.* I, 8. Παρμενίδου καὶ Δημοκρίτου οὗτοι πάντα κατ' ἀνάγκην τὴν δ' αὐτὴν εἶναι εἰμαρμένην καὶ δίκην καὶ πρόνοιαν. Λευκίππου πάντα κατ' ἀνάγκην τὴν δ' αὐτὴν ὑπάρχειν εἰμαρμένην. Λέγει γὰρ οὐδὲν χρεῖμα μάτην γίγνεται, ἀλλὰ πάντα ἐκ λόγου τε καὶ ὑπ' ἀνάγκης.

[³⁴] Stobaios, *Eclogarum physicarum libri*, I, 8 / *Aetios* I, 25, 3–4/. Parmenidovo in Demokritovo: trdita, da se vse dogaja po nujnosti; ona sama pa je usoda in pravica in previdnost. /DK 28 A 32./ Levkipovo: Vse se dogaja po nujnosti; ona sama je usoda. Meni namreč ...: »Nobena stvar ne nastaja zaman /v prazno/, temveč vse zaradi nekega razloga in po nujnosti.« /DK 67 B 2/.]

[³⁵] Euseb. *Praepar. evang.* VI, p. 257. Εἰμαρμένη, πεπρωμένη τῶ (sc. Δημοκρίτῳ) δὲ ἐκ τῆς τῶν μικρῶν ἐκείνων σωματῶν, τῶν φερομένων κάτω, καὶ ἀναπαλλομένων ἄνω, καὶ περιπλεκόμενων καὶ διαλυομένων καὶ διίσταμένων¹⁷ καὶ παρατιθεμένων ἐξ ἀνάγκης.

[³⁵] Eusebius, *Praeparatio evangelica*, VI, str. 257 / = VI, 7, 18/. Usoda, usodnost ..., ki je za drugega (se pravi, Demokrita) sestavljena iz tistih neznatnih teles, ki jih po nujnosti nosi navzdol ter poganja navzgor, ki se prepletajo ter razhajajo, se razdvajajo in sestavljajo.]

¹⁶ V rkp.: 352

¹⁷ V rkp.: διεπταμένων

[³⁶] Stob. *Eclog. eth.* II, [p. 198.] Ἄνθρωποι τύχης εἰδῶλον ἐπλάσαντο¹⁸, πρόφασιν ἰδίης ἀβουλίας· βαιᾶ γὰρ φρονήσει τύχη μάχεται.

[³⁶] Stobaios, *Eclogarum ethicarum libri*, II, /str. 198/ / = II, 8, 16./ Ljudje so si izoblikovali podobo /eidolon/ naključja, izraz svoje lastne nepreudarnosti; naključje se namreč bojuje s pomanjkanjem razumnosti. /DK 86 B 119/.]

[³⁷] Euseb. *Praepar. evang.* XIV, p. 782. Καὶ τὴν τύχην τῶν μὲν καθόλου καὶ τῶν θείων δέσποιναν ἐφιστᾶς (sc. Δημόκριτος) καὶ βασιλίδα, καὶ πάντα γίνεσθαι κατ' αὐτὴν ἀποφαινόμενος· τοῦ δὲ τῶν ἀνθρώπων¹⁹ αὐτὴν ἀποκηρύττων βίου, καὶ [τοὺς] πρεσβεύοντας αὐτὴν ἐλέγχων ἀγνώμονας²⁰. τῶν γ' οὖν ὑποδηκῶν ἀρχόμενος λέγει· Ἄνθρωποι τύχης εἰδῶλον ἐπλάσαντο πρόφασιν ἰδίης ἀνοίης· φύσει γὰρ γνώμη τύχη μάχεται, καὶ τὴν ἐχθίστην τῇ φρονήσει ταύτην αὐτὴν ἔφασαν κρατεῖν· μᾶλλον δὲ καὶ ταύτην ἄρδην ἀναιρούντες καὶ ἀφανίζοντες ἐκείνην²¹ ἀντικαθιστάσιν αὐτῆς. Οὐ γὰρ εὐτυχῆ τὴν φρόνησιν, ἀλλ' ἐμφρονεστάτην²² ὕμνουσι τὴν τύχην.

[³⁷] Eusebius, *Praeparatio evangelica*, XIV, str. 782 / = XIV, 27, 4–5/ Naključje pa je postavil (namreč Demokritos) za gospodarico in kraljico celote in božanskega ter izjavil, da se vse dogaja po naključju; toda iz življenja ljudi jo je izključil ter njenim glasnikom očital, da so nevedneži. Saj na začetku svojih »Nasvetov« govori: »Ljudje so si izoblikovali podobo naključja kot prikazen svoje lastne nespameti« /DK 69 B 119/. Po naravi se namreč razsodnost bīje z naključjem, in trdili so, da naključje, ta najhujši sovražnik razumnosti, obvladuje razsodnost; ali bolje: ko razumnost popolnoma ukinejo in izbrisejo, postavijo na njeno mesto naključje. Ne poveljujejo namreč razsodnosti kot srečnostne, temveč naključje kot najbolj razumno.]

[³⁸] Simplic. l. c. p. 351. Τὸ «καθάπερ ὁ παλαιὸς λόγος ἀναιρῶν τὴν τύχην» πρὸς Δημόκριτον ἔοικεν εἰρησθαι.

[³⁸] Simplicius, n. n. m. str. 351 / = CAG IX, str. 330, 14–15/. Besede »kako stari nauk, ki ukinja naključje«, so videti, kot da merijo na Demokrita /DK 68 A 68/.]

[³⁹] Diogen. Laert. X, 133. τὴν δὲ εἰμαρμένην, ὑπὸ τινῶν δεσπότην εἰσαγομένην πάντων, ἀγγέλλοντος (sc. τοῦ σοφοῦ)²³, μὴ εἶναι· ἀλλὰ τὰ μὲν ἀπὸ τύχης, τὰ δὲ παρ' ἡμῶν, διὰ τὸ τὴν μὲν ἀνάγκην ἀνυπεύθυνον εἶναι, τὴν δὲ τύχην ἄστατον ὄραν. Τὸ δὲ παρ' ἡμῶν ἀδέσποτον· ᾧ καὶ τὸ μεμπτόν καὶ τὸ ἐναντίον παρακολουθεῖν πέφυκεν. 134. Ἐπεὶ κρείττον ἦν τῶ περὶ θεῶν μύθῳ κατακολουθεῖν, ἢ τῇ τῶν φυσικῶν εἰμαρμένη δουλεύειν. Ὁ μὲν γὰρ ἐλπίδα παραιτήσεως ὑπογράφει θεῶν διὰ τιμῆς,

¹⁸ V rkp.: ἐπλασαν

¹⁹ V rkp.: ἀνθρωπίνων

²⁰ V rkp.: ἀγνωμον...

²¹ V rkp.: ἐκείνης

²² V rkp.: εὐφρονεστάτην

²³ V rkp.: Δημοκρίτου

[[13]]

[[14]]

ἡ δὲ ἀπαραίτητον ἔχει τὴν ἀνάγκην. Τὴν δὲ τύχην, οὔτε θεὸν, ὡς οἱ πολλοὶ νομίζουσι, ὑπολαμβάνων

[³⁹] Diogenes Laertios, X, 133. Usoda pa, ki jo nekateri vpeljujejo kot gospodarico vseh stvari, ne obstaja, razglaša on (namreč modri); temveč se nekatere stvari dogajajo po naključju, druge pa so odvisne od nas, saj vidi, da nujnosti nimamo za odgovorno, naključje pa je nestalno. Naše odločitve so brez gospodarja, zato je tudi naravno, da jim sledi bodisi graja ali njeno nasprotje; saj bi bilo bolje slediti mitu o bogovih kakor biti suženj nujnosti fizikov. Prvo namreč dovoljuje upanje na usmiljenje, častimo bogove, drugo pa vztraja pri neizprosni nujnosti. Naključja pa nima za boga, kakor počne večina . . .]

[15] [⁴⁰] Senec. *Epistol.* XII, p. 42. Malum est, in necessitate vivere; sed in necessitate vivere, nulla necessitas est . . . Patent undique ad libertatem viae multae, breves, faciles. Agamus Deo gratiam, quod nemo in vita teneri potest. Calcare ipsas necessitates, licet. Epicurus . . . dixit.²⁴

[⁴⁰] Seneca, *Ad Lucilium epistolae*, 12 /, 10–11/, str. 42. Nesreča je živeti v nujnosti; toda živeti v nujnosti, ni nikakršna nujnost . . . Vseposvobodno so odprte poti v svobodo, številne, kratke, lahke. Zahvalimo se bogu, ker nihče ne more biti zadržan v življenju. Mogoče je poteptati same nujnosti. Epikur . . . je tako rekel.]

[⁴⁰] Cic. *de Nat. Deor.* I, 20. Quanti autem haec philosophia (sc. Stoica) aestimanda est, cui, tanquam aniculis, et iis quidem indoctis, fato fieri videantur omnia? . . . ab Epicuro soluti et in libertatem vindicati, . . .

[⁴¹] Ciceron, *De natura deorum*, I, 20 /, 55–56/. Kako pa je treba soditi o tej filozofiji (namreč stoiški), za katero se zdi, da se kakor starim, in sicer neukim ženicam vse dogaja po usodi? . . . Epikur nas je osvobodil ter privedel nazaj v svobodo.]

[⁴²] Id. *ib.* cap. 25. Idem facit (sc. Epicurus) contra dialecticos. A quibus quum traditum sit, in omnibus disjunctionibus, in quibus »aut etiam, aut non« poneretur, altertrum verum esse: pertimuit, ne, si concessum esset huiusmodi aliquid »Aut vivet cras, aut non vivet Epicurus«, altertrum fieret necessarium; totum hoc »aut etiam, aut non« negavit esse necessarium.

[⁴²] Isti, isto, pogl. 25 /, 70/. Enako ravna (namreč Epikur) proti logikom /dialektici/. Ker je sprejel njihov nauk, da je v vseh disjunkcijah, v katerih gre za »ali da ali ne«, eden izmed teh stavkov resničen, se je zbal, da ne bi – če bi bila dovoljena npr. disjunkcija: »Epikur bo jutri živel ali ne bo živel« – eden od obeh stavkov postal nujen; zato je zanikal, da je celotna ta /disjunkcija/ »ali da ali ne« nujna.]

[⁴³] Simplic. I. c. p. 351 . . . ἀλλὰ καὶ Δημόκριτος, ἐν οἷς φησὶ, δεῖν ἀπὸ παντὸς ἀποκρίνεσθαι παντοίων εἰδέων, πῶς δὲ καὶ ὑπὸ τίνος αἰτίας μὴ λέγει, ἔοικεν ἀπὸ ταυτομάτου καὶ τύχης γεννᾶν αὐτά.

²⁴ V rkp.: licet . . . Epicurus dixit

²⁵ V rkp.: ἀπὸ τίνος

²⁶ V rkp.: ὑπὸ τίνος

Id. I. c. p. 351²⁷. καὶ γὰρ οὗτος (sc. Δημόκριτος) καὶ ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ τῇ τύχῃ κέχρηται.

[⁴³] Simplicius, n.n.m. str. 351 / = CAG IX, str. 327, 23–26/. Toda tudi Demokrit, ko trdi, da so se iz veselja morale ločiti različne podobe – kako in zakaj, pa ne razloži – očitno dopušča, da nastanejo same od sebe in po naključju /DK 68 B 67/.

Isti, n.n.m. str. 351 / = CAG IX, str. 330, 15–16/. Saj tudi ta (se pravi, Demokrit), dasi za stvaritev sveta postavlja naključje. /DK 68 A 68./

[16] [⁴⁴] Cf. Euseb. I. c. XIV, p. 781²⁸ sq. . . . καὶ ταῦτα μάτην καὶ ἀναιτίως αἰτιολογῶν (sc. Δημόκριτος) ὡς ἂν ἀπὸ κενῆς ἀρχῆς, καὶ ὑποθέσεως πλανωμένης ὁρμώμενος, καὶ τὴν ρίζαν καὶ τὴν κοινὴν ἀνάγκην τῆς τῶν ὄντων φύσεως οὐχ ὄρων, σοφίαν δὲ μεγίστην ἠγούμενος τὴν τῶν ἀσφῶς συμβαινόντων κατανόησιν.

[⁴⁴] Prim. Eusebius, n.n.m., XIV, str. 781 sl. / = XIV, 27, 4/. . . in to, čeprav zaman in neutemeljeno išče (se pravi, Demokrit) vzroke, izhajajoč iz praznega počela in zgrešene predpostavke ter ne da bi videl korena ter skupne nujnosti bivajočega; prepričan pa je, da je največja modrost razmišljanje o dogajanju brez smisla in namena.]

[⁴⁵] Simplic. I. c. p. 351. Διψήσας γὰρ καὶ πίων τις ψυχρὸν ὕδωρ γέγονεν ὑγιής· ἀλλ' ἴσως οὐ, φησὶ Δημόκριτος, τὴν τύχην αἰτίαν εἶναι, ἀλλὰ τὸ διψῆσαι.

Id. p. 351³⁰ ἐκεῖνος (sc. Δημόκριτος) γὰρ καὶ ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ ἐδόκει τῇ τύχῃ χρῆσθαι· ἀλλ' ἐν τοῖς μερικωτέροις οὐδενός φησιν εἶναι τὴν τύχην αἰτίαν, ἀναφέρων εἰς ἄλλας αἰτίας, οἷον τοῦ θησαυρὸν εὑρεῖν τὸ σκάπτειν ἢ τὴν φυτεῖαν τῆς ἐλαίας.

Cf. eund. I. c. p. 351³¹ ἀλλ' ἐν τοῖς κατὰ μέρος οὐδενός φησιν (sc. Δημόκριτος) εἶναι τὴν τύχην [αἰτίαν].

[⁴⁵] Simplicius, n.n.m. str. 351 / = CAG IX, str. 328, 3–5/. Če je namreč nekdo postal žejen ter popil hladno vodo, je ozdravel; toda, trdi Demokrit, morda za to ni vzrok naključje, temveč žeja.

Isto, str. 351 / = CAG IX, str. 330, 15–18/. Kajti četudi je ta (namreč Demokrit) za stvarjenje sveta dozdevno vpeljal naključje, pa za nobenega od bolj posebnih pojavov ne trdi, da je naključje vzrok, temveč speljuje na druge vzroke; denimo, za najdbo zaklada prekopavanje ali sajenje oljke. /DK 68 A 68/.

Prim. isti, n.n.m., str. 351 / = CAG IX, str. 330, 16–17/. Vendar pa glede posebnosti trdi, da naključje ni /vzrok/ ničesar.]

[⁴⁶] Euseb. I. c. XIV, p. 781³². Δημόκριτος γοῦν αὐτὸς, ὡς φασιν, ἔλεγε

²⁷ V rkp.: 352

²⁸ V rkp.: 782 sqq.

²⁹ V rkp.: ἀναντίως

³⁰ V rkp.: 352

³¹ V rkp.: 74

³² V rkp.: 782

βούλεσθαι μᾶλλον μίαν [εὐρεῖν] αἰτιολογίαν, ἢ τὴν³³ Περσῶν οἱ βασιλείαν γίνεσθαι.

^[46] Eusebius, n.n.m. XIV, str. 781 / = XIV, 27, 4/. Demokritos sam je res, kakor pravijo, govoril, da bi raje našel eno samo vzročno razlago, kakor pa dosegel perzijsko kraljevsko čast. /DK 68 B 18/.]

[[17]]

^[47] (Plutarch.) *de plac. philosoph.* II, p. 261. Ἐπίκουρος οὐδὲν ἀπογινώσκει τούτων (namreč nazorov filozofov o substanci zvezd), [ἐχόμενος] τοῦ ἐνδεχομένου.

Id. I. c. p. 265. Ἐπίκουρος πάλιν φησὶν ἐνδέχεσθαι τὰ προειρημένα πάντα.

Id. *ib.* Ἐπίκουρος ἐνδέχεσθαι τὰ προειρημένα πάντα.

Stob. *Eclog. phys.* I, p. 54. Ἐπίκουρος οὐδὲν ἀπογινώσκει τούτων, ἐχόμενος τοῦ ἐνδεχομένου.

^[47] (Plutarch) *De placitis philosophorum*, II, str. 261 / = *Aetios* II, 13, 16/. Epikuros se ne odpoveduje nobenemu (namreč nazoru filozofov o substanci zvezd), /drži pa se/ sprejemljivega.

Isti, n.n.m., str. 265 / = *Aetios* II, 21, 5 in app./ Epikuros spet trdi, da so vsi prej navedeni nazori možni.

Isti, isto / = *Aetios* II, 22, 6/. Epikur /pa/, da so vsi prej navedeni nazori sprejemljivi.

Stobaios, *Eclogarum physicarum libri*, I, str. 54 / = *Aetios* II, 13, 16/. Epikuros ne opusti nobenega izmed njih, drži pa se sprejemljivega.]

^[48] Senec. *Natural. Quaest.* VI, 20³⁴, p. 802. zv. II. Omnes istas esse posse causas, Epicurus ait, pluresque alias tentat, et alios, qui aliquid unum ex istis esse affirmaverunt, corripit, quum sit arduum, de iis, quae conjectura sequenda sint, aliquid certi promittere.

^[48] Seneca, *Ad Lucilium naturalium quaestionum libri*, VI, 20 /, 5/, str. 802, II. zv. Vsi ti vzroki so možni, trdi Epikur, ter poskusi še več drugih razlag, druge pa, ki so trdili, da je eden izmed njih veljaven, graja, češ da je težko nekaj zanesljivega napovedati o tem, o čemer je treba sklepati le na podlagi domneve.]

^[49] Cf. II. del, 5. pogl.

Diogen. Laert. X, 88. Τὸ μέντοι φάντασμα ἐκάστων τηρητέον, καὶ ἐπὶ τὰ συναπτόμενα τούτῳ διαιρετέον. Ἄ οὐκ ἀντιμαρτυρεῖται τοῖς παρ' ἡμῖν γινόμενοις πλεοναχῶς συντελεῖσθαι. Πανταχῶς γὰρ ἐνδέχεται τῶν γὰρ φαινομένων οὐδὲν ἀντιμαρτυρεῖ....

^[49] Prim. II. del, 5. pogl.

Diogenes Laertios, X, 88. Vendar je treba slediti predstavi vsake stvari ter razčlenjevati po tem, kar je z njo povezano. Česar ne ovirajo procesi na našem področju, se dovršuje na več načinov ... Mogoče je namreč na vse načine; saj nobena izmed prikazni ne priča nasprotno.]

³³ V rkp.: τῶν

³⁴ V rkp.: XX

⁵⁰ Diogen. Laert. X, 80. Καὶ οὐ δεῖ νομίζειν, τὴν ὑπὲρ τούτων χρεῖας πραγματεῖαν [ἀκρίβειαν] μὴ ἀπειληφέναι, ὅση πρὸς τὸ ἀτάραχον καὶ μακάριον ἡμῶν συντείνει.

^[50] Diogenes Laertios, X, 80. Ne sme pa se meniti, da obravnavanje tega ni doseгло koristi /temeljitosti/, ki je zmožna usmeriti k naši nevznemirjenosti in srečnosti.]

[[18]]

IV. Obča načelna razlika med demokritsko in epikurejsko filozofijo narave.

[[19]]

¹⁾ Kako moralčna manira izniči vsako teoretično in praktično nesebičnost, nam daje zastrašujoče historično dokazilo Plutarh v biografiji Marija. Potem ko je opisal strašni propad Cimbrov: pripoveduje se, da je bilo toliko trupel, da so lahko Masaliti z njimi gnojili svoje vinograde. Potem je prišlo deževje in to je bila najbolj plodna vinska in sadna letina. Do kakšnih refleksij torej pride plemeniti zgodovinar ob tragičnem propadu tega ljudstva? Plutarhu se zdi moralno, da je bog dopustil, da celotno veliko plemenito ljudstvo umre in zgine, da bi marsejski filistri imeli dobro sadno letino. Torej vidi celo v tem, da se neko ljudstvo spremeni v kup gnoja, zeleno priložnost za zanesenjaško moralno zadovoljstvo!

²⁾ Tudi pri Heglu je zgolj nevednost njegovih učencev vzrok, da to ali ono določilo njegovega sistema razlagajo zgolj z akomodacijo ipd., z eno besedo, *moralno*. Pozabljajo, da so se pred komaj preteklim razdobjem navduševali za vse njegove enostranosti, kakor jim lahko očitno dokažemo z njihovimi lastnimi spisi.

[[20]]

Ali je nanje dejansko tako vplivala znanost, sprejeta kot že narejena, da so se ji predali z naivnim, nekritičnim zaupanjem: kako brezvestno je očitati mojstru namero, skrito za njegovim uvidom, mojstru, čigar znanost ni bila sprejeta, temveč je bila v nastajanju, kjer je njegova lastna duhovna srčna kri utripala prav do njenega skrajnega obrobja. Natančneje rečeno, s tem pade sum na njih same; kakor da jim prej ni šlo zares, in to svoje prejšnje stanje pobijajo tako, da ga pripisujejo Heglu, pri tem pa pozabljajo, da je bil Hegel v neposrednem, substancialnem razmerju do svojega sistema, oni pa v reflektiranem.

[[21]]

Da neki filozof zagreši to ali ono navidezno nedoslednost zaradi te ali one akomodacije, si je mogoče predstavljati; celo sam se utegne tega zavedati. Ne more pa se zavedati tega, da ima možnost teh navideznih akomodacij najgloblji koren v neki nezadostnosti ali nezadostni verziji njegovega principa samega. Če bi se torej filozof dejansko akomodiral: bi morali njegovi učenci razložiti iz njegove notranje bistvene zavesti to, kar je za njega samega imelo obliko *eksoterične zavesti*. Kar se prikazuje kot napredek vesti, je torej hkrati napredovanje vednosti. Ne sumničimo pa filozofove partiku-

larne vesti, temveč konstruiramo njegovo bistveno obliko zavesti, povzdignjeno v določeno podobo in pomen, s čimer jo hkrati presežemo.

[[22]] Sicer pa v tem nefilozofskem zasuku velikega dela Heglove šole vidim prikazen, ki bo vedno spremljala prehod iz discipline v svobodo.

5 Psihološki zakon je, da v sebi osvobojen duh postane praktična energija in se kot *volja*, izstopajoč iz senčnega Amentesovega kraljestva, obrne k dani svetovni dejanskosti, iz katere je odsoten. (V filozofskem pogledu pa je pomembno, da te strani bolj specificiramo, ker je mogoče iz določenega načina tega preobrata sklepati nazaj na imanentno določenost in svetovno-zgodovinsko naravo neke filozofije. Tukaj vidimo, kako njen curriculum vitae tako rekoč pride do roba, do subjektivne poante.) Toda *praksa* filozofije je sama *teoretična*. To je *kritika*, ki posamezno eksistenco meri z bistvom, posebno dejanskost z idejo. To *neposredno realiziranje* filozofije pa je v svojem najglobljem bistvu polno protislovij in to bistvo se oblikuje v prikazovanju in mu vtiskuje svoj pečat. 15

S tem, da je filozofija kot volja obrnjena navzven proti prikazujočemu se svetu: je sistem ponižan v abstraktno totalnost, se pravi, postal je ena stran sveta, ki ji stoji nasproti neka druga. Njeno razmerje do sveta je refleksijsko razmerje. Navdihuje jo nagon¹ po udejanjenju, po tem, da je v napetosti z drugobitjo. Notranja samozadostnost in zaokroženost se zlomita. Kar je bila notranja luč, postane požirajoči plamen, ki se obrača navzven. Tako pridemo do posledice, da je proces, v katerem svet postaja filozofski, hkrati neki proces, v katerem filozofija postaja svetovna, da je njeno udejanjenje hkrati njena zguba, da je to, proti čemur se bojuje navzven, njena lastna notranja pomanjkljivost, da ravno v bitki sama zagreši napake, ki jih na nasprotni strani pobija kot napake, toda te napake odpravi šele s tem, da jih zagreši. Kar ji stopa nasproti in kar pobija, je vedno tisto, kar je ona sama, le z nasprotnimi faktorji. 25

To je ena stran, če stvar opazujemo *čisto objektivno* kot neposredno realiziranje filozofije. Toda stvar ima tudi *subjektivno* stran, kar je le njena druga oblika. To je *razmerje filozofskega sistema*, ki se udejanja, *do njegovih duhovnih nosilcev*, do posameznih samozavedanj, na katerih se kaže njegovo napredovanje. Iz tega razmerja izhaja tisto, kar v realizaciji filozofije same stopa proti svetu, da imajo ta posamezna samozavedanja vedno *dvorezno zahtevo*, od katerih se ena obrača proti svetu, druga pa proti filozofiji sami. 30 Kajti tisto, kar se kaže kot sprevrnjeno razmerje na stvari, se pri njih kaže kot dvojna, sama sebi protislovna zahteva in ravnanje. S tem da svet osvobajajo od nefilozofije se hkrati sama osvobajajo od filozofije, ki jih je kot določen sistem vklenila v sponse. Ker ta razmerja sama doumejo razvoj šele sredi dejanja in neposredne energije, torej v teoretičnem pogledu še 40

7-11 (: V filozofskem → poante. :) Dostavek z vijoličastim črnilom.

¹ begeistert mit dem Trieb

niso presešla tistega sistema: občutijo le protislovje s plastično enakostjo sistema s samim seboj, ker ne vedo, da s tem, da se obračajo proti njemu, samo udejanjajo njegove posamezne momente.

5 Končno nastopa ta podvojenost filozofskega samozavedanja kot dvojnost usmeritev, ki si izrazito nasprotujeta, od katerih ena, *liberalna* stranka, kot jo lahko v splošnem označimo, kot glavno določilo ohrani pojem in princip filozofije, druga pa ohrani njen *nepojem*, moment realnosti. Ta druga usmeritev je *pozitivna filozofija*. Dejanje prve je kritika, torej ravno obračanje filozofije same navzven², dejanje druge poskus filozofirati, torej obračanje filozofije vase, s tem da jemlje pomanjkljivost kot imanentno filozofiji, prva pa ga doume kot pomanjkljivost sveta, ki ga je treba narediti filozofskega. Vsaka od obeh strank počne prav to, kar hoče storiti druga in česar sama noče storiti. Prva pa se kljub svojemu notranjemu protislovju v splošnem zaveda principa in svojega smotra. V drugi pa se pokaže sprevrnjenost, tako rekoč norost kot taka. Vsebinsko samo liberalna stranka pelje naprej k realnim korakom, ker je stranka pojma, pozitivna filozofija pa lahko pripelje le do zahtev in teženj, katerih oblika nasprotuje njihovemu pomenu. 15

20 Kar se torej prvi prikazuje kot sprevrnjeno razmerje in sovražna diremcija filozofije s svetom, postane drugi diremcija posameznega filozofskega samozavedanja v samem sebi ter se končno prikaže kot zunanja ločitev in podvojenost filozofije, kot dve nasproti postavljeni filozofski usmeritvi.

25 Razume se, da razen tega pride na površje še množica drugorazrednih drobnjakarskih upodobitev brez individualnosti, ki se bodisi postavijo za neki orjaški filozofski lik iz preteklosti – toda kmalu lahko opazimo osla pod levjo kožo, jokav glas današnjega in včerajšnjega mannequina³ se v komičnem kontrastu tarnajoče oglašča za mogočnim glasom, ki se razlega skoz stoletja, denimo, za Aristotelovim, čigar nedobrodošli organ je postal; to je tako, kot če bi mutec hotel priti do glasu z velikanskim zvočnikom – ali pa če kak liliputanec, opremljen z dvojnimi očali, stoječ na minimalnem delu velikanskega posteriusa⁴, zdaj povsem začuden razglašča svetu, kakšen presenetljiv nov razgled se ponuja z njegovega punctum visus⁵, ter se smešno trudi razložiti, da Arhimedova točka, πού στῶ⁶, od katere so odvisni tečaji sveta, ni v kipečem srcu, temveč v trdnem, jedrnatem revirju, na katerem sam stoji. Tako nastanejo filozofi las, nohtov, prstov, ekskrementov in drugi, ki morajo reprezentirati še kako hujše mesto v mističnem Swedenborgovem svetovnem človeku. Toda ti slinavci po svojem bistvu brez izjeme pripadajo obema navedenima smerema kot svojemu elementu. Kar zadeva same te smeri, bom na drugem mestu popolnoma pojasnil njihovo razmerje 35

² das Sich-nach-außen-wenden

³ lutka za modele, oblečena lutka

⁴ zadnjica

⁵ razgledna točka, gledišče

⁶ πού στῶ – [mesto], kamor lahko stopim; oporišče

deloma druge do druge deloma do Heglove filozofije kakor tudi posamezne historične momente, v katerih se ta razvoj predpostavlja.

³⁾ Diogen. Laert. IX, 44. Μηδέν τε ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίνεσθαι, μηδὲ εἰς τὸ μὴ ὄν φθειρεσθαι. (Democritus)

Id. X, 38. Πρῶτον μὲν, ὅτι οὐδὲν γίνεται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος. Πᾶν γὰρ ἐκ παντὸς ἐγίνετ' ἄν. 39. Καὶ εἰ ἐφθειρετο δὲ τὸ ἀφανιζόμενον εἰς τὸ μὴ ὄν, πάντα ἄν ἀπολώλει τὰ πράγματα, οὐκ ὄντων τῶν, εἰς ἃ διελύετο. Καὶ μὴν καὶ τὸ πᾶν αἰεὶ τοιοῦτον ἦν, οἷον καὶ νῦν ἐστὶ, καὶ αἰεὶ τοιοῦτον ἔσται. Οὐθὲν γὰρ ἐστὶν, εἰς ὃ μεταβάλλει. (Epicurus)

^[3] Diogenes Laertios, IX, 44. Nič pa ne nastaja iz nebivajočega niti ne premine v nebivajoče. (Demokrit)

Isti, X, 38. Najprej to, da nič ne nastaja iz nebivajočega, drugače bi vse moralo nastati iz vsega. 39. Pa tudi če bi izginjavajoče minevalo v nebivajočem, bi gotovo propadle vse stvari, ker ne bi bilo tega, v kar bi se razrešile. Prav zato je tudi vesolje vedno bilo takšno, kakršno je zdaj, pa tudi vedno bo takšno; saj ni ničesar, v kar se spreminja. (Epikur)

⁴⁾ Aristot. Phys. I, 4. Εἰ γὰρ πᾶν μὲν τὸ γενόμενον ἀνάγκη γίνεσθαι ἢ ἐξ ὄντων ἢ ἐκ μὴ ὄντων· τούτων δὲ τὸ μὲν ἐκ μὴ ὄντων γίνεσθαι ἀδύνατον· περὶ γὰρ ταύτης ὁμογνωμονοῦσι τῆς δόξης ἅπαντες.

^[4] Aristoteles, Physica, I, 4 /187a 32–35/. Če pa namreč vse nastalo nujno nastaja ali iz bivajočega ali iz nebivajočega, pri čemer je nastajanje nebivajočega nemogoče, potem se s tem nazorom strinjajo prav vsi.]

^[29] ⁵⁾ Themist. Schol. ad Aristot. (coll. Brandis). f. 42. p. 383. Ὡσπερ γὰρ τοῦ μηδενὸς οὐδεμία ἐστὶ διαφορά, οὕτω καὶ τοῦ κενοῦ· τὸ γὰρ κενὸν μὴ ὄν τι καὶ στέρησιν λέγει κ. τ. λ.

^[5] Themistios, Scholia in Aristotelem (Izbral Brandis) / = CAG V, 2, str. 129, 7–9/, folij 42, str. 383. Kajti kakor v niču ni nobene razlike, tako tudi ni razlike v praznem; kajti prazno štetje za nekaj nebivajočega in manjkanje itn. . . .]

⁶⁾ Aristot. Metaphys. I, 4. Λεύκιππος δὲ καὶ ὁ ἐταῖρος αὐτοῦ Δημόκριτος στοιχεῖα μὲν τὸ πλήρες καὶ τὸ κενὸν εἶναι φασὶ, λέγοντες οἷον τὸ μὲν ὄν, τὸ δὲ μὴ ὄν· τούτων δὲ τὸ πλήρες καὶ τὸ στερεὸν τὸ ὄν, τὸ δὲ κενόν γε καὶ μανὸν τὸ μὴ ὄν. Διὸ καὶ οὐδὲν μᾶλλον τὸ ὄν τοῦ μὴ ὄντος εἶναι φασὶ, ὅτι οὐδὲ τὸ κενὸν τοῦ σώματος.

^[6] Aristoteles, Metaphysica, I, 4 /98b = 4–9/. Levkipos ter njegov sopotnik Demokritos pa trdita, da sta prvini polno in prazno, pri čemer štejeta eno za bivajoče, drugo pa za nebivajoče; od obeh sta namreč polno in trdno bivajoče, prazno in rahlo pa nebivajoče. Zato pa tudi trdita, da bivajoče nič bolj ne biva kakor bivajoče, glede na to, da tudi prazno prav tako biva kakor telo. /DK 67 A 6/.]

⁷⁾ Simplic. I. c. p. 326. Καὶ Δημόκριτος τὸ πλήρες καὶ τὸ κενόν, ὧν τὸ μὲν ὡς ὄν, τὸ δὲ ὡς οὐκ ὄν εἶναι φησιν.

⁷ V rkp.: Themist.

Themist.⁸ I. c. p. 383. Τὸ γὰρ κενὸν μὴ ὄν τι καὶ στέρησιν λέγει Δημόκριτος.

^[7] Simplicius, n.n.m. str. 326 / = CAG IX, str. 44, 16–17/. Tudi Demokritos /vzame za principa/ polno in prazno; trdita, da eno biva kot bivajoče, drugo pa kot nebivajoče /DK 68 A 45/.

Themistios, n.n.m. str. 383 / = CAG V, str. 129, 8–9/. Prazno namreč Demokritos šteje za nekaj nebivajočega, za manjkanje.]

⁸⁾ Simplic. I. c. p. 488. Δημόκριτος ἡγεῖται τὴν τῶν αἰδίων φύσιν εἶναι μικρὰς οὐσίας, πλήθος ἀπειροῦς· ταύταις δὲ τόπον ἄλλον ὑποτίθῃσιν ἀπειρον τῷ μεγέθει, προσαγορεύει δὲ τὸν μὲν τόπον τοῖσδε [τοῖς] ὀνόμασι· τῷ τε⁹ κενῷ καὶ τῷ οὐδενὶ καὶ τῷ ἀπείρῳ, τῶν δὲ¹⁰ οὐσιῶν ἐκάστην τῷ τῷδε καὶ τῷ βαστῷ καὶ τῷ ὄντι.

^[8] Simplicius, n.n.m., str. 488, / = CAG VII, str. 295, 1–5/. Demokritos je prepričan, da so narava večnih stvari neznatne, neizmerno številne bitnosti; zanje pa predpostavlja neki drug prostor, neomejen po velikosti; ta prostor pa imenuje s temi imeni: prazno in nič, neomejeno, vsako bitnost pa s temi: tóle, kleno, bivajoče. /DK 68 A 37/.]

⁹⁾ Prim. Simplic. I. c. p. 514. ἐν καὶ πολλά.

^[9] Prim. Simplicius, n.n.m., str. 514 /a 9–12/ / = CAG VII, str. 609, 6–8/. Enota in množstvo.]

¹⁰⁾ Diogen. Laert. I. c. § 40. εἰ μὴ ἦν, ὃ κενὸν καὶ χώραν καὶ ἀναφή φύσιν ὀνομάζομεν.

Stob. Ecl. phys. I, p. 39. Ἐπίκουρος ὀνόμασιν πᾶσιν παραλλάττειν κενόν, τόπον, χώραν.

^[10] Diogenes Laertios, n.n.m., § 40. Če ne bi bilo tega, kar imenujemo prazno in prostor in neotipljiva narava.

Stobaios, Eclogarum physicarum, I, str. 39 / = Aetios I, 20, 2/. Epikuros uporablja izmenoma vsa imena: prazno, mesto, prostor.]

¹¹⁾ Stob. Ecl. phys. I. p. 27. Εἴρηται δὲ ἄτομος. οὐχ ὅτι ἐστὶν ἐλαχίστη.

^[11] Stobaios, Eclogarum physicarum, I, str. 27 / = Aetios I, 3, 18/. Imenuje pa se nedeljiva, a ne zato, ker je najmanjša.]

¹²⁾ Simplic. I. c. p. 405. Οἱ δὲ τῆς ἐπ' ἀπειρον τομῆς ἀπεγνωκότες, ὡς οὐ δυναμένων ἡμῶν ἐπ' ἀπειρον τέμνειν, καὶ ἐκ τούτου πιστώσασθαι τὸ ἀκατάληκτον τῆς τομῆς, ἐξ ἀδιαίρετων ἔλεγον ὑφίστασθαι τὰ σώματα, καὶ εἰς ἀδιαίρετα διαιρεῖσθαι· πλὴν ὅτι Λεύκιππος καὶ Δημόκριτος οὐ μόνον τὴν ἀπάθειαν αἰτίαν τοῖς πρώτοις σώμασι τοῦ μὴ διαιρεῖσθαι νομίζουσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ μικρὸν καὶ τὸ ἀμερές, Ἐπίκουρος δὲ ὕστερον ἀμερῆ οὐχ ἡγεῖται, ἄτομα δὲ αὐτὰ διὰ τὴν ἀπάθειαν εἶναι φησιν. Καὶ πολλαχοῦ μὲν τὴν Δημοκρίτου δόξαν καὶ Λευκίππου ὁ Ἀριστοτέλης διήλεγξεν, καὶ δι' ἐκείνους ἴσως τοὺς ἐλέγχους πρὸς τὸ ἀμερές ἐνισταμένους ὁ Ἐπίκουρος ὕστερον γενόμενος, συμπαδῶν δὲ τῇ Δημοκρίτου καὶ

⁸ V rkp.: Id.

⁹ V rkp.: δὲ

¹⁰ V rkp.: τῶνδε

Λευκίππου δόξη περί τῶν πρώτων σωμάτων, ἀπαθῆ μὲν ἐφύλαξεν αὐτὰ

[¹² Simplicius, n.p.m., str. 405 /a 7–8/ /= CAG X, str. 925, 10–21/. tisti pa, ki so se odpovedali delitvi v neskončnost, češ da nismo zmožni razkosavati v neskončnost ter s tem dokazovati nenehnost razkosavanja, so trdili, da so telesa sestavljena iz nedeljivih enot in da se razstavljajo na nedeljive enote; samo da Levkipos in Demokritos ne sodita, da je vzrok nedeljivosti prvotnih teles zgolj nespremenljivost, temveč tudi njihova neznatnost in nesestavljenost, Epikur pa si jih pozneje ne zamišlja kot nesestavljena, temveč trdi, da so nedeljiva zaradi svoje nespremenljivosti oz. neobčutljivosti /apátheia/. Pa tudi Aristoteles je ob različnih priložnostih ovrgel Demokritov in Levkipov nazor, tako da je Epikur, ki je živel pozneje, bržčas zaradi njegovih dokazov proti nesestavljenosti sicer simpatiziral z Demokritovim in Levkipovim nazorom o prvotnih telesih, zagovarjal pa je njihovo nespremenljivost oz. neobčutljivost . . . /DK 67 A 13/.]

[¹³ Aristot. *De gener. et corrupt.* I, 2. Αἴτιον δὲ τοῦ ἐπ' ἔλαττον δύνασθαι τὰ ὁμολογούμενα συνορᾶν, ἢ ἀπειρία. Διὸ, ὅσοι συνωκῆκασι μᾶλλον ἐν τοῖς φυσικοῖς, μᾶλλον δύνανται ὑποτίθεσθαι τοιαύτας ἀρχάς, αἱ ἐπιπολὺ δύνανται συνείρειν. Οἱ δ' ἐκ τῶν πολλῶν λόγων ἀθεωρητοὶ τῶν ὑπαρχόντων ὄντες, πρὸς ὀλίγα ἐπιβλέψαντες, ἀποφαίνονται ῥᾶσον. Ἴδοι δ' ἂν τις καὶ ἐκ τούτων, ὅσον διαφέρουσιν οἱ φυσικῶς καὶ λογικῶς σκοποῦντες. Περὶ γὰρ τοῦ ἄτομα εἶναι μεγέθη οἱ μὲν φασιν, ὅτι τὸ αὐτοτρίγωνον πολλὰ ἔσται. Δημόκριτος δ' ἂν φανείη οἰκείους καὶ φυσικοῖς λόγοις πεπεῖσθαι.]

[¹³ Aristoteles, *De generatione et corruptione*, I, 2 /316a 5–14/. Razlog za to, da je mogoče v manjši meri pregledati soglasnost sprejete teze, je neizkušenos. Zato pa morajo tisti, ki so bolj doma v naravoslovju, prej postaviti takšna načela, ki so zmožna povezati mnogo stvari. Tisti pa, ki zaradi vrste razlogov niso sposobni proučevati obstoječega, se laže izrazijo, če so pregledali le malo stvari. Celo iz tega bi lahko videli, koliko se razlikujejo tisti, ki proučujejo naravoslovno, in tisti, ki proučujejo dialektično /logikōs/. O tem, ali bivajo nedeljive velikosti, nekateri namreč trdijo, da bo trikotnik po sebi bival kot množvo. Utegnilo pa bi se pokazati, da so Demokrita vodili bolj primerni in naravni razlogi.]

[¹⁴ Diogen. Laert. IX, 7, 8. [§ 40.] Ἀριστόξενος δ' ἐν τοῖς ἱστορικοῖς ὑπομνήμασί φησι, Πλάτωνα θελήσαι συμφλέξει τὰ Δημοκρίτου συγγράμματα ὅποσα ἠδυνήθη συναγαγεῖν, Ἀμύκλαν δὲ καὶ Κλεινίαν τοὺς Πυθαγορικοὺς κωλύσαι αὐτὸν, ὡς οὐδὲν ὄφελος· παρὰ πολλοῖς γὰρ εἶναι [τὰ] βιβλία ἤδη. Καὶ δῆλον δὲ πάντων γὰρ σχεδὸν τῶν ἀρχαίων μεμνημένος ὁ Πλάτων, οὐδαμοῦ Δημοκρίτου διαμνημονεύει, ἀλλ' οὐδὲ ἔνθα ἀντειπεῖν τι αὐτῷ δέοι· δῆλον εἰδῶς ὡς πρὸς τὸν ἄριστον οὕτω τῶν φιλοσόφων ἔσειτο.]

[¹⁴ Diogenes Laertios, IX, pogl. 7, /odsek 8/, /§ 40/. Aristoksenos pa v svojih Zgodovinskih spominskih zapisih trdi, da je Platon hotel sežgati vse Demokritove spise, ki bi jih lahko zbral, toda pitagorejca Amiklas in

Kleinias sta ga od tega odvrnila, češ da je to brez haska: marsikdo že ima njegove knjige. Sicer pa je to očitno: čeprav govori Platon skoraj o vseh starih, nikjer ne omenja Demokrita, niti tam ne, kjer bi mu morda moral ugovarjati; jasno je, da je vedel, da bi se tako lahko obrnil proti najboljšemu filozofu.]

[[32]]

O razliki med demokritsko in epikurejsko fiziko v posameznem.

PRVO POGlavJE

Deklinacija atoma od ravne črte.

5

¹ Stob. *Eclog. phys.* I. p. 33. Ἐπίκουρος κινεῖσθαι δὲ τὰ ἄτομα τότε μὲν¹ κατὰ στάδμην, τότε δὲ κατὰ παρέγκλισιν, τὰ δὲ ἄνω κινούμενα κατὰ πληγὴν καὶ ὑπὸ παλμόν. Cf. Cic. *de Fin.* I, 6. (Plutarh.) *de plac. philosoph.* p. 249. Stob. I. c. p. 40.

[¹ Stobaios, *Eclogarum physicarum*, I, str. 33 /= *Aetios* I, 2, 15/. Epikur: . . . atomi pa se gibljejo zdaj po svinčnici, zdaj pa po odklonu . . . navzgor gibajoči pa zaradi sunka in nihanja. Prim. Ciceron, *De finibus bonorum et malorum*, I, 6 /, 18–19/. (Plutarh.)² *De placitis philosophorum*, II, / str. 249 /= *Aetios* I, 12, 5/. Stobaios, n.n.m., str. 40 /= *Aetios* I 23, 4/.]

² Cic. *de Nat. Deor.* I, 26. . . . quid est in Physicis Epicuri non a Demokrito? nam etsi quaedam *commutavit*, ut, quod paullo ante de *inclinatione atomorum* dixi, . . .

[² Ciceron, *De natura deorum*, I, 26 /, 73/. Kaj je v Epikurovi fiziki, kar ni Demokritovega? Kajti četudi je nekatere stvari *spremenil*, kakor to, kar sem maloprej dejal o *sklanjanju atomov* /*inclinatione atomorum*/, . . .]

³ Cic. *de Fin.* I, 6. . . . censet (sc. Epicurus) enim, eadem illa individua et solida corpora ferri suo deorsum pondere ad lineam; hunc naturalem esse

[[34]]

¹ V rkp.: τότε μὲν

² V prepisu brez oklepaja

omnium corporum motum. Deinde ibidem *homo acutus*, quum illud occurreret, si omnia deorsum e regione ferrentur et, ut dixi, ad lineam, nunquam fore, ut atomus altera alteram posset attingere, itaque attulit rem commentitiam; declinare dixit atomum perpauillum (quo nihil posset fieri minus), ita

5 effici complexiones et copulationes et adhaesitationes atomorum inter se, ex quo efficeretur mundus omnesque partes mundi, quaeque in eo essent.

[³ Ciceron, *De finibus bonorum et malorum*, I, 6 /, 18–19/. . . . trdi namreč (se pravi, Epikur), da ravno ta nedeljiva in trdna telesa žene navzdol v ravni črti njihova teža /*pondus*/; to naj bi bilo naravno gibanje vseh teles. Ko pa je nato pri tem opazil, da če bi se vsa gibala od zgoraj navzdol, in sicer, kakor je sam rekel, v ravni črti, se ne bi nikoli pripetilo, da bi en atom mogel zadeti drugega, si je ta *ostroumni človek* pomagal tako, da si je tole izmislil: rekel je, da se atomi komaj kaj odklanjajo (tako malo, da nič ne bi moglo biti manjšega) in da tako pride do povezovanj in spajanj in

15 sprijemanja atomov med seboj, kar bi zgradilo svet in vse dele sveta, kolikor jih je na njem.]

⁴ Cic. *de Nat. Deor.* I, 25. . . . Epicurus, quum videret, si atomi ferrentur in locum inferiorem suopte pondere, nihil fore in nostra potestate, quod esset earum motus certus et necessarius, invenit, quo modo necessitatem effugeret, quod videlicet Democritum fugerat; ait, atomum, quum pondere et gravitate directo deorsum feratur, declinare paululum. Hoc dicere, turpius est, quam illud, quod vult, non posse defendere. Cf. Cic. *de Fat.* 10.

20

[⁴ Ciceron, *De natura deorum*, I, 25 /, 69–70/. Ko je Epikur videl, da nič ne bi bilo v naši moči, če bi atome njihova lastna teža gnala navzdol, ker bi bilo njihovo gibanje določeno in nujno, je odkril način, kako ubežati nujnosti, česar Demokrit očitno ni opazil; pravi, da se atom za malenkost odklanja, dasi ga masa in teža /*pondus*, *gravitas*/ ženeta naravnost navzdol. To trditi je slabše, kakor ne biti zmožen zagovarjati tistega, kar hoče. Prim. Ciceron, *De fato*, 10 /, 22/.]

25

⁵ Bayle *Dict. hist. v. Épicure.*

30

[⁵ Bayle, *Dictionnaire historique et critique*, geslo Epikur.]

⁶ Schaubach. »O Epikurovih astronomskih pojmih«, v: Archiv für Philologie und Pädagogik, izd. Seebode, Jahn in Klotz, letn. V, zv. IV [1839,] str. 549.

35

⁷ Lucret. *De rer. nat.* II, 251 sqq.

Denique si semper motus connectitur omnis,
Et vetere exoritur semper novus ordine certo

.....
.....

40

Unde est haec, inquam, fatis avolsa voluntas?

[⁷ Lucretius, *De rerum natura*, II, 251–252; 256.

Slednjič, če vsako gibanje je zmeraj le člen v verigi,

³ V prepisu: voluntas.

str. 1091 /A–B/. Podobni pa so namreč tudi Epikurovi nazori, ki pravi, da narava dobrega /agathón/ izvira iz ogibanja slabemu.]

²²⁾ Clem. Alex. *Strom.* II, p. 415. 'Ο δὲ Ἐπίκουρος καὶ τὴν τῆς ἀλγηδόνος ὑπεξαίρεσιν ἡδονὴν εἶναι.

[²²⁾ Clemens Alexandrinus, *Stromatum*, II, str. 415 / = II, 21, 127, 2/. 5
Epikur pa /trdi/, da je užitek /hēdoné/ tudi odstranitev bolečine.]

²³⁾ Senec. *de benef.* IV, p. 699. Itaque non dat deus beneficia, sed securus et negligens nostri, aversus a mundo; nec magis illum beneficia, quam injuria tangunt.

[²³⁾ Seneca, *De beneficiis*, IV, /zv. II/, str. 699 /, 4, 1/ Potemtakem bog ne izkazuje dobrih dejanj, temveč je brez skrbi, nebrizen do nas, obrnjen stran od sveta; dobra dela ga ne zadevajo nič bolj kakor krivice.] 10

[38] ²⁴⁾ Cic. *de Nat. Deor.* I, 24. ...ita enim dicebas, non corpus esse in deo, sed quasi corpus, nec sanguinem, sed quasi sanguinem.

[²⁴⁾ Ciceron, *De natura deorum*, I, 24 /, 68/. ... tako si namreč rekel, da bog nima telesa, temveč kvazi-telo, niti krvi, temveč kvazi-kri.] 15

²⁵⁾ Cic. *de Nat. Deor.* I, 38. ... Quem cibum igitur, aut quas potiones, aut quas vocum aut florum varietates, aut quos tactus, quos odores adhibebis ad Deos, ut eos perfundas voluptatibus? ... 39. ... Quid est enim, cur Deos ab hominibus colendos dicas, quum Dii non modo homines non colant, sed omnino nihil curent, nihil agant? At est eorum eximia quaedam praestansque natura, ut ea debeat ipsa per se ad se colendam elicere sapientem. An quidquam eximium potest esse in ea natura, quae, sua voluptate laetans, nihil nec actura sit unquam, neque agat, neque egerit? 20

[²⁵⁾ Ciceron, *De natura deorum*, I, 38 / = I, 40, 112/. ... Katero hrano torej ali katere pijače ali katere raznoterosti glasov ali rož ali katera čustva ali katere volje boš prisodil bogovom, da jih boš obsul z nasladami ... 39 / = 41, 115–116/ ... Kaj je namreč tisto, zaradi česar, praviš, ljudje morajo častiti bogove, ko pa se bogovi ne le ne ukvarjajo z ljudmi, temveč se sploh ne zmenijo zanje, nič ne delajo. Vendar pa je njihova narava v nečem tako izjemna in izvrstna, da mora sama po sebi /ipsa per se/ zapeljati modreca k temu, da jo časti. Ali je lahko sploh kaj izjemnega v tisti naravi, ki, veseleč se svojega uživanja, nikoli ne bo delala, niti ne dela, niti ni nič naredila?] 25

²⁶⁾ Plutarch. *de eo, quod sec. Epicur. non beate vivi poss.* p. [1100–]1101. 'Ο λόγος αὐτῶν φόβον ἀφαιρεί καὶ δεισιδαιμονίαν, εὐφροσύνην δὲ καὶ χαρὰν ἀπὸ τῶν θεῶν οὐκ ἐνδίδωσιν· ἀλλ' οὕτως ἔχειν ποιεῖ πρὸς αὐτοὺς τῶν¹²⁾ μὴ ταραττεσθαι, μηδὲ χαίρειν, ὡς πρὸς τοὺς ὑρκανοὺς ἰχθύς ἔχομεν, οὔτε χρηστὸν οὐδὲν οὔτε φαῦλον ἀπ' αὐτῶν προσδοκῶντες. 35

[²⁶⁾ Plutarh, *De eo, quod secundum Epicurum non beate vivi possit*, str. /1100 E-/1101 /A/.../ Da njihova teorija odpravi sicer nekaj strahu in praznoverja, ne dopušča pa, da bi nam bogovi dali veselje in radost; namesto tega zahteva, da je naš odnos do bogov: ne vznemirjati se niti se veseliti 40

¹²⁾ V prepisu: τὸ

¹³⁾ Marxova opomba.

/tj. biti brez odnosa/¹³⁾, torej enak odnos, kakršnega imamo do hirkanskih rib, od katerih ne pričakujemo niti kaj vrlega niti kaj malovrednega.]

²⁷⁾ Aristot. *de coel.* II, 12. Τῶ δὲ ὡς ἄριστα ἔχοντι οὐδὲν δεῖ πράξεως· ἔστι γὰρ αὐτὸ τὸ οὐ ἔνεκα.

5 [27) Aristoteles, *De coelo*, II, 12 / = 292b 4–6/. Tistemu, ki se ima kolikor mogoče res dobro, ni potrebno delovanje /práxis/.]

²⁸⁾ Lucret. *De rer. nat.* II, 221 sqq.

[39]

Quod nisi declinare solerent (sc. atomi):¹⁴⁾ ...

Nec foret offensus natus, nec plaga creata

Principiis, ita nil unquam [natural] creasset.

[²⁸⁾ Lucretius, *De rerum natura*, II, 221 nsl. /223–5/.]

Če pa ne bi bil odklon (namreč atomov): ...

ne bi srečevanj bilo ne sunkov med njimi vzajemnih, nikdar ničesar le-tu ustvarila ne bi narava.]

15 ²⁹⁾ Lucret. *De rer. nat.* II, 284 sqq.

Quare in seminibus quoque [idem] fateare necesse est

Esse aliam praeter plagas et pondera causam

Motibus, unde haec est olleis¹⁵⁾ innata potestas.

..... ne plageis omnia fiant

20 Externa quasi vi, sed ne mens ipsa necessum¹⁶⁾

Intestinum habeat cunctis¹⁷⁾ in rebus agendis,

Et, devicta quasi, cogatur ferre patique:

Id facit exiguum clinamen principiorum.

[²⁹⁾ Lucretius, *De rerum natura*, II, 284 /-286/ /, 288/ nsl.]

Isto priznati je treba ti tudi, kar tiče atome:

mimo udarcev in teže je tretji še vzrok njih gibanju, tisti, v katerem izvor je moči, ki je njim prirojena..

... da vse bi nastalo po udarih,

30 kakor po sili zunanji: kar brani, da um v nas samih

notranjih nima ovir pred vsem, kar snuje in kuje,

ter ne živi kot zvezana žrtev pod večnim pritiskom:

temu pa izvor je neznatni odklon semen prvobitnih

/clinamen principiorum/.]

35 ³⁰⁾ Aristot. *de coel.* I, 7. Εἰ δὲ μὴ συνεχὲς τὸ πᾶν, ἀλλ', ὥσπερ λέγει Δημόκριτος καὶ Λεύκιππος, διωρισμένα τῶ κενῶ, μίαν ἀναγκαῖον πάντων εἶναι τὴν κίνησιν· τὴν δὲ φύσιν αὐτῶν εἶναι μίαν, ὥσπερ ἄν, εἰ χρυσὸς ἕκαστον εἴη κερωρισμένος.

[³⁰⁾ Aristoteles, *De coelo*, I, 7 / = 275b 29–276a 1/. Če pa veselje ni povezano, temveč kakor trdita Levkipos in Demokritos, ločeno s praznim, je gibanje vsega nujno enotno; njihova narava je namreč enotna, kakor če bi bil vsak zase, kot zlato, ki je razkosano /DK 67 A 19/.]

¹⁴⁾ V prepisu: ... quod do atomi):

¹⁵⁾ V prepisu: ollei

¹⁶⁾ V prepisu: recessum

¹⁷⁾ V prepisu: junctis

[40] ³¹⁾ Aristot. *de coel.* III, 2. Διὸ καὶ Λευκίπῳ καὶ Δημοκρίτῳ, τοῖς λέγουσιν αἰεὶ κινεῖσθαι τὰ πρῶτα σώματα ἐν τῷ κενῷ καὶ τῷ ἀπείρῳ, λεκτέον, τίνα κίνησιν καὶ τίς ἢ κατὰ φύσιν αὐτῶν κινήσις. Εἰ γὰρ ἄλλο ὑπ' ἄλλου κινεῖται βία τῶν στοιχείων, ἀλλὰ καὶ κατὰ φύσιν ἀνάγκη τινὰ εἶναι κίνησιν ἐκάστου, παρ' ἣν ἡ βίαιός ἐστι· καὶ δεῖ τὴν πρώτην κινουῦσαν, μὴ βία κινεῖν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν· εἰς ἀπειρον γὰρ εἰσιν, εἰ μὴ τι ἔσται κατὰ φύσιν κινουῦν πρῶτον, ἀλλ' αἰεὶ τὸ πρότερον βία κινούμενον κινήσει.

[³²⁾ Aristoteles, *De coelo*, III, 2 / = 300b 8–16/. Zato pa bi Levkipos in Demokritos, ko že trdita, da se prvotna telesa vedno gibljejo v praznem in neskončnem, morala tudi povedati, katero gibanje in kaj je njihovo naravno gibanje /DK 67 A 16/. Če se namreč elementi nasilno gibljejo drug zaradi drugega, tedaj nujno obstaja tudi neko naravno gibanje vsakega zase, poleg katerega je še nasilno; prvo gibanje, ki giblje, pa ne sme gibati s silo, temveč naravno; pride namreč do progresja v neskončnost, če ne obstaja nekaj po naravi prvotno gibajočega, temveč vedno giblje tisto, kar je bilo poprej s silo pognano v gibanje.]

[³²⁾ Diog. Laert. X, 150: »ἄσα τῶν ζώων μὴ ἡδύνατο συνδήκας ποιεῖσθαι τὰς ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν ἄλληλα. μηδὲ βλάπτεσθαι πρὸς ταῦτα οὐδὲν ἔστιν οὐδὲ δίκαιον, οὐδὲ ἀδικον. ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν ἐθνῶν ἄσα μὴ ἡδύνατο, ἢ μὴ ἐβούλετο τὰς συνδήκας ποιεῖσθαι, τὰς ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν ἀλλήλους, μηδὲ βλάπτεσθαι. οὐκ ἦν τὶ καθ' ἑαυτὸ δικαιούσῃ, ἀλλ' ἢ ἐν ταῖς μετ' ἀλλήλων συστροφαῖς, καθ' ὁμιλίας δὴ ποτε ἔδει τόπους συνδήκην τινὰ ποιεῖσθαι ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν, ἢ βλάπτεσθαι.«

[³²⁾ Diogenes Laertios, X, 150: »Vsem tistim živim bitjem, ki niso mogla skleniti *pogodb* o tem, da ne škodujejo drugemu pa tudi da si ne pustijo škodovati, *ni nič niti pravičnega niti krivičnega*. Isto velja tudi za tista ljudstva, ki se niso mogla ali niso hotela dogovoriti o tem, da ne škodujejo drugim in si ne pustijo škodovati. Pravičnost ni bila nikdar stvar na sebi, temveč nekak dogovor o tem, da drug drugemu niti ne škodujemo, niti si ne pustimo škodovati, ki izhaja iz medsebojnega obdčevanja na vseh področjih kakršne koli že velikosti.«]

[41]

DRUGO POGlavJE

Kvalitete atoma.

¹⁾ Diogen. Laert. X, 54. Ποιότης γὰρ πᾶσα μεταβάλλει· αἰ δὲ ἄτομοι οὐδὲν μεταβάλλουσιν.

18–33 (: ³²⁾ Diog. Laert. → ³³⁾ :)Lucret. *de rer. nat.* II, 861 sqq.

Omnia sint a principiis sejuncta, necesse est,
Immortalia si volumus subjungere rebus
Fundamenta, quibus nitatur summa salutis.

5 ^{[1)} Diogenes Laertios, X, 54. Vsaka kakovost se namreč spreminja; atomi pa se v ničemer ne spreminjajo.

Lucretius, *De rerum natura*, II, 861 nsl.

10 Nujno je treba ločiti /sc. žutno zaznavne kvalitete/
strogo od semen prabitnih /a principiis/
ako želimo postaviti svet na temelje večne,
kjer oporo bo varno imela celota življenja.]

²⁾ (Plutarch.) *De plac. philosoph.* [I, 235–236.]

15 Ἐπίκουρος ἔφη συμβεβηκέναι τοῖς σώμασι τρία ταῦτα· σχῆμα, μέγεθος, βάρος. Δημοκρίτος μὲν γὰρ δύο· μέγεθος καὶ σχῆμα· ὁ δ' Ἐπίκουρος τούτοις καὶ τρίτον τὸ βάρος ἐπέθηκεν· ἀνάγκη γὰρ κινεῖσθαι τὰ σώματα τῇ τοῦ βάρους πληγῇ. Cf. Sext. *Empir. adv. Math.* p. 420.

[²⁾ (Plutarh) *De placitis philosophorum* II, str. 235–36 = *Aetios* I, 3, 18/. Epikur ... je trdil ... da telesom /sómata/ pripada tole troje: oblika, velikost, teža. Demokrit /je/ namreč /navajal/ dvoje: velikost in obliko; Epikur pa je k temu kot tretje dodal še težo; saj se telesa nujno gibajo s pospeškom /plegé/ teže. Prim. Sextus Empiricus, *Adversus mathematicos*, str. 420 / = X, 240/.]

³⁾ Euseb. *Praepar. evang.* XIV, p. 749.^{[3)} Eusebius, *Praeparatio evangelica*, XIV, str. 749 / = XIV, 14, 5/.]

25 ⁴⁾ Simplic. l. c. p. 362. τὴν διαφορὰν αὐτῶν (sc. ἀτόμων) κατὰ μέγεθος καὶ σχῆμα τιθεῖς (sc. Δημοκρίτος).

[⁴⁾ Simplicius, n.n.m., str. 362 / = CAG¹ IX, str. 462, 12–13/ ... pri čemer njihovo /sc. atomov / razliko /diaphorá/ postavlja /sc. Demokritos/ glede na velikost in obliko.]

30 ⁵⁾ Philopon. *ibid.* μίαν μέντοι κοινὴν φύσιν ὑποτίθησιν (sc. Δημοκρίτος) σώματος τοῖς σχήμασι πᾶσι· τούτου δὲ μόρια² εἶναι τὰς ἀτόμους μεγέθει καὶ σχήματι διαφερούσας ἀλλήλων· οὐ μόνον γὰρ ἄλλο καὶ ἄλλο σχῆμα ἔχουσιν, ἀλλ' [εἰσὶν] αὐτῶν αἰ μὲν μείζους, αἰ δὲ ἐλάττους.

35 [⁵⁾ Philoponos, *isto* / = CAG XVI, str. 398, 13–16/. ... in sicer postavlja v osnovo (sc. Demokritos) vsem oblikam enotno skupno naravo /phýsis/ telesa; deli telesnega pa so atomi, ki se drug od drugega razlikujejo po velikosti in obliki; nimajo pa le zmeraj drugačne oblike, temveč /so/ nekateri med njimi večji, drugi pa manjši.]

40 ⁶⁾ Aristot. *De gen. et corrupt.* I, 8. καίτοι βαρύτερόν (sc. ἄτομον) γὰρ κατὰ τὴν ὑπεροχὴν φησὶν εἶναι.

[⁶⁾ Aristoteles, *De generatione et corruptione*, I, 8 / = 326a 9/. Vendar pa trdi, da je (namreč atom) težji glede na presežek velikosti /hyperoché/ /DK 68 A 60/.]

¹ Commentaria in Aristotelem Graeca² V prepisu: μόρια

⁷⁾ Aristot. *De coel.* I, 7. τούτων δὲ, καθάπερ λέγομεν, ἀναγκαῖον εἶναι τὴν αὐτὴν³ κίνησιν Ὡστε οὔτε κούφον ἀπλῶς οὐδὲν ἔσται τῶν σωμάτων, εἰ πάντ' ἔχει βάρους· εἰ δὲ κούφότητα, οὐδὲν βαρὺ· Ἐτι, εἰ βάρους ἔχει ἢ κούφότητα, ἔσται ἢ ἔσχατόν τι τοῦ παντός, ἢ μέσον
 [7] Aristoteles, *De coelo*, I, 7 / = 276a 1–2, 4–7/. Njihovo gibanje /kínēsis/ pa je nujno, kot pravimo, isto ... Tako da nobeno telo ne bo niti absolutno /haplós/ lahko, če imajo vsa teža; če pa imajo lahkost, nobeno težko. In dalje, če ima telo teža ali lahkost, bo ali nekje na skrajnem delu vesolja ali v središču ...]

⁸⁾ Ritter *Geschichte d. alt. Philosophie*. I, str. 586. op. 2.

[8] Ritter, *Geschichte der alten Philosophie*. 1. del, str. 568, op. 2. /druga popravljen izdaja, 1836, str. 602, op. 2./

⁹⁾ Aristot. *Metaphys.* VII (VIII), 2. Δημόκριτος μὲν οὖν τρεῖς διαφορὰς εἴκειν οἰομένῳ εἶναι. Τὸ μὲν γὰρ ὑποκείμενον σῶμα τὴν ὕλην ἓν καὶ τὸ αὐτὸ, διαφέρειν δὲ ἢ ῥυσμῶ, ὃ ἔστι σχῆμα, ἢ τροπῇ, ὃ ἔστι θέσις, ἢ διαδιγῆ, ὃ ἔστι τάξις.

[9] Aristoteles, *Metaphysica*, VII (VIII), 2 / = 1042b 11–15/. Videti pa je tedaj, da je Demokritos domneval, da so tri razlike. Tisto, kar je pod telesom, je namreč po materiji eno in isto, razlikuje pa se ali po liku /rhysmós/, kar pomeni podoba /schēma/, po obratu /tropé/, kar pomeni položaj /thésis/, ali po medsebojnem stiku /diathigé/, kar pomeni razporeditev /táksis/.]

[43]

¹⁰⁾ Aristot. *Metaphys.* I, 4. Λεύκιππος δὲ καὶ ὁ ἑταῖρος αὐτοῦ Δημόκριτος στοιχεῖα μὲν τὸ πλήρες καὶ τὸ κενὸν εἶναι φασί, λέγοντες οἶον, τὸ μὲν ὄν, τὸ δὲ μὴ ὄν· τούτων δὲ τὸ πλήρες καὶ τὸ στερεὸν τὸ ὄν, τὸ δὲ κενὸν γέ καὶ τὸ μανὸν τὸ μὴ ὄν. Διὸ καὶ οὐδὲν μᾶλλον τὸ ὄν τοῦ μὴ ὄντος εἶναι φασί, ὅτι οὐδὲ τὸ κενὸν τοῦ σώματος. Αἴτια δὲ τῶν ὄντων αὐτὰ, ὡς ὕλην. Καὶ καθάπερ οἱ ἐν ποιούντες τὴν ὑποκειμένην οὐσίαν, τὰ ἄλλα τοῖς πάθεσιν αὐτῆς γεννώσι, τὸ μανὸν καὶ τὸ πυκνὸν ἀρχὰς τιθέμενοι τῶν παθημάτων· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οὗτοι τὰς διαφορὰς αἰτίας τῶν ἄλλων εἶναι φασί. Ταύτας μέντοι τρεῖς εἶναι λέγουσι· σχῆμά τε καὶ τάξιν καὶ θέσιν. Διαφέρειν γὰρ φασί τὸ ὄν ῥυσμῶ καὶ διαδιγῆ καὶ τροπῇ μόνον· τούτων δὲ ὁ μὲν ῥυσμὸς σχῆμά ἐστιν, ἢ δὲ διαδιγῆ τάξις, ἢ δὲ τροπῆ θέσις. Διαφέρει γὰρ τὸ μὲν [A] τοῦ N σχήματι, τὸ δὲ AN τοῦ NA τάξει, τὸ δὲ Z τοῦ N θέσει.

[10] Aristoteles, *Metaphysica*, I, 4 / = 985b 4–19/. Levkipos in njegov učenc Demokritos trdita, da sta namreč elementa /stoicheia/ polno in prazno, in pravita, da je eno bivajoče, drugo pa nebivajoče; od tega pa je polno in trdno /stereón/ bivajoče, prazno in redko pa nebivajoče. Zato pa tudi trdita, da bivajoče nič bolj ne biva kakor nebivajoče, saj tudi prazno prav tako biva kakor telo. To sta vzroka bivajočega kot materije. In kakor tisti, ki bitnost, ki je podlaga, določijo kot enotno, druga pa naj bi nastala z njenimi afekcijami /páthē/, s tem da rahlo in gosto postavljajo kot počela

³ V prepisu: αὐτῶν

afekcij; na isti način tudi tadva /namreč Levkipos in Demokritos/ trdita, da so te razlike vzroki za drugo. Teh pa je, trdita, troje: oblika pa razvrstitev in položaj. Trdita namreč, da se bivajoče razlikuje zgolj po podobi, medsebojnem stiku in obratu. Pri tem je podoba oblika, stik razvrstitev, obrat pa lega. /A/ se namreč razlikuje od N po obliki, AN od NA po razvrstitvi, Z od N po legi /DK 67 A 6/.]

¹¹⁾ Diogen. Laert. X, 44. μηδὲ ποιότητά τινα περὶ τὰς ἀτόμους εἶναι, πλὴν σχήματος καὶ μεγέθους καὶ βάρους· Πᾶν τε μέγεθος μὴ εἶναι περὶ αὐτὰς· οὐδέποτε γοῦν ἄτομος ὠφθῆ αἰσθήσει.

[11] Diogenes Laertios, X, 44. ... v atomih pa tudi ni nobene kvalitete, razen oblike ter velikosti in teže; ... pa tudi nobene velikosti nimajo, kajti atom še nikoli ni bil dojet s čutom vida.]

¹²⁾ Id. X, 56. Πᾶν δὲ μέγεθος ἐνυπάρχον οὔτε χρήσιμόν ἐστι πρὸς τὰς τῶν ποιότητων διαφορὰς, ἀφίχθαί [τε] ἀμέλει καὶ πρὸς ἡμᾶς ὄρατὰς ἀτόμους· ὁ οὐ θεωρεῖται γινόμενον, οὐδ' ὅπως ἂν γένοιτο ὄρατῆ ἄτομος, ἐστὶν ἐπινοῆσαι.

[12] Isti, X, 56. Vsaka obstoječa velikost pa tudi ni koristna za /razlago/ razlike kvalitet, pa tudi do nas bi gotovo dospeli vidni atomi; ne opaža pa se, da bi se to dogajalo, niti si ni mogoče predstavljati, kako bi atom mogel postati viden.]

¹³⁾ Id. X, 55. Ἄλλὰ μηδὲ δεῖ νομίζειν, πᾶν μέγεθος ἐν ταῖς ἀτόμοις ὑπάρχειν παραλλαγὰς δὲ τινὰς μεγεθῶν νομιστέον εἶναι.

[13] Isti, X, 55. ... Toda niti s tem ne smemo računati, da pri atomih nastopa vsaka in vsakršna velikost. ... treba pa je domnevati, da obstajajo nekateri razlike /parallagás/ velikosti.]

¹⁴⁾ Id. X, 59. Ἐπεὶπερ καὶ ὅτι μέγεθος ἔχει ἢ ἄτομος κατὰ τὴν ἐνταῦθα ἀναλογίαν κατηγορήσαμεν, μικρόν τι μόνον, μακρὸν ἐκβάλλοντες.

[14] Isti, X, 59. Ker pa smo na podlagi analogije čutnega zaznavanja tudi pokazali, da ima atom velikost, če da neko majhno, izključujemo veliko.]

¹⁵⁾ Cf. Id. X, 58. Stob. *Eclog. phys.* I, p. 27.

[15] Prim. isti, X, 58. Stobaios, *Eclogarum physicarum*, I, str. 27 / = Aetios I, 3, 18/.]

¹⁶⁾ Epicuri *fragm.* (de nat. II et XI) coll. a Rosinio, ed. Orelli p. 26.

[16] Epicurus, *Fragmenta (De natura, II et XI)*, zbral Rossinius, izd. Orelli, str. 26.]

¹⁷⁾ Euseb. *Praepar. evang.* XIV, p. 773. (ed. Paris.) τοσοῦτον δὲ διεφώνησαν, ὅσον ὁ (sc. Ἐπίκουρος) μὲν ἐλαχίστας πάσας καὶ διὰ τοῦτο ἀνεπαισθήτους, ὁ δὲ Δημόκριτος καὶ μεγίστας εἶναι τινὰς ἀτόμους ὑπέλαβεν.

[17] Eusebius, *Praeparatio evangelica*, XIV, str. 773 /pariška izd. // = XIV, 23, 3 VI/. Toliko pa nista soglašala, kolikor je eden (namreč Epikuros) domneval, da so namreč atomi izredno drobni /elákhista/ ter zaradi tega

⁴ V prepisu: 49

čutno nezaznavni /anepaísthētoi/, Demokritos pa, da so nekateri atomi tudi zelo veliki /mégistai/ /DK 68 A 43/.]

¹⁸⁾ Stob. *Eclog. phys.* I, 17. Δημόκριτος γέ φησι δυνατόν εἶναι κοσμοαίαν⁵ ὑπάρχειν ἄτομον. Cf. (Plutarch.) *De placit. philosoph.* I, p. 235 sq.

[¹⁸⁾ Stobaios, *Eclogarum physicarum*, I, 17 / = *Aetios* I, 12, 6/. Demokritos pa trdi ... da je mogoče, da obstaja atom velik kakor svet /DK 68 A 47/. Prim. (Plutarh) *De placitis philosophorum*, I, str. 235 sl. / = *Aetios* I, 3, 18/.]

¹⁹⁾ Aristot. *De gener. et corrupt.* I, 8. ἀόρατα διὰ μικρότητα τῶν ὄγκων.

[45] [¹⁹⁾ Aristoteles, *De generatione et corruptione*, I, 8 / = 325 a 30/ /.../ 10 nevidni zaradi neznatnosti obsega.]

²⁰⁾ Euseb. *Praepar. evang.* XIV, p. 794. Δημόκριτος ἀρχὰς τῶν ὄντων σώματα ἄτομα λόγῳ θεωρητά. Cf. (Plutarch.) *De plac. philos.* I, p. 235 sq.

[²⁰⁾ Eusebius, *Praeparatio evangelica*, XIV, str. 794 / = XIV, 14, 5/ Demokritos: ... principi bivajočega so nedeljiva, umsko λόγος/ ugledljiva telesa. Prim. (Plutarh) *De placitis philosophorum*, I, str. 325 nsl. / = *Aetios* I, 3, 18/.]

²¹⁾ Diogen. Laert. X, 54. Καὶ μὴν καὶ τὰς ἀτόμους, νομιστέον, μηδεμίαν ποιότητα τῶν φαινομένων προσφέρεισθαι, πλὴν σχήματος καὶ βάρους καὶ μεγέθους, καὶ ὅσα ἐξ ἀνάγκης σχήματος συμφυῆ ἔστιν. Cf. § 44.

[²¹⁾ Diogenes Laertios, X, 54. Torej je treba domnevati, da atomom ne pripada nobena kvaliteta fenomenov, razen oblike, teže in velikosti ter tega, kar je nujno zraslo z obliko. Prim. § 44.]

²²⁾ Id. X, 42. Πρὸς τε τούτοις τὰ ἄτομα ἀπερίληπτά 25 ἔστι ταῖς διαφοραῖς τῶν σχημάτων⁶.

[²²⁾ Isti, X, 42. ... Poleg tega imajo atomi ... nedojemljivo /aperilēptoi/ veliko različnih oblik.]

²³⁾ Id. *ib.* ταῖς δὲ διαφοραῖς οὐχ ἀπλῶς ἄπειροι, ἀλλὰ μόνον 30 ἀπερίληπτοι.

[²³⁾ Isti, *isto* ... Razlik pa ni absolutno neskončno /ápeiroi/, temveč zgolj nedojemljivo /aperilēptoi/ veliko.]

²⁴⁾ Lucret. II, 513 sq.

..... fateare, necesse est.

Materiem quoque finiteis differre figureis.

Euseb. *Praepar. evang.* XIV, p. 749. Ἐπίκουρος εἶναι τὰ σχήματα αὐτῶν ἀτόμων περιληπτά, οὐκ ἄπειρα. Cf. (Plutarch.) *De plac. philosoph.* I. c.

[²⁴⁾ Lucretius, *De rerum natura*, II, 513 nsl.

..... Pač moraš priznati,

tudi da prasnov /materiem/ se loči v oblik omejenem številu. 40

⁵ V prepisu: κοσμοαίας; v iz.: κοσμοαίας

⁶ V rkp.: σωμαίων

Eusebius, *Praeparatio evangelica*, XIV, str. 749⁷ / = XIV, 14, 5/. Epikuros ... da je število oblik samih atomov dojemljivo veliko, ne neizmerno. Prim. (Plutarh.) *De placitis philosophorum*, n.n.m. / = *Aetios* I, 13, 18/.]

5 ²⁵⁾ Diogen. Laert. X, 42. Καὶ καθ' ἐκάστην δὲ σχημάτισιν ἀπλῶς ἄπειροί εἰσιν ἄτομοι 5

Lucret. *De rer. nat.* I. c. 525⁸ sqq.

..... etenim distantia quom⁹ sit

Formarum finita: necesse est, quae similes sint.

Esse infinitas, aut summam materiei

Finitam constare, id quod non esse probavi.

[²⁵⁾ Diogenes Laertios, X, 42. ... glede na vsako izoblikovanost /schēmatisis/ je atomov absolutno neskončno ... 10

Lucretius, *De rerum natura*, n.n.m., 525 nsl.

..... Dokončna /finita/ le oblik je različnost.

Nujno tedaj, da oblikam, ki vlada podobnost nad njimi,

ni ne konca ne kraja /infinitae/, če ne, bi snov kot celota

morala biti v mejah: to pa ni, kot dognal sem že zgoraj.]

20 ²⁶⁾ Aristot. *De coel.* III, 4¹⁰ ἀλλὰ μὴν οὐδ', ὡς ἕτεροί τινες λέγουσι, οἷον Λεύκιπτός τε καὶ Δημόκριτος ὁ Ἀβδηρίτης, εὐλογα τὰ συμβαίοντα καὶ πρὸς τούτους, ἐπεὶ διαφέρει τὰ σώματα σχήμασιν, ἄπειρα δὲ τὰ σχήματα, ἄπειρα καὶ τὰ ἀπλᾶ σώματά φασιν εἶναι. Ποῖον δὲ καὶ τί ἐκάστου τὸ σχῆμα τῶν στοιχείων, οὐδὲν ἐπιδιώρισαν, ἀλλὰ μόνον τῷ πυρὶ τὴν σφαίραν ἀπέδωκαν, ἀέρα δὲ καὶ τὰ ἄλλα 20

Philopon. I. c. οὐ μόνον ἄλλο καὶ ἄλλο σχῆμα ἔχουσι 25

[²⁶⁾ Aristoteles, *De coelo*, III, 4 / = 303a 3–5, 10–15/. Toda niti tako, kakor razlagajo nekateri, denimo, Levkipos in Demokritos, dogodki niso zares razumljivi ... Vrh tega pa trdijo, da so tudi enostavna telesa neštevila, ker se telesa razlikujejo po oblikah, oblik pa je neskončno. Kakšna in kātera pa je oblika vsakega posameznega elementa, sploh niso naprej določali, temveč so samo ognju prisodili kroglo, nasprotno pa zraka in druge ... /DK 67 A 15/. 30

Philoponos, n.n.m. / = CAG. XVI, str. 398, 15/. ... Nimajo zgolj zdaj táko zdaj drugačno obliko ...] 35

²⁷⁾ Lucret. *De rer. nat.* I. c. 479 sqq.

..... primordia rerum

Finita variare figurarum ratione.

Quod si non ita sit, rursum jam semina quaedam

Esse infinito debebunt¹¹ corporis auctu;

⁷ V rkp.: 349

⁸ V rkp.: 515

⁹ V rkp.: quam

¹⁰ V rkp.: IV, 3

¹¹ V rkp.: debebant

- Nam quod eadem una quojusvis in brevitae
Corporis, inter se multum variare figurae
Non possunt
..... Si forte voles variare figuras,
Addendum parteis alias erit. 5
Ergo formarum novitatem corporis augmen
Subsequitur; quare non est, ut credere possis,
Esse infiniteis distantia semina formeis.
- [²⁷] Lucretius, *De rerum natura*, n.n.m., 479 nsl. /491–92, 495–97/.
..... da morejo klice 10
le v omejenem številu menjavati svoje oblike.
Kajti da ni tako, bi morali neki atomi
vsekakor biti sposobni neskončne večave telesa:
saj ob malosti teles, ki ista za slednjo je klico,
pač ni moč, 15
..... da razvila bi v mnogo oblik se različnih
moraš, če hočeš morda nadalje preminjati like /figurae/
delce pridevati druge.
Torej: novosti oblik sledi povečava telesa.
Ni potemtakem mogoče, da kdo bi mogel verjeti,
češ da semena imajo oblik neskončno število: ...] 20
- ²⁸ Prim. op. 25.
²⁹ Diogen. Laert. X, 44 et 54.
[²⁹] Diogenes Laertios, X, 44 in 54.]
³⁰ Bruckeri, *Instit. histor. phil.* p. 224. 25
[³⁰] Bruckeri, *Institutiones historiae philosophicae* /1747/, str. 224.]
³¹ Lucret. *De rer. nat.* I, 1051 [sq.]
Illud in his rebus longe fuge credere, Memmi,
In medium summae, quod dicunt, omnia niti.
[³¹] Lucretius, *De rerum natura*, I, 1051 /nsl. = 1052 nsl./ 30
Varuj pri tem se, moj Memi, da v vero ne padeš usodno,
češ da vse teži k sredini sveta /in medium summae/,
kot učijo.]
³² Diogen. Laert. X, 43. καὶ ἰσοταχῶς αὐτὰς κινεῖσθαι, τοῦ κενοῦ 35
τὴν ἴξιν ὁμοίαν παρεχομένου καὶ τῆ κουφοτάτη καὶ τῆ βαρυτάτη εἰς τὸν
αἰῶνα. 61. Καὶ μὴν καὶ ἰσοταχεῖς ἀναγκαῖον τὰς ἀτόμους εἶναι, ὅταν
διὰ τοῦ κενοῦ εἰσφέρωνται, μηδενὸς ἀντικώπτοντος. Οὔτε γὰρ τὰ βαρῆα
θάττον οἰσθήσεται τῶν μικρῶν, καὶ κούφων, ὅταν γε δὴ μηδὲν ἀπαντᾶ
αὐτοῖς: οὔτε τὰ μικρὰ τῶν μεγάλων, πάντα πόρον σύμμετρον ἔχοντα,
ὅταν μηδὲν μηδὲ ἐκείνοις ἀντικώπτη. 40
Lucret. *De rer. nat.* II, 235 sqq.
At contra nulli¹²
..... inane potest vacuum subsistere rei,

¹² V rkp.: ... et contra ulli

- Quin, [sua quod natura petit, concedere pergat.
Omnia] quapropter debent¹³ per inane quietum¹⁴
Aeque, ponderibus non aequeis concita ferri.
[³²] Diogenes Laertios, X, 43. ... tudi enako hitro se gibljejo, saj prazno
5 za vse čase omogoča najlažjemu in najtežjemu enak prehod. 61. Razen tega
pa je nujno, da so atomi enako hitri, ko se gibljejo skoz prazno, ne da bi
se jim kaj upiralo. Niti namreč težkih ne nosi hitreje od majhnih ter lahkih,
kolikor se jim prav nič ne upira; niti majhnih od velikih, saj imajo vsi
sorazmerno pot, kakor tudi njih nič ne zadržuje.
10 Lucretius, *De rerum natura*, II, 235 nsl.
..... nasprotno, praznina ne more
stvari nobeni zaprek postavljati zoper
.....
15 Z isto brzino tedaj, četudi različna po teži,
morajo semena vsa se nositi po mirni praznini.]
³³ Prim. 3. pogl. [148]
³⁴ Feuerbachova Geschichte d. neuern Philosoph.
Gassendi l. c. XXXIII, 7. Epicurus, tametsi forte de hac experientia
nunquam cogitarit¹⁵, ratione ductus, illud censuit de atomis, quod experientia
20 nos nuper docuit, scilicet ut corpora omnia, tametsi sint [tam] pondere quam
mole summe inaequalia, aequivelocia tamen sint, quum superne deorsum
cadunt, sic ille censuit, atomos omnes, licet sint magnitudine gravitateque
inaequales, esse nihilominus inter se ipsas suo motu aequiveloces.
[³⁴] Feuerbach, Geschichte der neueren Philosophie /1833, navedba iz/
25 Gassendi, n.n.m., /str./ XXXIII, /op./ 7. Četudi Epikur morebiti ni
nikoli razmišljal o tem izkustvu, ga je razum napeljal na to, da je o atomih
mislil tisto, kar nas je nedavno naučilo izkustvo, da so namreč vsa telesa,
čeravno so tako po teži kakor po masi zelo neenaka, vendar enako hitra, če
padajo od zgoraj navzdol; tako je Epikur menil, da vsi atomi, čeprav so ne-
30 enaki po velikosti in teži, niso zato nič manj po svojem gibanju enako hitri.]

¹³ V prepisu: delent¹⁴ V prepisu: quietem¹⁵ V prepisu: cogitavit

[49]

TRETJE POGlavJE

Ἄτομοι ἀρχαί¹ in ἄτομα στοιχεῖα.²

¹ Ἀμέτοχα κενού³ [Stobaios, *Eclogarum physicarum*, I, str. 27 = *Aetios* I, 3, 18] nikakor ne pomeni »ne izpolnjujejo prostor«, temveč »niso deležni praznega«; to pa je isto, kot če je nekje drugje pri *Diogenu Laertiju* [X, 58] rečeno: »διάλεψιν δὲ μερῶν οὐκ ἔχουσιν.«⁴ Prav tako je treba pojasniti ta izraz pri (*Plutarh*) *De placitis philosophorum*, I, str. 236 [= *Aetios* I, 3, 18] in *Simplicius*, str. 405.

[50] ² Tudi to je napačna posledica. Kar ne more biti razdeljeno v prostoru, zaradi tega ni zunaj prostora in brez prostorskega odnosa.

³ Schaubach l. c. p. [549–] 550.

³ Schaubach, n.n.m., str. /549–/ 550.]

⁴ Diogen. Laert. X, 44.

⁴ Diogenes Laertios, X, 44.]

⁵ Id. X, 67. Καθ' ἑαυτὸ δὲ οὐκ ἔστι νοῆσαι τὸ ἀσώματον, πλὴν ἐπὶ τοῦ κενού.

[⁵ Isti, X, 67⁵. *Netelesnega /asómaton/* pa si ni mogoče predstavljati kot samo na sebi, razen kot prazen prostor /kenón/.]

⁶ Id. X, 39, 40 in 41.

[⁶ Isti, 39, 40 in 41.]

⁷ Id. VII, 134⁶. Διαφέρειν δὲ φασιν (sc. Στωϊκοί) ἀρχὰς καὶ στοιχεῖα· τὰς μὲν γὰρ εἶναι ἀγεννήτους καὶ ἀφθάρτους, τὰ δὲ στοιχεῖα κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν φθειρέσθαι.

[⁷ Isti, VII, 134. Razlikujejo pa se, trdijo (sc. stoiki), počela /archai/ in elementi /stoicheia/; prva so namreč gotovo nenastala in neminljiva, elementi pa zaradi spremembe v ogenj /ekpýrōsis/ propadajo.]

2–4 στοιχεῖα. —

(V svoji že zgoraj navedeni razpravi o Epikurovih astronomskih pojavih Schaubach trdi:

»Epikur je z Aristotelom delal razloček med začetki (ἀρχαί ἄτομοι, Diogen. Laert. X, 41) in elementu (ἄτομα στοιχεῖα, Diogen. Laert. X, 86). Oni so atomi, spoznatni z razumom, ne izpolnjujejo prostora¹. Taisti se imenujejo atomi, ne kot najmanjša telesa, temveč ker v prostoru ne morejo biti deljeni. Po teh predstavah bi morali misliti, da Epikur atomom ni prideval lastnosti, ki se nanašajo na prostor. V Pismu Herodotu pa)

1) Ἀμέτοχα

¹ átomoi archai – nedeljiva počela

² átoima stoicheia – nedeljivi elementi

³ amétocha kenóu

⁴ »diálepsin dè merón ouk échousin« [nimajo pa vmesnih prostorov med delci]

⁵ V prepisu: 47

⁶ V prepisu: 1

⁸ Aristot. *Metaphys.* IV, 1 in 3.

[⁸ Aristoteles, *Metaphysica*, IV /,VI/, 1 in 3 /1012b 34 – 1013a 23 in 1014a 26 – b 25/.]

⁹ Cf. l. c.

5 [⁹ Prim. n.n.m.]

¹⁰ Aristot. l. c. 3. Ὀμοίως δὲ καὶ τὰ τῶν σωμάτων στοιχεῖα λέγουσι οἱ λέγοντες, εἰς ἃ διαιρεῖται τὰ σώματα ἔσχατα, ἐκεῖνα δὲ μηκέτ' εἰς ἄλλα εἶδει διαφέροντα σώματα Διὸ καὶ τὸ μικρὸν καὶ ἀπλοῦν καὶ ἀδιαίρετον στοιχεῖον' λέγεται.

10 [¹⁰ Aristoteles, n.n.m. 3 /1014a 31–34, 1014b 5–6/. Podobno pa imenujejo elemente teles tudi tisti, ki govorijo o poslednjem, v kar se razčlenjujejo telesa, kar pa ne more biti več razčlenjeno v druga telesa, razlikujoča se po vrsti ... Zato pa se element imenuje tudi neznatno in enostavno in nerazčlenljivo.]

15 [¹¹ Aristot. *Metaphys.* I, 4.

[¹¹ Aristoteles, *Metaphysica*, I, 4 /985b 4–6 = DK 67 A 6/.]

¹² Diogen. Laert. X, 54.

20 *Plutarch*.⁸ *Colot.* p. 1110⁹. Ταῦτα τῶν¹⁰ Ἐπικούρου δογμάτων οὕτως ἀχώριστα ἔστιν, ὡς τὸ σχῆμα καὶ τὸ βάρος αὐτοῖ (sc. Ἐπικούρειοι) τῆς ἀτόμου λέγουσιν.

[¹² Diogenes Laertios, X, 54.

Plutarch, *Adversus Colotem*, str. 110 /F/. Te stvari so tako neločljive od Epikurovih nazorov, kakor po njihovi lastni (sc. epikurejski) razlagi oblika in teža od atoma.]

25 [¹³ *Sext. Empir. Adv. Math.* p. 420.

[¹³ *Sextus Empiricus, Adversus mathematicos*, str. 420. / = X, 240/.]

30 [¹⁴ *Euseb. Praepar. evang.* XIV. p. 773. Ἐπίκουρος ἀνεπαισθη- ἦτους (ἀτόμους) P. 749. ἴδια δὲ ἔχειν (sc. ἀτόμους) σχήματα λόγῳ θεωρητά.

[¹⁴ *Eusebius, Praeparatio evangelica*, XIV, str. 773 / = XIV, 23, 3/. Epikur je predpostavil ... čutno nezaznavne /anepaisthétous/ (atome) ... str. 749 / = XIV, 14, 5/. Imajo pa (sc. atomi) svojevrstne oblike, ki jih je mogoče razumsko uzreti.]

35 [¹⁵ (*Plutarch*.) *De placit. philosoph.* I, p. 246. Ὁ δ' αὐτὸς (sc. Ἐπίκουρος) ἄλλας τέσσαρας φυσεῖς κατὰ γένος ἀφθάρτους τάσδε τὰ ἄτομα, τὸ κενόν, τὸ ἄπειρον, τὰς ὁμοιότητας. αὐταὶ δὲ ὁμοιομέρειαι καὶ στοιχεῖα. P. 249. Ἐπίκουρος δὲ ἀπερίληπτα εἶναι τὰ σώματα, καὶ τὰ πρῶτα δὲ ἀπλᾶ, τὰ δ' ἐξ ἐκείνων συγκρίματα πάντα βάρος ἔχειν.

40 [*Stob. Eclog. phys.* I, p. 52. Μητροδώρας ὁ καθηγητῆς Ἐπικούρου αἴτια¹¹ δ' ἦτοι αἱ ἄτομοι καὶ τὰ στοιχεῖα. P. 5. Ἐπίκουρος]

⁷ Pri kopistu: στοιχεῖα

⁸ V prepisu: (*Plutarch*.)

⁹ V prepisu: 411

¹⁰ V rkp.: τοῦ

¹¹ V rkp.: αἴτια

[51]

τέσσαρας φύσεις κατὰ γένος ἀφάρτους τάσδε· τὰ ἄτομα, τὸ κενόν, τὸ ἄπειρον, τὰς ὁμοιότητας· αὗται δὲ ὁμοιομέρειαι λέγονται καὶ στοιχεῖα.

[¹⁵] (Plutarh) *De placitis philosophorum*, I, str. 246 / = *Aetios* I, 7, 34/. On sam pa (sc. Epikur) je navajal tele štiri druge rodovno neuničljive narave /phýseis/: atomi, prazno, neskončno /ápeiron/, enakovrstni delci /homoióttētes/; ti pa se imenujejo homeomerije in elementi. Str. 249 / = *Aetios* I, 12, 5/. Epikur pa trdi, da so telesa nedojemljiva /aperilēpta/, pri čemer so prvotna enostavna, vse njihove sestavine /sygkrímata/ pa imajo težo.

Stobaios, *Eclogarum physicarum*, I, str. 52 / = *Aetios* I, 5, 4/. Metrodoros, Epikurov učitelj ... vzroki /aítia/ pa so seveda atomi in elementi. Str. 5 / = *Aetios* I, 7, 34/. Epikuros /je navajal/ štiri rodovno neminljive substance /narave/, in sicer tele: atomi, prazno, neskončno, enakovrstnosti /enakovrstni delci/: te pa se imenujejo homeomerije in elementi.]

[¹⁶] Cf. l. c.

Cic. *de Fin.* I, 6. Quae sequitur ... atomi inane ... infinitio ipsa, quam ἀπειρίαν vocant.

[¹⁶] Prim. n.n.m.

Ciceron, *De finibus bonorum et malorum*, I, 6/, 21/. To, v čemer sledi /namreč Epikur Demokritu/ ... atomi, prazno ... sama neskončnost /infinítio/, ki jo /namreč epikurejci/ imenujejo apeirfa /brezmejnost/.

[¹⁷] Diogen. Laert. X, 41. Ἄλλα μὴν καὶ τὸ πᾶν ἄπειρόν ἐστι ... καὶ μὴν καὶ τῷ πλήθει τῶν σωμάτων ἄπειρόν ἐστι τὸ πᾶν, καὶ τῷ μεγέθει τοῦ κενοῦ.

[¹⁷] Diogenes Laertios, X, 41. Toda tudi vesolje je neskončno ... Vesolje je namreč neskončno tako po množstvu /plēthos/ teles kakor tudi po razsežnosti praznega.]

[[52]]

[¹⁸] Plutarch. *Colot.* p. 1114¹². Ὅρα μὲν οἷας¹³ [ὑποτίθεσθε] πρὸς γένεσιν ἀρχάς, ἀπειρίαν καὶ κενόν· ὧν τὸ μὲν ἀπρακτόν, ἀπαθές, ἀσώματον· ἢ δὲ ἄτακτος, ἄλογος, ἀπερίληπτος, αὐτὴν ἀναλύουσα καὶ ταραττούσα, τῷ μὴ κρατεῖσθαι, μηδὲ ὀρίζεσθαι διὰ πλήθος.

[¹⁸] Plutarh, *Adversus Colotem*, str. 1114 B. Glej vendar, kakšne principe /postavljate/ za nastajanje, neomejenost in prazno: pri tem je zadnje nedejavno, nespremenljivo, netelesno, prvo pa neurejeno, nerazumno, nedojemljivo, samo sebe razkrajajoče ter pretresajoče, ker se zaradi svoje množine ne da niti obvladati niti razmejiti.]

[¹⁹] Simplic. l. c. p. 488.

[¹⁹] Simplicius, n.n.m., str. 488 / = CAG VII, str. 295, 1–5 = DK 68 A 37/.

[²⁰] (Plutarh.) *De placit. philos.* p. 239. Μητρόδωρος δὲ φησιν ... ὅτι δ' ἄπειρος κατὰ τὸ πλήθος, δῆλον ἐκ τοῦ ἀπειρα τὰ αἰτία εἶναι ... αἰτία δὲ, ἥτοι αἱ ἄτομοι ἢ τὰ στοιχεῖα.

Stob. *Eclog. phys.* I, p. 52. Μητρόδωρος, ὁ καθηγητῆς Ἐπικούρου, ... αἰτία¹⁴ δ' ἥτοι αἱ ἄτομοι καὶ τὰ στοιχεῖα.

¹² V rkp.: 414

¹³ V prepisu: ὁ φάμεν οὖν οἶος

¹⁴ V prepisu: αἰτία

[²⁰] (Plutarh) *De placitis philosophorum*, II, / str. 239 / = *Aetios* I, 5, 4/. Metrodoros pa trdi, ... neskončnost po množini pojasnjujejo s tem, da je vzrokov neskončno ... vzroki pa so ali atomi ali elementi.

Stobaios, *Eclogarum physicarum*, I, str. 52 / = *Aetios* I, 5, 4/. Metrodoros, Epikurov učitelj ... vzroki pa so ali atomi ali elementi.]

[²¹] Lucret. *De rer. nat.* I, 820 sq.

Namque eadem coelum, mare, terras, flumina, solem
Constituunt, eadem fruges, arbusta, animanteis.

Diogen. Laert. X, 39. Καὶ μὴν καὶ τὸ πᾶν αἰεὶ τοιοῦτον ἦν, οἷον νῦν ἐστὶ, καὶ αἰεὶ τοιοῦτον ἔσται. Οὐδὲν γὰρ ἐστὶν, εἰς ὃ μεταβάλλει. Παρὰ γὰρ τὸ πᾶν οὐδὲν ἐστὶ, εἰς ὃ ἂν εἰσελθὼν αὐτὸ τὴν μεταβολὴν ποιήσαιτο. ... Τὸ πᾶν ἐστὶ σῶμα ... 41. Ταῦτα δὲ ἐστὶν ἄτομα καὶ ἀμετάβλητα, εἴπερ μὴ μέλλει πάντα εἰς τὸ μὴ ὄν φθαρήσεσθαι· ἀλλ' ἰσχύοντα ὑπομένειν ἐν ταῖς διαλύσεσι τῶν συγκρίσεων, πλήρη τὴν φύσιν ὄντα καὶ οὐκ ἔχοντα, ὅπη ἢ ὅπως διαλυθήσεται.

[[53]]

[²¹] Lucretius, *De rerum natura*, I, 820 nsl.

Kajti taisti atomi sestavljajo morje in zemljo,
nebes in sonce pa reke in žito, drevesa, živali.

Diogenes Laertios, X, 39. Prav zato pa je tudi vesolje vedno bilo takšno, kakor je sedaj, pa tudi vedno bo takšno; saj ni ničesar, v kar se spreminja; razen vesolja ni namreč ničesar, v kar bi prodrlo in tako proizvedlo spremembo. ... Vesolje je telo ... 41. Takšna telesa so nedeljiva in nespremenljiva, če je res, da vse stvari ne bodo izginile v nebivajoče, temveč so, ker imajo moč vztrajati sredi razčlenjevanja sestavljenih teles, polna po svoji naravi, ker pač ni mogoče, da bi kjerkoli ali kakorkoli razpadla.]

[²²] Diogen. Laert. X, 73. καὶ πάλιν διαλύεσθαι πάντα, τὰ μὲν θάπτον, τὰ δὲ βραδύτερον· καὶ τὰ μὲν ὑπὸ τοιῶνδε, τὰ δὲ ὑπὸ τοιῶνδε τοῦτο πάσχοντα. 74. Δῆλον οὖν, ὡς καὶ φαρτούς φησι τοὺς κόσμους, μεταβαλλόντων τῶν μερῶν.

[²²] Lucret. V, 109 sq.

Et ratio potius, quam res persuadeat ipsa,
Succidere horrisono posse omnia victa fragore.

Id. V, 374¹⁵ [sqq.]

Haud igitur leti praeclusa est janua coelo,

Nec soli terraeque neque alteis aequoris undeis;

Sed patet immani, et vasto respectat¹⁶ hiatu.

[²²] Diogenes Laertios, X, 73. ... in vse stvari se tudi /morajo/ znova razkrojiti, nekatere hitreje, druge počasneje, nekatere pod vplivom takšnih, druge pa pod vplivom drugih dejavnikov. X, 74. Jasno je torej, zakaj torej trdi, da so svetovi minljivi, saj se spreminjajo njihovi deli.

Lucretius, *De rerum natura*, V, 109 nsl. / = 108–109/.

Naj prepriča te raje razum ko lastna izkušnja,

¹⁵ V rkp.: 379

¹⁶ V prepisu: vastores spectat

vse da podreti utegne z neznanskim se hruščem in truščem.

Isti, V, 374 /nsl. = 373–375/.

Niso potakem zapahnjena nebesu vrata do smrti, tudi ne soncu in zemlji, morja vodam globokim: ne, odprta so vdilj in z goltom prežijo ogromnim!]

²³⁾ *Simplic. I. c. p. 425.*

[²³⁾ *Simplicius, n.n.m., str. 425.*]

²⁴⁾ *Lucret. II, 796.*

..... neque¹⁷ in lucem existunt primordia rerum.

[²⁴⁾ *Lucretius, De rerum natura, II, 796.*

..... semena nevidna nikoli ne stopijo v svetlo /in lucem existunt/.]

[[54]]

ČETRTO POGLAVJE

Čas.

¹⁾ *Aristot. Phys. VIII, 1.* Καὶ διὰ τοῦτο Δημόκριτος τε ὡς ἀδύνατον πάντα γεγονέναι· τὸν γὰρ χρόνον ἀγέννητον εἶναι.

[¹⁾ *Aristoteles, Physica, VIII, 1 /251b 15–17/.* Na podlagi tega pa Demokritos /dokazuje/, da vse ne more biti nastalo; čas je namreč nenastal /DK 68 A 71/.]

²⁾ *Simplic. I. c. p. 426.* Ὁ μέντοι Δημόκριτος οὕτως αἰτίδιον ἐπέπειστο εἶναι τὸν χρόνον, ὅτι βουλόμενος δείξει, μὴ πάντα γεννητὰ, ὡς ἐναργεῖ τῷ τὸν χρόνον μὴ γεγονέναι προσεχρήσατο.

[²⁾ *Simplicius, n.n.m., 426 /CAG X, 1153, 22–24/.* Nasprotno pa je bil Demokritos tako prepričan o večnosti časa, da je, hoteč pokazati, da ni vse nastalo, kot nekaj očitnega pri tem navajal, da čas ni nastal.]

³⁾ *Lucret. I, 460¹ sqq.*

Tempus per se non est,

Nec per se quenquam tempus sentire, fatendum est, Semotum² a rerum motu placidaque quiete.

Id. I, 480³ sqq.

Non ita, utei corpus per se constare neque esse Nec ratione cluere eadem, qua constat inane,

¹⁷ *V rkp.: neque*

¹ *V rkp.: 961*

² *V prepisu: Remotum*

³ *V prepisu: 180*

Sed magis⁴ ut merito possis⁵ eventa vocare Corporis atque loci.

Sext. Empir. Adv. Math. p. 420. Epikur imenuje čas σύμπτωμα συμπτωμάτων.

⁵ *Stob. Eclog. phys. I, 11⁶.* Ἐπίκουρος (imenuje čas) σύμπτωμα, τοῦτο δ' ἐστὶ παρακολούθημα κινήσεων.

[³⁾ *Lucretius, /De rerum natura/, I, 460 nsl. / = 459 nsl./*

... Čas ne biva po sebi ...

Nikdo s čutili ne more zagrabiti časa na sebi, ako ne more gibanja stvari in mirnega stanja.

Isti, I, 480 sl. / = 479 nsl./

... nimajo v sebi obstoja /namreč dogodki/ in niso enaki telesu;

tudi ni moč govoriti o njih tako ko o »praznem«,

pač pa je bolj upravičeno zanje ime akcidence /eventa/, vezane vdilj na telo in na kraj ...

Sextus Empiricus, Adversus mathematicos, str. 420 / = X, 238/. Epikur imenuje čas dogodek dogodkov /sýmptōma symptōmátōn/.

Stobaios, Eclogarum physicarum, I, 11 / = Aetios I, 22, 5/. Epikuros (imenuje čas) dogodek, to pa je spremljevalni pojav /kinéstōn/ pri gibanjih.]

⁴⁾ *Diogen. Laert. X, 72.* Καὶ μὴν καὶ τότε γε δεῖ προσκατανοῆσαι σφοδρῶς. τὸν γὰρ δὴ χρόνον οὐ ζητητέον, ὥσπερ καὶ τὰ λοιπὰ, ὅσα ἐν ὑποκειμένῳ ζητούμεν, ἀνάγοντες ἐπὶ τὰς βλεπομένας παρ' ἡμῖν αὐτοῖς προλήψεις· ἀλλ' αὐτὸ το ἐνάργημα⁷, καθ' ὃ τὸν πολὺν ἢ ὀλίγον χρόνον ἀναφωνοῦμεν, συγγενικῶς τοῦτο περιφέροντες, ἀναλογιστέον. Καί⁸ οὔτε διαλέκτους, ὡς βελτίους μεταληπτέον, ἀλλ' αὐταῖς ταῖς ὑπαρχούσαις κατ' αὐτοῦ χρηστέον· οὔτε ἄλλο τι κατ' αὐτοῦ⁹ κατηγορητέον, ὡς τὴν αὐτὴν οὐσίαν ἔχοντος τῷ ἰδιώματι τούτῳ· (καὶ γὰρ τοῦτο ποιοῦσι τινές)

ἀλλὰ μόνον ὡς συμπλέκομεν τὸ ἴδιον τούτῳ, καὶ παραμετροῦμεν, μάλιστα ἐπιλογιστέον. 73. καὶ γὰρ τοῦτο οὐκ ἀποδείξεως προσδεῖται, ἀλλ' ἐπιλογισμοῦ· ὅτι ταῖς ἡμέραις καὶ ταῖς νυξὶ συμπλέκομεν χρόνον, καὶ τοῖς τούτων μέρεσιν. Ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς ἀπαθείαις καὶ κινήσεσι καὶ στάσεσιν ἴδιόν τι σύμπτωμα περὶ ταῦτα ἄλιν αὐτὸ ποῦτο ἐννοοῦντες καθὼς χρόνον ὀνομάζομεν. Φησὶ δὲ καὶ ἐν τῇ β' τοῦτο περὶ φύσεως, καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ ἐπιτομῇ.

[⁴⁾ *Diogenes Laertios, X, 72.* Prav to je namreč tisto mesto, ki ga je treba natančno premisliti. Časa namreč ne smemo raziskovati tako, kakor proučujemo vse drugo, kar proučujemo pri nekem objektu, kar speljujemo na predrazsodke /prolépseis/, ki jih lahko vidimo v nas samih, temveč se

⁴ *V prepisu: magna*

⁵ *V prepisu: nescis*

⁶ *V prepisu: 9*

⁷ *V rkp.: ἐνέργημα. Napaka vira. Popravljen po »Zvezkih k epikurejski filozofiji«.*

⁸ *V prepisu: ... καὶ*

⁹ *V prepisu: ... τι καθ' ἑαυτοῦ. Napaka vira. Popravljen po »Zvezkih«.*

analogija mora nanašati na samo razvidnost /enárġēma/, po kateri govorimo o času, da je daljši ali krajši, ker ga nosimo v sebi, v naši naravi. Vrh tega ni treba reformirati govornice /díalektos/, kot da bi lahko vpeljali izraze, ki bi bili boljši, temveč je treba uporabljati tiste, ki so na voljo, nanašajoč jih na sebe, in ni treba, nanašajoč se nase, uporabljati neke druge govornice, kot da bi bilo s tem zasebnim govorom /idíōma/ mogoče zajeti samo bitnost /namreč časa/; (tudi to namreč nekateri počno); temveč je treba razmišljati zgolj o tem, na kar se veže ta osebni občutek in kar nam predvsem rabi za merjenje. X, 73. To pa dejansko ne potrebuje dokazovanja, temveč premislek o tem, da čas povezuje z dnevi in nočmi ter njihovimi deli kakor tudi s stanji, ki stvari spreminjajo ali ne /apatheiaísa/, pa tudi z gibanji in mirovanji, pojmujoč znova kot poseben dogodek v zvezi s temi dejavniki prav tisto, glede na kar dajemo času ime. To pa trdi tudi v drugi knjigi O naravi ter v Velikem povzetku.]

⁵⁾ Lucret. *De rer. nat.* l. c.

[56] Sext. Empir. *Adv. Math.* p. 420 sq. Σύμπτωμα συμπτωμάτων ὄθεν καὶ ἐπειδὴν λέγῃ ὁ Ἐπίκουρος, τὸ σῶμα νοεῖν κατ' ἐπισύνθεσιν μεγέθους καὶ σχήματος καὶ ἀντιτυπίας καὶ βάρους, ἐκ μὴ ὄντων σωμάτων βιάζεται τὸ ὄν σῶμα νοεῖν ὥσθ' ἵνα¹⁰ ἢ χρόνος, συμπτώματα εἶναι δεῖ· ἵνα δὲ τὰ συμπτώματα ὑπάρχη, συμβεβηκός τι ὑποκειμένον· οὐδὲν δὲ ἐστὶ συμβεβηκός ὑποκειμένον· τοῖνον οὐδὲ χρόνος δύναται ὑπάρχειν οὐκοῦν ἐπεὶ ταῦτά ἐστι χρόνος, ὃ δὲ Ἐπίκουρος συμπτώματά φησιν αὐτῶν εἶναι [τὸν χρόνον], ἔσται κατὰ τὸν Ἐπίκουρον ὁ χρόνος αὐτὸς ἑαυτοῦ σύμπτωμα. Cf. Stob. l. c.

⁵⁾ Lucretius, *De rerum natura*, n.n.m.

Sextus Empiricus, *Adversus mathematicos*, str. 420 sl. / = X, 238, 240, 241, 244. / 238/. Dogodek dogodkov . . . /240./ Zato je tudi Epikur, ko razlaga, da telo mislimo kot kombinacijo /episyntesis/ razsežnosti in oblike in odpora /antitypia/ in teže, prisiljen bivajoče telo misliti kot sestavljeno iz nebivajočih teles . . . 241. Tako da morajo bivati dogodki /symptomata/, da bi bil čas; da pa bi obstajali dogodki, mora biti prisotna neka bitna lastnost /symbebēkós/; ni pa v osnovi nobene bitne lastnosti; torej tudi čas ne more nastopati . . . /244/ Ker je potemtakem čas to /namreč dan, noč, gibanje, spremembe itn./, Epikur pa trdi, da so /čas/ dogodki /akcidence/ tega, bo po Epikuru čas sam svoj lastni dogodek. Prim. Stobaios, n.n.m.]

⁹⁾ Diogen. Laert. X, 46. Καὶ μὴν καὶ τύποι ὁμοιοσχήμενες τοῖς στερεμνίσις εἰσι, λεπτότησιν¹¹ ἀπέχοντες μακρὰν τῶν φαεινομένων Τούτους δὲ τοὺς τύπους εἰδῶλα προσαγορεύομεν. 48. . . . ἢ γένεσις τῶν εἰδῶλων ἅμα νοήματι συμβαίνει οὐκ ἐπίδηλος αἰσθήσει διὰ τὴν ἀνταναπλήρωσιν, σώζουσα τὴν ἐπὶ [τοῦ] στερεμνίου θέσιν καὶ τάξιν τῶν ἀτόμων.

Lucret. IV, 34¹² sqq.

¹⁰ V prepisu: ὡς δ' ἴνη ἢ

¹¹ V rkp.: λεπτότησιν *Napaka vira*. Popravljen po »Zvezkih«.

¹² V prepisu: 24

. rerum simulacra

Quae, quasi membranae summo de corpore rerum Dereptae, volitant ultro citroque per auras.

Id. IV, 49 sq.

Quod speciem ac formam similem gerit ejus imago, Quo jus cluet de corpore fusa vagari.

[⁹⁾ Diogenes Laertios, X, 46. Tako namreč: obstajajo odtisi, ki so po obliki enaki kakor trdna telesa, po svoji rahlosti pa se močno oddaljujejo od vidnih teles /phainόμενα/ . . . Te odtise namreč imenujemo podobe /eidōla/ 48. . .

10 Nastajanje podob se dogaja s hitrostjo misli /nóēma/ . . . Le-to /namreč odtekanje podob od površja teles/ se ne da razvidno in jasno označiti zaradi nadomestne zapolnitve /antanaplērōsis/, ohranja pa položaj in razvrstitev, ki so ju atomi imeli na površju trdnih teles /sterémnia/.

Lucretius, IV, 34 nsl. / = 30 nsl./

. . . stvari simulakrov:

luščijo ti se s površja teles ko tanke membrane, sem zdaj, zdaj spet tja vrveč se podijo po zraku.

Isti, IV, 49 nsl. / = 52 nsl./.

Ker po podobi in liku povsem enake so stvari, ktere telo jih . . . izliva, da blodijo zunaj.]

⁷⁾ Diogen. Laert. X, 49. Δεῖ δὲ καὶ νομίζειν, ἐπεισιόντος τινὸς ἀπὸ τῶν ἐξῶθεν, τὰς μορφὰς ὄραν ἡμᾶς καὶ διανοεῖσθαι. Οὐ γὰρ ἂν ἄλλως ἀποσφραγίσαιτο τὰ ἐξῶθεν τὴν ἑαυτῶν φύσιν Ὡστε ὄραν ἡμᾶς, τῶν τινῶν ἐπεισιόντων ἡμῖν ἀπὸ τῶν πραγμάτων, ἀπὸ χροῶν τε καὶ ὁμοιομόρφων, κατὰ τὸ ἐναρμόττον μέγεθος, εἰς τὴν ὄψιν 50. Εἶτα διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν τοῦ ἐνὸς καὶ συνεχοῦς τὴν φαντασίαν ἀποδιδόντες, καὶ τὴν συμπάθειαν ἀπὸ τοῦ ὑποκειμένου σώζοντες 52. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸ ἀκοῦειν γίνεται, ρεύματός¹³ τινος φερομένου ἀπὸ τοῦ φανούντος ἢ ἡχοῦντος ἢ ψοφούντος ἢ ὅπως δὴ ποτε ἀκουστικὸν πάθος παρασκευάζοντος. Τὸ δὲ ρεῦμα τοῦτο εἰς ὁμοιομερεῖς ὄγκους διασπείρεται, ἅμα τινὰ διασώζοντας συμπάθειαν πρὸς ἀλλήλους 53. . . . Καὶ μὴν καὶ τὴν ὁσμὴν νομιστέον, ὥσπερ καὶ τὴν ἀκοήν οὐκ ἂν ποτε πάθος οὐδὲν ἐργάσασθαι, εἰ μὴ ὄγκοι τινὲς ἦσαν ἀπὸ τοῦ πράγματος ἀποφερόμενοι, σύμμετροι πρὸς τὸ τοῦτο αἰσθητήριον κινεῖν.

35 [⁷⁾ Diogenes Laertios, X, 49. Treba pa je tudi upoštevati: če vidimo forme /morphai/ ter jih dojemamo z razumom, je to zato, ker nekaj, kar prihaja od stvari zunaj, prihaja v nas. Kajti drugače zunanje stvari ne bi mogle vtiskovati pečata svoje lastne narave . . . Tako da gledamo s tem, da določeni odtisi /typoi/ prihajajo v nas od stvari, od njihovega površja, z enako formo ter z velikostjo, ki ustreza vidu . . . 50. To je razlog, zakaj stvari povzročajo podobo nečesa enotnega in zveznega ter ohranjajo skladnost /sympatheia/ s stvarjo, ki je njihova podlaga /hypokeímenon/ . . . 52. . . . Toda naprej: tudi *slidjanje* nastaja tako, da neki tok /rheūma/ izhaja iz tega, kar govori,

¹³ V rkp.: πνεύματός. *Napaka vira*. Popravljen po »Zvezkih«.

[57]

odmeva, šumi ali na kakršen koli si že bodi način ustvarja slušen učinek. Ta tok se razpršuje v enakovrstne mase, ki hkrati ohranjajo določeno medsebojno skladnost /sympátheia/ ... 53. ... Tako pa je treba tudi za vonj kakor za sluh upoštevati, da ne bi nikoli povzročil čutne dispozicije, če ne bi obstajale določene mase, ki imajo že od stvari, od katere se ločujejo, mere, skupne s čutilom, primerne za vzburjenje.]

[58] ⁹⁾ Lucret. *De rer. nat.* II, 1140¹⁴ [sq].

Jure igitur pereunt, quum rarefacta fluundo
Sunt ...

[¹⁰⁾ Lucretius, *De rerum natura*, II, 1140 sl./1139 nsl./

Čisto naravno /jure/ tedaj, da telesa mrjo, ko razredči
..... odtok jih ...]

[59]

PETO POGlavJE

Meteorji.

¹⁾ Diogen. Laert. II, 3. [§] 10.

[¹⁾ Diogenes Laertios, II, 3. /§/ 10.]

²⁾ Aristot. *Metaphys.* I, 5. τὸ ἐν εἶναι τὸν θεόν.

[²⁾ Aristoteles, *Metaphysica*, A 4 /986b 24/. Eno je bog. /DK 21 A 30/.]

³⁾ Aristot. *De coel.* I, 3. Ἔοικε δ' ὁ, τε λόγος τοῖς φαινομένοις μαρτυρεῖν, καὶ τὰ φαινόμενα [τῶ] λόγῳ. Πάντες γὰρ ἄνθρωποι περὶ θεῶν ἔχουσιν ὑπόληψιν, καὶ πάντες τὸν ἀνωτάτω τῷ θεῖῳ τόπον ἀποδιδόασιν, καὶ βάρβαροι καὶ Ἕλληνες, ὅσοι περ εἶναι νομίζουσι θεοὺς, δῆλον ὅτι ὡς τῷ ἀθανάτῳ τὸ ἀθάνατον συνηρημένον ἀδύνατον γὰρ ἄλλως. Εἴπερ οὖν ἐστὶ τι θεῖον – ὡσπερ καὶ ἔστι – καὶ τὰ νῦν εἰρημένα περὶ τῆς πρώτης οὐσίας τῶν σωμάτων εἴρηται καλῶς. Συμβαίνει δὲ τοῦτο καὶ διὰ τῆς αἰσθήσεως ἰκανῶς, ὡς γε πρὸς ἀνθρωπίνην εἰπεῖν πίστιν. Ἐν ἅπαντι γὰρ τῷ παρεληλυθότι χρόνῳ, κατὰ τὴν παραδεδομένην ἀλλήλοισ μνήμην, οὐδὲν φαίνεται μεταβεβληκός, οὔτε καθ' ὅλον τὸν ἔσχατον οὐρανόν, οὔτε κατὰ μόριον αὐτοῦ τῶν οἰκείων οὐδέν. Ἔοικε δὲ καὶ τοῦνομα παρὰ τῶν ἀρχαίων διαδεδοσθαι μέχρι καὶ τοῦ νῦν χρόνου, τοῦτον τὸν τρόπον ὑπολαμβάνοντων, ὅπερ καὶ ἡμεῖς λέγομεν. Οὐ γὰρ ἄπαξ, οὐδὲ δις, ἀλλ' ἀπειράκις, δεῖ νομίζειν, τὰς αὐτὰς ἀφικνεῖσθαι δόξας εἰς ἡμᾶς. Διόπερ, ὡς ἐτέρου τινὸς ὄντος τοῦ πρώτου σώματος, παρὰ γῆν καὶ πῦρ καὶ ἀέρα καὶ ὕδωρ, «αἰθέρα» προσωνόμασαν τὸν ἀνωτάτω τόπον ἀπὸ τοῦ «θεῖν ἀεῖ», τὸν αἰθιῶν χρόνον θεμενοὶ τῆν ἔπωνυμίαν αὐτῶ.

¹⁴ V prepisu: 1170

[³⁾ Aristoteles, *De coelo*, I, 3 /270b 4–24/. Videti pa je, da teorija λόγος/ ravno tako priča za pojave, kot pojavi pričajo za teorijo. Kajti vsi ljudje imajo neko predstavo o bogovih in vsi prisojajo najvišje mesto božanskemu, tako barbari kakor Heleni, kolikor verjamejo, da bogovi ravno so, očitno zato, ker je nesmrtno povezano z nesmrtnim; drugače namreč ni mogoče. Če torej res obstaja nekaj božanskega – kot dejansko tudi obstaja – tedaj je ustrezno razložena tudi naša sedanja trditev glede na primarno bitnost teles /prótēousía tōn sōmátōn/. To pa se zadostno potrди tudi z zaznavo, kolikor lahko govorimo s človeškim prepričanjem. Zdi se, da se v vsem preteklem času, na podlagi spqmna, ki se podeduje od enega do drugega, ni nič spremenilo niti na skrajnem nebu, niti v celoti, niti v katerem koli izmed njegovih svojevrstnih delov. Videti pa je, da smo tudi ime podedovali od starih prav do zdajšnjega časa zato, ker so tudi oni razumevali na enak način, kakor mi zdaj razlagamo. Treba je namreč upoštevati, da isti nazori ne prihajajo k nam enkrat ali dvakrat, temveč nešteto krat. Ravno zato, ker je primarno telo nekaj drugega od zemlje in ognja, zraka in vode, so najvišjemu mestu rekli aithér /eter/ od »vedno teči« /theîn aeí/ ter mu s tem dali ime »večni čas«.]

⁴⁾ Id. *ib.* II, 1. Τὸν δ' οὐρανὸν καὶ τὸν ἄνω τόπον οἱ μὲν ἀρχαῖοι τοῖς θεοῖς ἀπένειμαν, ὡς ὄντα μόνον ἀθάνατον. Ὁ δὲ νῦν μαρτυρεῖ λόγος, ὡς ἀφθαρτος καὶ ἀγέννητος, ἔτι δὲ ἀπαθῆς πάσης θνητῆς δυσχερείας ἐστὶ. . . . οὐ μόνον αὐτοῦ περὶ τῆς αἰδιότητος οὕτως ὑπολαβεῖν ἐμμελέστερον, ἀλλὰ καὶ τῆ μαντεία τῆ περὶ τὸν θεόν, μόνως ἂν ἔχοιμεν οὕτως ὁμολογουμένως¹ ἀποφαίνεσθαι συμφώνους λόγους.

[⁴⁾ Isti, isto, II, 1. /284a 11–24, 284b 2–5/. Nebo pa in gornji prostor so stari prisodili bogovom, češ da je edino ono nesmrtno. Pričujoči nauk pa priča, da je neminljivo in nenastalo, razen tega pa ga ne doleti nobena smrtna nevšečnost. . . Ni samo bolj primerno razumeti na ta način njegovo večnost, temveč lahko samo tako soglasno izrekamo besede λόγοι/, ki se ujemajo tudi z vedeževanjem o nebu.]

⁵⁾ Aristot. *Metaphys.* XI (XII), 8. Ὅτι δὲ εἰς οὐρανὸς, φανερόν. . . . Παραδέδοται δὲ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ παλαιῶν, ἐν μύθῳ σχήματι καταλελειμμένα τοῖς ὕστερον, ὅτι θεοὶ τέ εἰσιν οὗτοι, καὶ περιεχει τὸ θεῖον τὴν ὅλην φύσιν. Τὰ δὲ λοιπὰ μυθικῶς ἤδη προσήχθη πρὸς τὴν πειθῶ τῶν πολλῶν καὶ πρὸς τὴν εἰς τοὺς νόμους καὶ τὸ συμφέρον χρῆσιν. Ἀνθρωποειδεῖς τε γὰρ τούτους καὶ τῶν ἄλλων ζῶων ὁμοίους τισὶ λέγουσι, καὶ τούτοις ἕτερα ἀκόλουθα καὶ παραπλήσια τοῖς εἰρημένοις ὧν εἰ τις χωρίσας αὐτὸ λάβοι μόνον τὸ πρῶτον, ὅτι θεοὺς φῶντο τὰς πρώτας οὐσίας εἶναι, θεῖως ἂν εἰρησθαι νομίσειε, καὶ κατὰ τὸ εἶκος πολλάκις εὐρημένης εἰς τὸ δυνατὸν ἐκάστης καὶ τέχνης καὶ φιλοσοφίας καὶ πάλιν φθειρομένων, καὶ ταύτας τὰς δόξας ἐκείνων, οἷον λείψανα, περισεσῶσθαι μέχρι τοῦ νῦν.

¹ V rkp.: ὁμολογουμένους

[⁵ Aristoteles, *Metaphysica*, XI (XII), 8 /1074a 31. 38 -b 13/. Da pa je nebo eno, je očitno . . . Od starih in prednikov pa je podedovano v mitični podobi in prepuščeno poznejšim, da so /namreč nebesna telesa oziroma prve bitnosti/ bogovi ter da nekaj božanskega zajema vso naravo. Vse drugo pa je že bilo mitično dodano, namenjeno prepričanju večine kot uporabno za zakone in v skupno korist. Razlagajo namreč, da imajo človeško obliko ter da so podobni nekaterim drugim živim bitjem, pa še druge stvari, povezane s tem ter skoraj enake nezavednim; če nekdo odmisli od tega ter upošteva samo prvo, to, da so bili prepričani, da so bogovi prvotne bitnosti, bi lahko priznali, da se je temu reklo, da je božansko, in ker je bila verjetno vsaka možna znanost ali pa filozofija mnogokrat odkrita in ker je znova propadla, so tudi ti nazori nekakšni njihovi relikti, ki pa so se ohranili do danes.]

⁶ Diogen. Laert. X, 81. Ἐπὶ δὲ τούτοις ὅλως ἅπασιν ἐκεῖνο δεῖ κατανοεῖν, ὅτι τάραχος ὁ κυριώτατος ταῖς ἀνθρωπίναις ψυχαῖς γίνεται ἐν τῷ ταῦτα μακάριά τε δοξάζειν καὶ ἀφάρτα καὶ ὑπεναντίας ἔχειν τούτοις βουλήσεις καὶ πράξεις καὶ ὑποπτέειν κατὰ τοὺς μύθους.

[⁶ Diogenes Laertios, X, 81. Ko je vse to v splošnem proučeno, je treba resno razmisliti o tem, da največji nered nastaja v človeških dušah, ko si predstavljajo, da so stvari blažene in neminljive, da pa imajo hkrati hotenja in dejavnosti, ki so nasprotna njihovi naravi . . . In da, sledeč mitom, gojijo bojazljive domneve.]

[[62]]

⁷ Id. ib. 76. Καὶ μὴν ἐν τοῖς μετεώροις φορὰν καὶ τροπὴν καὶ ἔκλειψιν καὶ ἀνατολὴν καὶ δύσιν καὶ τὰ σύστοιχα τούτοις μήτε, λειτουργούντος τινός, νομίζειν δεῖ γίνεσθαι, καὶ διατάττοντος ἢ διατάξαντος, καὶ ἅμα τὴν πᾶσαν μακαριότητα ἔχοντος μετ' ἀφάρτασι. 77. Οὐ γὰρ συμφωνοῦσι πραγματεῖαι μακαριότητι, ἀλλ' ἀσθενεῖα καὶ φόβῳ καὶ προσδεήσει τῶν πλησίον ταῦτα γίνεται. Μήτε αὐ πυρώδη τινὰ συνεστραμμένα, τὴν μακαριότητα κεκτημένα, κατὰ βούλησιν τὰς κινήσεις ταύτας λαμβάνειν Εἰ δὲ μὴ, τὸν μέγιστον τάραχον ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῆ ὑπεναντιότητος παρασκευάσει.

[⁷ Isti, isto, 76. Kar pa zadeva nebesne pojave, ne smemo misliti, da gibanje in povratnik, vzhod in zahod ter istovrstni pojavi nastajajo zato, ker deluje nekdo, ki vlada in ureja ali bi moral urejati in ki ima hkrati vso blaženost, povezano z neminljivostjo. 77. Kajti dejavnost se ne sklada . . . z blaženostjo, temveč to /namreč dejavnost, skrb, jeza, naklonjenost/ nastane zaradi nemoči, tesnobe ter potrebe po drugem; niti ne smemo, narobe, misliti, da bi nekatera ognjena kopičenja, obdarjena z blagrom, hote privzela gibanja, ki jih vidimo . . . Če pa tega ne naredimo, bo samo to protislovje povzročilo v dušah največjo zmedo.]

⁸ Aristot. *De coel.* II, 1. Διόπερ οὔτε κατὰ τὸν τῶν παλαιῶν μῦθον ὑποληπτέον ἔχειν, οἱ φασιν Ἀτλαντός τις αὐτῷ προσδεῖσθαι τὴν σωτηρίαν.

² V prepisu: κατὰ³ V prepisu: μακρᾶ

[⁸ Aristoteles, *De coelo*, II, 1 /284a 18–20/. Zato pa se niti ne sme domnevati, da so stvari take, kakor pravi mit starih, ki trdijo, da potrebuje /namreč nebo/ neki Atlas za oporo.]

⁹ Diogen. Laert. X, 85. Καλῶς δὲ αὐτὰ διάλαβε (sc. ὁ Πυθόκλης), καὶ, διὰ μνήμης ἔχων, ὀξέως αὐτὰ περιόδευε μετὰ τῶν λοιπῶν, ὧν ἐν τῇ μικρᾷ ἐπιτομῇ πρὸς Ἡρόδοτον ἀπεστείλαμεν.

[⁹ Diogenes Laertios, X, 85. Zato pa se s tem dobro spoprimi (sc. dragi Pitokles), tako da ga s tem, ko ga ohranjaš v spominu, strogo pretreseš skupaj z drugim, kar smo v »Malem povzetku« /mikrā epitomē/ poslali Herodotu.]

¹⁰ Id. ib. 85. Πρῶτον μὲν οὖν, μὴ ἄλλο τι τέλος ἐκ τῆς περὶ μετεώρων γνώσεως, εἴτε κατὰ συναφὴν λεγομένων, εἴτε αὐτοτελῶς, νομίζειν δεῖ εἶναι, ἢπερ ἀταραξίαν καὶ πίστιν βέβαιον, καθάπερ ἐπὶ τῶν λοιπῶν.

[[63]]

Id. ib. 82. Ἡ δὲ ἀταραξία »τὸ τούτων πάντων ἀπολελύσθαι καὶ συνεχῆ μνήμην ἔχειν τῶν ὄλων καὶ κυριωτάτων«.

[¹⁰ Isti, isto, 85. Najprej pa ne smemo pričakovati, da lahko iz spoznavanja /gnōsis/ nebesnih prikazni, najsi jih razlagamo v povezavi z drugimi stvarmi ali same zase, dosežemo neki drug smoter kakor ataraksijo in trdno zaupanje, kakor je to /tudi/ pri drugih rečeh.]

Isti, isto, 82. Ataraksija, to je biti »osvobojen vseh /strahov/ ter nenehno se spominjati občin danosti ter odločilnih naukov«.]

¹¹ Id. ib. 87. Οὐ γὰρ ἰδιολογίας καὶ κενῆς δόξης ὁ βίος ἡμῶν ἔχει χρεῖαν, ἀλλὰ τοῦ ἀδοριύβως ἡμᾶς ζῆν.

Ib. 78. Καὶ μὴν καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν κυριωτάτων αἰτίαν ἐξακριβῶσαι, φυσιολογίας ἔργον εἶναι δεῖ νομίζειν, καὶ τὸ μακάριον ἐν τῇ περὶ τῶν μετεώρων γνώσει, ἐνταῦθα πεπτωκέναι.

Ib. 79. Τὸ δ' ἐν τῇ ἱστορίᾳ πεπτωκὸς τῆς δύσεως καὶ ἀνατολῆς καὶ τροπῆς καὶ ἐκλείψεως καὶ ὅσα συγγενῆ τούτοις, μὴδὲν ἐτι πρὸς τὸ μακάριον τῆς γνώσεως συντείνειν, ἀλλ' ὁμοίως τοὺς φόβους ἔχειν τοὺς ταῦτα κατιδόντας, τίνες δὲ αἱ φύσεις ἀγνοοῦντας, καὶ τίνες αἱ κυριώταται αἰτίαι καὶ εἰ μὴ⁴ προήδεισαν ταῦτα, τάχα δὲ καὶ πλείους.

[¹¹ Isti, isto, 87. Naše življenje namreč ne potrebuje zasebnega govora /idiología/ ter puhlih nazorov, temveč to, da živimo brez vznemirjenja.]

Isto, 78. Tako: treba je misliti, da je naloga znanosti o substancah /physiología/ to, da izredno natančno pride do vzroka, da razloči bistvena pravila in da najde srečo tukaj, v spoznavanju nebesnih prikazni . . .

Isto, 79. Toda kar pri proučevanju zahoda in vzhoda, povratnika in mrka in vseh dejstev te vrste sodi v naravoslovje, še v ničemer ne prispeva k srečnosti, ki jo daje spoznanje; nasprotno, če so proučili te stvari, niso pa upoštevali narave substanc in bistvenih vzrokov, jih enako obvladujejo strahovi, kot če o tem ne bi vedeli nič več od drugih; bržčas pa še bolj . . .]

¹² Id. ib. 86. Μήτε τὸ ἀδύνατον παραβιάζεσθαι, μήτε ὁμοίαν κατὰ πάντα τὴν θεωρίαν ἔχειν, ἢ τοῖς περὶ βίων λόγοις, ἢ τοῖς κατὰ τὴν τῶν

[[64]]

⁴ V prepisu: μὲν. Napaka vira.

ἄλλων φυσικῶν προβλημάτων κάθαρσιν. Οἷον, ὅτι τὸ πᾶν σῶμα καὶ ἀναφῆς φύσις ἐστίν· ἢ ὅτι ἄτομα στοιχεῖα καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, ἢ ὅσα μοναχὴν ἔχει τοῖς φαινόμενοις συμφωνίαν· ὅπερ ἐπὶ τῶν μετεώρων οὐχ ὑπάρχει.

[¹² Isti, isto, 86. Človek naj ne poskuša izsiliti, kar je nemogoče, niti glede 5
'vsega vztrajati pri enakem načinu proučevanja /theōría/ kakor pri razlagah
načina življenja /bíos/ ali pri razčiščevanju drugih problemov narave,
denimo, da je vesolje telo /sōma/ ter neotipljiva substanca /anaphēs phýsis/
ali da obstajajo nedeljivi elementi in vse podobno, oziroma vse, kar ima
eno samo /monaché/, fenomenom ustrezno razlago; ravno tega pa pri 10
nebesnih prikaznih /metéōra/ ni.]

[¹³ Id. ib. 86. Ἄλλὰ ταῦτά γε πλεοναχὴν ἔχει καὶ τῆς γενέσεως αἰτίαν
καὶ τῆς οὐσίας ταῖς αἰσθήσεσι σύμφωνον κατηγορίαν. Οὐ γὰρ κατὰ
ἀξιώματα κενά⁵ καὶ νομοθεσίας φυσιολογητέον, ἀλλ' ὡς τὰ φαινόμενα
ἐκκαλεῖται. 15

[¹³ Isti, isto, 86. Toda ti /namreč meteorji/ imajo ravno mnogotere
/pleonaché/ vzroke nastajanja ter mnogotera določila /katēgoría/ bitnosti, ki
se ujemajo s čutnimi zaznavami /aisthéseis/. Proučevanje substanc ne sme
namreč potekati /physiologētēom/ na podlagi praznih aksiomov ter samovolj-
nih zakonov, temveč tako, kot zahtevajo prikazni.] 20

[¹⁴ Id. ib. 92.

[¹⁴ Isti, isto, 92.]

[¹⁵ Id. ib. 94.

[¹⁵ Isti, isto, 94.]

[¹⁶ Id. ib. 95 in 96. 25

[¹⁶ Isti, isto, 95 in 96.]

[¹⁷ Id. ib. 98.

[¹⁷ Isti, isto, 98.]

[¹⁸ Id. ib. 104. Καὶ κατ' ἄλλους δὲ τρόπους πλείονας ἐνδέχεται (κατ'
'Ἐπίκουρον)⁶ κεραυνοὺς ἀποτελεῖσθαι. Μόνον ὁ μῦθος ἀπέστω. Ἀπέσται 30
δὲ, ἐάν τις καλῶς τοῖς φαινόμενοις ἀκολουθῶν, περὶ τῶν ἀφανῶν
σημειῶται.]

[¹⁸ Isti, isto, 104. Pa tudi še na več drugih načinov je (po Epikuru) mogoč
nastanek strele. Samo mit naj bo odsoten. Odsoten pa bo, če nekdo, tako
da sledi prikaznim, sklepa na nevidno /aphanís/.] 35

[¹⁹ Id. ib. 80. Ὡστε παραδευρούνας⁷ ποσαχῶς παρ' ἡμῖν τὸ ὅμοιον
γίνεται, αἰτιολογητέον ὑπὲρ τε τῶν μετεώρων καὶ παντὸς τοῦ ἀδήλων. 40

Ib. 82. Ἡ⁸ δὲ ἀταραξία τὸ τούτων πάντων ἀπολελύσθαι
"Ὅθεν τοῖς πᾶσι προσεκτέον τοῖς παροῦσι καὶ ταῖς αἰσθήσεσι, κατὰ μὲν
τὸ κοινὸν ταῖς κοιναῖς, κατὰ δὲ τὸ ἴδιον ταῖς ἰδίαις, καὶ πάσῃ τῇ παρουσίᾳ 40
καθ' ἕκαστον τῶν κριτηρίων ἐναργεῖα⁹. Ἄν γὰρ τούτοις προσεχωμεν τὸ

⁵ V prepisu: κενά. Napaka vira. Popravljenno po »Zvezkih«.

⁶ V rkp.: sc. Ἐπίκουρος

⁷ V rkp.: Ὡστε μὴ παραδευρούνας. Napaka vira. Popravljenno po »Zvezkih«.

⁸ V rkp.: ... ἢ

⁹ V prepisu: ἐνεργεῖα

ὄθεν ὁ τάραχος καὶ ὁ φόβος ἐγίνετο, ἐξαιτιολογήσομεν ὀρθῶς, καὶ
ἀπολύσομεν, ὑπὲρ τε μετεώρων αἰτιολογοῦντες καὶ τῶν λοιπῶν τῶν αἰεὶ
παρεπιπτόντων¹⁰, καὶ ὅσα φοβεῖ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους ἐσχάτως.

Ib. 87. Σημεῖα δὲ τινα τῶν ἐν τοῖς μετεώροις συντελουμένων
5 φέρειν δεῖ παρ' ἡμῖν τινα φαινόμενων, ἃ θεωρεῖται ἢ ὑπάρχει, καὶ οὐ
τὰ ἐν τοῖς μετεώροις φαινόμενα. Ταῦτα γὰρ ἐνδέχεται¹¹ πλεοναχῶς
γίνεσθαι. [88.] Τὸ μὲντοι φάντασμα ἐκάστων¹² τηρητέον καὶ ἐπὶ τὰ
συναπτόμενα τούτῳ διαιρετέον. Ἄ οὐκ ἀντιμαρτυρεῖται τοῖς παρ' ἡμῖν
γινόμενοις πλεοναχῶς συντελεῖσθαι. [66]

[¹⁹ Isti, isto, 80. Tako da moramo, proučujoč s primerjavo, na koliko
načinov podoben pojav nastaja pred našimi očmi, iskati vzrok nebesnih
prikazni ter sploh vsega neznanega /ádēlon/.

Isto, 82. Ataraksija je biti osvobojen od vseh teh /strahov/ ...
Zato moramo upoštevati vse, kar je prisotno, prav tako čutne zaznave – pri
skupnih zaznavah sledeč skupnemu, pri posebnih pa sledeč posebnemu –
kakor tudi na razvidnost /enárgeia/, ki je navzoča v vsakem posameznem
kriteriju. Zadošča namreč, da upoštevamo kriterije, da bi ustrezno sklepali
na vzrok, ki razloži vznemirjenost in strah, pa se ju bomo osvobodili,
sklepajoč na vzrok tako meteorjev kot tudi drugih prikazni med zakonitimi
naravnimi prikaznimi, ki drugim ljudem vzbujajo največji strah. 20

Isto, 87. Določena znamenja /sēmeia/ za dogajanje v nebesnih
prikaznih mora prispevati kateri od pojavov z našega področja, ki se
proučujejo ali nastopajo, ne pa od fenomenov pri meteorjih. Ti namreč
lahko nastanejo na več načinov /pleonachōs/. /88/. Vendar pa je treba
spremljati prikazen /phántasma/ vsakega posameznega pojava, razen tega
pa razčleniti vse, kar je z vsakim pojavom povezano. Da se ti pojavi razvijajo
na mnogotero načinov, ne ovržejo dogajanja z našega področja.]

[²⁰ Id. ib. 78. Ἐτι δὲ καὶ τὸ πλεοναχῶς ἐν τοῖς τοιοῦτοις εἶναι, καὶ
τὸ ἐνδεχομένως καὶ ἄλλως πως ἔχειν. 30

Ib. 86. Ἄλλὰ ταῦτά γε πλεοναχὴν ἔχει καὶ τῆς γενέσεως αἰτίαν.

Ib. 87. Πάντα μὲν οὖν γίνεται ἀσειστῶς ἐπὶ πάντων μετεώρων
κατὰ πλεοναχὸν τρόπον ὅταν τις τὸ πιθανολογούμενον ὑπὲρ αὐτῶν
δεόντως καταλίπη.

[²⁰ Isti, isto, 78. Vrh tega pa je tudi treba misliti, da v takih primerih je
35 mnogoterost ter možnost, da je tako in tudi kako drugače.

Isto, 86. Toda ravno ti imajo mnogoter vzrok za svoje nastajanje.

Isto, 87. Torej se res vse pri vseh nebesnih prikaznih neomajno
dogaja na mnogoter način ... Kadar kdo dovolji, kakor je prav, da zanje
velja sprejemljiva razlaga /tò pithanologούμενον/.] 40

[²¹ Id. ib. 98. Οἱ δὲ τὸ ἐν λαμβάνοντες τοῖς τε¹³ φαινόμενοις μάχονται,
καὶ τοῦ »τί δυνατόν ἀνθρώπων θεωρῆσαι« διαπεπτῶκασιν.

¹⁰ V rkp.: περιπιπτόντων

¹¹ V rkp.: γὰρ οὐκ ἐνδέχεται. Napaka predloge. Popravljenno po »Zvezkih«.

¹² V rkp.: ἕκαστον

¹³ V rkp.: δὲ

- Ib. 113. Τὸ δὲ μίαν αἰτίαν τούτων ἀποδιδόναι πλεοναχῶς τῶν φαινομένων ἐκκαλουμένων ματικὸν καὶ οὐ καθηκόντως πραττόμενον ὑπὸ τῶν τὴν τὴν ματαίαν ἀστρολογίαν ἐζηλωκότων καὶ εἰς τὸ κενὸν αἰτίας ἀποδιδόντων, ὅταν τὴν θείαν φύσιν μηδαμῆ λειτουργιῶν ἀπολύωσιν.
- [67] Ib. 97. Ἐπι τε τάξιν περιόδου, καθάπερ ἕνια καὶ παρ' ἡμῖν τῶν 5
 τυχόντων γίνεται, λαμβανέσθω, καὶ ἡ θεία φύσις πρὸς ταῦτα μηδαμῆ
 προσαγέσθω, ἀλλὰ ἀλειτούργητος διατηρείσθω, καὶ ἐν τῇ πάσῃ μακα-
 ριότητι. Ὡς, εἰ τοῦτο μὴ πραχθήσεται, ἅπανα ἡ τῶν μετεώρων
 αἰτιολογία ματαία ἔσται, καθάπερ τισὶν ἤδη ἐγένετο οὐ δυνατοῦ τρόπου 10
 ἐφαψαμέναις, εἰς δὲ τὸ μάταιον ἐκπεσοῦσι, τῷ καθ' ἕνα τρόπον μόνον
 οἰεσθαι γίνεσθαι, τοὺς δὲ ἄλλους ἅπαντας τοὺς κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον
 ἐκβάλλειν εἰς τε τὸ ἀδιανόητον φερομένοις καὶ τὰ φαινόμενα, ἃ δεῖ
 σημεῖα ἀποδέχεσθαι, μὴ δυναμένοις¹⁴ συνθεωρεῖν.
- Ib. 93. μὴ φοβούμενος τὰς ἀνδραποδώδεις τῶν ἀστρολόγων 15
 τεχνητείας.
- Ib. 87. δῆλον, ὅτι ἐκ παντὸς ἐκπίπτει φυσιολογίματος, 15
 ἐπὶ δὲ τὸν μῦθον καταρῥεῖ.
- [68] Ib. 80. Ὡστε αἰτιολογητέον ὑπὲρ τε τῶν μετεώρων καὶ 20
 παντὸς τοῦ ἀδήλου, καταφρονούντας τῶν τότε μοναχῶς ἔχον ἢ γινόμενον
 γνωρίζοντων, οὔτε τὸ πλεοναχῶς συμβαῖνον κατὰ τὴν ἐκ τῶν ἀποστ-
 ημάτων φαντασίαν παραδιδόντων, ἔτι τε¹⁵ ἀγνοούντων, καὶ ἐν ποίοις οὐκ
 ἔστιν ἀταρακτῆσαι.
- [²¹] Isti, isto, 98. Tisti pa, ki imajo eno razlago, so v navzkrižju s fenomeni, 25
 ker so zgrešili to, »kaj je človeku mogoče spoznati«.
- Isto, 113. Toda navajati en vzrok za te fenomene, ko fenomeni 25
 zahtevajo mnogotero razlago, je noro, in neupravičeno ravnajo tisti, ki se
 razvnemajo za ničeno astrologijo ter v prazno navajajo vzroke, božanske
 narave pa nikakor ne osvobodijo javnih dolžnosti /leitourgíai/.
- Isto, 97. Razen tega pa naj se tudi red obhoda /namreč nebesnih 30
 teles/ razumeva tako, kakor potekajo nekateri dogodki tudi pri nas,
 božanska narava pa naj nikakor ne bo vključena v to, temveč naj obstaja
 brez javnih dolžnosti ter z vso blaženostjo. Tako da bo, če to ne bo
 izpeljano, celotno proučevanje vzrokov /aitología/ meteorjev prazno, tako
 kot se je že primerilo nekaterim, ki se niso oprijeli možne metode /trópos/,
 temveč so padli v prazno razlago, misleč, da se vse razvija edino na en 35
 način, vse druge sprejemljive razlage pa so zavrnil: kar jih je vrglo v
 nemisljivo /adíanóēton/; saj niso mogli primerjalno pregledati fenomenov
 /na zemlji/, ki jih je treba sprejeti kot znake /sēmeía/.
- Isto, 93. Brez strahu pred zaslužnevalnimi zvižaçami astrologov.
- Isto, 87. je očitno, da se oddaljuje od vsakršnega področja 40
 naravoslovja /physiológēma/ ter pade v mit.
- Isto, 80. Tako je treba proučevati vzroke za nebesne prikazni
 ter za neznano na splošen način, pri tem pa zaničevati tiste, ki razlagajo,

¹⁴ V prepisu: δυναμένης . Napaka predloge. Popravljen po »Zvezkih«.¹⁵ V rkp.: δὲ

da se to odvija ali postaja na enovit način /monachōs/, ne priznavajo pa dogajanja na mnogoter način, utemeljujoč svoj nazor na podobi, ki jo ustvarjajo razdalje, še zlasti ko ne vedo, v katerih primerih ni mogoče doseči ataraksije.]

- 5 ²² Id. ib. 80. Καὶ οὐ δεῖ νομίζειν, τὴν ὑπὲρ τούτων χρεῖας πραγματεῖαν ἀκριβείαν μὴ ἀπειληφέναι, ὅση πρὸς τὸ ἀτάραχον καὶ μακάριον ἡμῶν συντείνει.

[²²] Isti, isto, 80. In ne smemo misliti, da obravnavanje tega ni doseglo natančnosti /akríbeia/, ki se je zmožna usmeriti k naši nevznemirjenosti in blaženosti /makárijon/.]

- 10 ²³ Id. ib. 78. ἀπλῶς μὴ εἶναι ἐν ἀφθάρτῳ καὶ μακαρία φύσει τῶν διάκρισιν ὑποβαλλόντων ἢ τάραχον μηθέν· καὶ τοῦτο καταλαβεῖν τῇ διανοίᾳ ἔστιν, ἀπλῶς οὕτως εἶναι.

[²³] Isti, isto, 78. v nesmrtni in večni substanci /phýsis/ ne biva nič, kar bi bilo podlaga razdvojenosti in neredu; tudi za to stvar je z mišljenjem mogoče zapopasti, da biva na enostaven način.]

- 15 ²⁴ Prim. Aristot. De coel. I, 10.

[²⁴] Prim. Aristoteles, De coelo, I, 10.]

- 20 ²⁵ Isti. Prav tam. (I, 10.) Εἰ δὲ πρότερον, ἐξ ἄλλως ἐχόντων συνέστη ὁ κόσμος, εἰ μὲν αἰεὶ οὕτως ἐχόντων καὶ ἀδυνάτων ἄλλως ἔχειν, οὐκ ἂν ἐγένετο.

[²⁵] Isti. Prav tam. (I, 10 /279b 24–26/.) Če bi se kozmos razvil iz teles, ki bi bila poprej drugačna, in če bi se ta telesa vedno tako obnašala, saj se ne bi mogla drugače, tedaj svet pač ne bi nastal.]

- 25 ²⁶ Athen. Deipnos. III, [p.] 104. Εἰκότως ἂν ἐπαινέσειεν τὸν καλὸν Χρῦσιππον, κατιδόντα ἀκριβῶς τὴν Ἐπικούρου φύσιν, καὶ εἰπόντα, μητρόπολιν εἶναι τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ τὴν Ἀρχεστράτου γαστρολογίαν. [[69]]

[²⁶] Athenaios, Deipnosophistarum, III, str. 104. / = III, 63/. Upravičeno bi lahko pritrdili slavnemu Hrisipu, ki je natančno spoznal Epikurovo naravo ter govoril, da je domovina /mētrópolis/ njegove filozofije Arhestratova gastrologija.]

- ²⁷ Lucret. De rer. nat. I, 63–80.

[²⁷] Lucretius, De rerum natura, I, 63–80 / = 62–69, 78–79/.]

Kritika Plutarhove polemike proti Epikurovi teologiji.

I. Človekovo razmerje do boga.

1. Strah in onostransko bitje.

5

¹⁾ Plutarch. *De eo, quod. sec. Epic. non beate vivi poss.* (Ed. Xyl.) zv. II. P. 1100. Ἀλλὰ περὶ ἡδονῆς μὲν εἴρηται (sc. ὑπὸ τοῦ Ἐπικούρου) σχεδὸν, ὡς ὁ λόγος αὐτῶν φόβον ἀφαιρεῖ τινα καὶ δεισιδαιμονίαν, εὐφροσύνην δὲ καὶ χαρὰν ἀπὸ τῶν θεῶν οὐκ ἐνδίδωσιν.

[¹⁾ Plutarh, *De eo, quod secundum Epicurum non beate vivi possit led.* 10 Xylander/, II. zv., str. 1100 /EF/. Toda glede naslade /hēdoné/ je bilo glavno povedano (sc. s strani Epikura), da . . . njihova teorija /lógos/ sicer odstranjuje nekaj praznovernega strahu, ne dopušča pa, da bi od bogov dobili veselje in radost.]

²⁾ *Système de la nature.* (Londres 1770) II. Part. P. 9.

15

L'idée de ces agents si puissants fut toujours associée à celle de la terreur; leur nom rappela toujours à l'homme ses propres calamités ou celles de ses pères; nous tremblons aujourd'hui, parce que nos aïeux ont tremblé il y a des milliers d'années. L'idée de la Divinité réveille toujours en nous des idées affligeantes nos craintes actuelles et des pensées lugubres s'élèvent 20 dans notre esprit toutes les fois, que nous entendons prononcer son nom. Prim. str. 79: En fondant la morale sur le caractère peu moral d'un Dieu qui change de conduite, l'homme ne peut jamais savoir à quoi s'en tenir ni sur ce qu'il doit à Dieu, ni sur ce qu'il se doit à lui-même, ni sur ce qu'il

doit aux autres. Rien ne fut donc plus dangereux que de lui persuader, qu'il existait un être supérieur à la nature, devant qui la raison devait se taire, à qui, pour être heureux, l'on devait tout sacrifier ici bas.

[²⁾ /Holbach/ *Système de la nature* /London 1770/, II. del, str. 9.

5 Ideja o teh tako mogočnih dejavnikih je bila vedno povezana z idejo strahu; njihovo ime je vedno spomnilo človeka na njegove lastne nesreče ali na nesreče njegovih očetov; danes trepetamo, ker so že tisočletja trepetali naši predniki. Ideja Božanstva vedno prebujajo v nas žalostne ideje. . . . naši sedanji strahovi in turobne misli se zbujaajo v našem duhu vsakič, ko slišimo 10 izgovarjati njegovo ime. Prim. str. 79. Ko človek svojo moralno utemeljuje na malo moralnem značaju boga, ki spreminja svoje vedênje, nikoli ne more vedeti, česa se mora držati, niti tega, kaj dolguje bogu, niti tega, kaj dolguje samemu sebi, niti, kaj dolguje drugim. Tedaj ni moglo biti nič bolj nevarno, kakor prepričevati ga, da obstaja bitje, ki je višje od narave, pred katerim 15 mora razum umolkniti, ki bi mu morali žrtvovati vse na tem svetu, da bi bili srečni.]

³⁾ Plutarch. I. c. str. 1101. Δεδιότες γὰρ ὡσπερ ἄρχοντα χρηστοῖς ἦπιον, ἀπεχθῆ δὲ φαύλοις, ἐνὶ φόβῳ, δι' ὃν οὐ δέουσι πολλῶν ἐλευθερούντων ἐπὶ τὸ ἀδικεῖν, καὶ παρ' αὐτοῖς ἀτρέμα τὴν κακίαν ἔχοντες οἷον 20 ἀπομαραινόμενῃν, ἤττον ταραττονται τῶν χρωμένων αὐτῇ, καὶ τολμώντων, εἶτα εὐθὺς δεδιότων καὶ μεταμελομένων.

[³⁾ Plutarh, n.n.m., str. 1101 /C-D/. Ker se ga /boga/ namreč bojijo kot vladarja, ki je blag z dobrimi, do nevednih pa sovražen, jih sam ta strah rešuje pred krivičnim delovanjem in ne potrebujejo šele številnih osvoboditeljev; ker pa njihova malovrednost tako miruje, kakor da je presahnila, se 25 manj vznemirjajo kakor tisti, ki malovredno delujejo in tvegajo, potem pa se nenadoma zbojijo in kesajo.]

2. Kult in posameznik.

⁴⁾ Plutarch. I. c. str. 1101. Ἄλλ' ὅπου μάλιστα δοξάζει καὶ διανοεῖται 30 παρῆναι τὸν θεόν, ἐκεῖ μάλιστα λύπας καὶ φόβους καὶ τὸ φροντίζειν ἀπωσαμένην (sc. ἡ ψυχῇ) τῷ ἡδομένῳ μέχρι μέθης καὶ παιδιᾶς καὶ γέλωτος ἀφίησιν ἑαυτὴν ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς.

[⁴⁾ Plutarh, n.n.m., str. 1101 /E/. . . . temveč tam, kjer duša predvsem domneva in misli, da je bog navzoč, tam duša najbolj odklanja žalost in 35 strahove in skrb, ter se predaja uživanju do opojnosti in igri in smehu v spolni ljubezni. . . .]

⁵⁾ Plutarch. I. c.

[⁵⁾ Plutarh, n.n.m.]

⁶⁾ Plutarch. I. c. str. 1102. Οὐ γὰρ οἴνου πλήθας, οὐδὲ ὀπτησις κρεῶν 40 τὸ εὐφραϊνόν ἐστιν ἐν ταῖς ἑορταῖς, ἀλλὰ καὶ ἐλπίς ἀγαθῆ καὶ δόξα τοῦ παρῆναι τὸν θεόν εὐμενῆ καὶ δέχεσθαι τὰ γενόμενα κεχαρισμένως.

[⁶⁾ Plutarh, n.n.m., str. 1102 /A/. Nista namreč niti obilica vina niti pečeno meso tisto, kar razveseljuje na praznične dni, temveč veselo upanje in

prepričanje, da je navzoč milostljivi bog in da z naklonjenostjo sprejema to, kar se dogaja.]

3. Previdnost in degradirani bog.

⁷ Plutarch. *ib.* str. 1102. Ἐν ἡλίκαις ἡδοναῖς καθαραῖς περὶ θεοῦ δόξης συνόντες, ὡς πάντων μὲν ἡγεμῶν ἀγαθῶν, πάντων δὲ πατῆρ καλῶν ἐκεῖνός ἐστι, καὶ φαῦλον οὐδὲν ποιεῖν αὐτῷ θέμις, ὥσπερ οὐδὲ πάσχειν· ἀγαθὸς γὰρ ἐστὶ, ἀγαθὰ δὲ περὶ οὐδενὸς ἐγγίνεται φθόνος, οὔτε φόβος, οὔτε ὀργή, οὔτε μίσος· οὔτε γὰρ θερμοῦ τὸ ψύχειν, ἀλλὰ τὸ θερμαίνειν· ὥσπερ οὐδὲ ἀγαθοῦ τὸ βλάπτειν· ὀργή δὲ χάριτος, καὶ χόλος εὐμενείας, καὶ τοῦ φιλανθρώπου καὶ φιλόφρονος τὸ δυσμενὲς καὶ ταρακτικόν, ἀπωτάτω τῇ φύσει τέτακται· τὰ μὲν γὰρ ἀρετῆς καὶ δυνάμεως, τὰ δὲ ἀσθενείας ἐστὶ καὶ φαυλότητος¹. οὐ τοίνυν ὀργαῖς καὶ χάρισι συνέχεται² τὸ θεῖον, ἀλλ' ὅτι³ μὲν χαρίζεσθαι καὶ βοηθεῖν πέφυκεν, ὀργίζεσθαι δὲ καὶ κακῶς ποιεῖν οὐ πέφυκεν.

^[7] Plutarh, *isto*, str. 1102 /D-E/. ... Kako veliki so njihovi užitki, ker gojijo čiste nazore o bogu; da je začetnik vsega dobrega, oče vsega lepega, tako da ni zmožen niti storiti nekaj nevrednega kakor ga tudi ni zmožen trpeti. Saj je dober, dobremu pa nobena stvar ne porodi zavisti niti strahu niti jeze ali sovraštva. Kakor k toplemu ne sodi ohlajanje, temveč ogrevanje, tako tudi značilnost dobrega ni, da škoduje. Po naravi so si najbolj vsaksebi jeza in ljubezen ter lepota, sovraštvo in blagohotnost ter človekoljubje in dobrosrčnost in mržnja in netenje nemira. Ena stran pripada odlički in moči, druga je stvar slabosti in malovrednosti. Zatorej božanstvo ni povezano s stanji jeze in naklonjenosti, temveč je v njegovi naravi, da je darežljivo in nudi pomoč, ni pa v njegovi naravi, da bi se jezilo in malovredno delovalo.]

^[73] ⁸ *Ib.* Ἀρὰ γε δίκης ἐτέρας οἴεσθε [δεῖσθαι] τοὺς ἀναιροῦντας τὴν πρόνοιαν, καὶ οὐχ ἱκανὴν ἔχειν, ἐκκόπτοντας ἑαυτῶν ἡδονὴν καὶ χαρὰν τοσαύτην;

^[8] *Isto*, /str. 1102 F-1103 A./ Si mar domišljate, da tisti, ki ukinjajo previdnost, /potrebujejo/ še drugačne kazni in jim ni zadosti, da zatrejo v sebi tolikšen užitek in veselje?]

⁹ »Slabotni um pa ni tisti, ki ne spoznava objektivnosti boga, temveč tisti, ki nekega [boga] hoče spoznati.« Schelling, Phil. Briefe über Dogmatismus und Criticismus, v: »Philosophische Schriften«, 1. zv. Landshut 1809, str. 127, pismo II. Gospodu Schellingu bi bilo sploh treba svetovati, naj

32 (: ⁹) »Slabotni um → Isti, n.n.m., str. 199. :)

¹ V prepisu: φαυλότατος

² V prepisu: συνάγεται

³ V rkp.: ὅτε

znova premisli svoje prve spise. Tako v spisu o jazu kot principu filozofije pravi: »Vzemimo npr., da je bog, kolikor je določen kot objekt, realni temelj naše vednosti, se pravi, da, kolikor je objekt, sam pade v sfero naše vednosti, torej za nas ne more biti zadnja točka, na kateri visi vsa ta sfera.« Str. 5 n.n.m. Slednjič, spomnimo gospoda Schellinga na zadnje besede njegovega prej navedenega pisma: »Čas je, da boljšemu človeštvu oznanimo svobodo duhov in da nič več ne dovolimo, da bi objokovalo izgubo svojih okovov.« Str. 129 n.n.m. Če je bil čas za to že anno 1795, kako šele v letu 1841?

Če naj se tukaj priložnostno spomnimo teme, ki je postala skoraj zloglasna, dokazov za božje bivanje, je Hegel te teološke dokaze brez izjeme obrnil, zavrgel, da bi jih opravičil. Kakšni neki morajo biti tisti klienti, ki jih advokat ne more drugače rešiti pred obsodbo kakor tako, da jih sam potolče do smrti? Hegel interpretira npr. sklepanje od sveta na boga takole: »Ker naključno[st] ne obstaja, je bog ali absolut[no].« Toda teološki dokaz se glasi narobe: »Ker ima naključno[st] resnično bit, je bog.« Bog je jamstvo za naključni svet. Razume se, da je s tem postavljeno tudi nasprotno⁴.

Dokazi za božje bivanje niso ali nič drugega kot *votle tautologije* – npr. ontološki dokaz ne more pomeniti nič drugega kakor: »kar si dejansko (realiter) predstavljam, je zame dejanska predstava«, to deluje name in v tem smislu so imeli realno eksistenco vsi bogovi, poganski kakor tudi krščanski. Ali stari Moloh ni vladal? Ali delfski Apolon ni bil dejanska moč v življenju Grkov? Tukaj odpove celo Kantova kritika. Če si kdo predstavlja, da ima sto tolarjev in če ta predstava zanj ni poljubna, subjektivna, če vanjo verjame, potem ima zanj teh sto namišljenih tolarjev isto vrednost kakor sto dejanskih tolarjev. Na podlagi svoje domišljije se bo npr. zadolževal, domišljija bo delovala tako, kot se je celotno človeštvo zadolževalo pri svojih bogovih. Prav nasprotno. Kantov zgled bi moral podkrepiti ta ontološki dokaz. Dejanski tolarji imajo isto eksistenco kakor izmišljeni bogovi. Ali ima dejanski tolar eksistenco kje drugje kakor v predstavi, četudi v neki obči ali še prej družbeni predstavi ljudi? Prinesi papirnati denar v deželo, kjer ne poznajo take rabe papirja, pa se bo vsakdo smejal tvoji subjektivni predstavi. Pridi s svojimi bogovi v deželo, kjer veljajo drugi bogovi, pa ti bodo dokazali, da trpiš za izmišljotinami in abstrakcijami. Upravičeno. Kdor bi starim Grkom prinesel lužiškega boga, bi mu dokazali njegovo neeksistenco. Kajti za Grke ni obstajal. Kar je neka določena dežela za določene bogove iz tujine, to je dežela uma za boga sploh, namreč okolje, v katerem njegova eksistenca preneha.

1 (1) naj znova vzame v roke svoje prve spise (2) naj se znova spomni svojih prvih spisov (3) naj znova premisli svoje prve spise
13 Hegel (ima) (1) razlaga (2) interpretira
20 moč > eksistenco
21 Moloh (, za katerega so padale človeške žrtve) ni vladal?
37 je njegova neeksistenca dokazana > njegova eksistenca preneha

⁴ das Umgekehrte

- [76] Ali pa: dokazi za božje bivanje niso nič drugega kakor *dokazi za bivanje bistveno človeškega samozavedanja, njegove logične eksplikacije*. Npr. onto-
loški dokaz. Katera bit neposredno je, in sicer tako, da je mišljena. Samozavedanje.
- V tem smislu so vsi dokazi za božje bivanje dokazi za njegovo *nebivanje*, 5
držbe vseh predstav o nekem bogu. Dejanski dokazi bi se, narobe, morali
glasiti:
- »ker je narava slabo uravnana, je bog«,
»ker obstaja nerazumen svet, je bog«.
- »Ker mišljenja ni, je bog.« Kaj pa naj bi to povedalo drugega kakor, *komur* 10
*je svet neumski*⁵, *kdor je zaradi tega sam brez uma*⁶, *za tega je bog? ali,*
*ne-um*⁷ *je bivanje boga.*
- »Če predpostavljate *idejo objektivnega boga*, kako morete govoriti o
zakonih, ki jih *um* proizvaja *iz samega sebe*, saj lahko *avtonomija* vendarle
pripada edino nekemu *absolutno svobodnemu bitju*?« Schelling, n.n.m., str. 15
198.
- »Skrivati načela, ki so obče sporočljiva, je zločin nad človeštvom.« Isti,
n.n.m., str. 199.

10–11 kakor, { *komur je svet neumski* }
16–17 (: »Skrivati → str. 199. :)

⁵ unvernünftig

⁶ unvernünftig

⁷ Unvernunft .